

บทที่ 5

มหาวิทยาลัยสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2486-2500)

ในช่วงเวลานี้รัฐบาลอยู่ภายใต้การบริหารงานของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะมีรัฐบาลพลเรือนแทรกเข้ามาบ้างในบางช่วง แต่ก็ยังเป็นช่วงเวลาที่ไม่ยาวนานนัก จึงนับว่าเป็นรัฐบาลเพียงชุดเดียวก่อน พ.ศ. 2500 ที่มีอายุการบริหารประเทศค่อนข้างต่อเนื่องจนสามารถกำหนดนโยบายการบริหารประเทศที่มีผลต่อการวางนโยบายบริหารอุดมศึกษามหาวิทยาลัย¹ ในช่วงเวลานี้มหาวิทยาลัยของไทยมีจำนวน 5 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และมีพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยอีก 3 แห่งในเวลาไล่เลี่ยกันเมื่อ พ.ศ. 2486 ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร

การจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยไทยตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2486-2500 มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของมหาวิทยาลัยในช่วงเวลานี้ไปในทิศทางเดียวกัน เช่น วารุณี โอสถารมย์ กล่าวว่าเป็นระบบอุดมศึกษาแบบกระจายสังกัดกระทรวงเพื่อแบ่งหน้าที่กันทำ², ไพฑูรย์ สินลารัตน์ เรียกว่าเป็นมหาวิทยาลัยตามความต้องการของหน่วยงาน³ เป็นต้น การที่รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พุทธศักราช 2485 ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการจัดตั้งกระทรวง และเปลี่ยนแปลงงานในกระทรวงเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ทำให้มีความต้องการบุคคลเข้ารับราชการตามความต้องการของหน่วยงานมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการขยายงานในด้านการเกษตร การสาธารณสุข วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ จึงเป็นส่วนสำคัญที่นำมาสู่การจัดตั้งมหาวิทยาลัย 3 แห่งขึ้นเพื่อรองรับนโยบายการขยายงานของรัฐบาล การผลิตบุคคลเข้ารับราชการในกระทรวงต่างๆ แต่ศักยภาพของมหาวิทยาลัยในปริมาณที่มีอยู่เดิมไม่สามารถดำเนินการจัดการศึกษา เพื่อผลิตกำลังคนให้ได้ปริมาณทันกับนโยบายพัฒนาเร่งด่วนของรัฐบาลได้

สภาพการณ์ในเวลานั้นการจัดการเรียนการสอนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองยังมีข้อจำกัดในด้านหลักสูตร คือยังไม่สามารถจัดการเรียนการสอนให้มีความหลากหลายครบถ้วนตามความต้องการของรัฐได้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังคง

¹ วารุณี โอสถารมย์, พัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย : การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 53.

² เรื่องเดียวกัน

³ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, พัฒนาการของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย, หน้า 73.

มุ่งเน้นในการผลิตบุคลากรในสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น วิศวกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ เกษตรศาสตร์ เป็นต้น ส่วนมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองก็ยังคงมุ่งเน้นในสาขานิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์เป็นสำคัญ ยังขาดการจัดการเรียนการสอนด้านการเกษตรและศิลปะในชั้นปริญญา การพัฒนางานทางด้านการเกษตร และการให้ความสนับสนุนงานทางศิลปะของรัฐ ส่งผลทำให้มีความต้องการบุคลากรในสาขาเหล่านี้เพื่อเข้ารับราชการเฉพาะด้าน จึงต้องมีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงขึ้นที่มีรากฐานมาจากแต่ละกระทรวง เพราะในแต่ละกระทรวงนั้นมีข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถ บางคนสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ จึงมีความเชี่ยวชาญในการจัดการศึกษาในเฉพาะสาขา ประกอบกับเมื่อนิสิตนักศึกษาเหล่านี้สำเร็จการศึกษาแล้วก็ย่อมสามารถเข้ารับราชการในกระทรวงได้ตามความมุ่งหมายของหน่วยงานนั้นๆ

นโยบายสร้างชาติได้ถูกกำหนดให้เป็นเป้าหมายหลักในการบริหารประเทศในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อแนวความคิดที่นำมาสู่การจัดตั้งมหาวิทยาลัย เพราะการจัดตั้งมหาวิทยาลัยย่อมเป็นการสร้างชาติได้อีกวิธีด้วย การสร้างชาติตามทัศนะของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นหมายถึงการสร้างประเทศไทยให้ยิ่งใหญ่และให้คนไทยมีวัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีอนามัยดี มีการแต่งกายเรียบร้อย มีที่พักอาศัย และมีที่ทำมาหากินดี⁴ แม้ว่าชาติไทยเป็นสิ่งที่มียอยู่แล้วแต่สถานะบางอย่างของชาติยังไม่เป็นไปตามความมุ่งหมายของรัฐบาล การสร้างชาติในทัศนะของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงเป็นการสร้างเพิ่มเติม โดยการปรับปรุง พัฒนา แก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิมอย่างน้อยเพื่อให้เสมอกับอารยประเทศ⁵ นโยบายสร้างชาตินี้ รัฐบาลได้แสดงออกทั้งในทางการพัฒนา เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง⁶ การก่อตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นใหม่ทั้ง 3 แห่ง ก็ล้วนเป็นผลพวงที่เกิดขึ้นเพื่อสนองตอบนโยบายการสร้างชาติเป็นสำคัญ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก่อตั้งเพื่อส่งเสริมนโยบายการสร้างชาตินิยมทางเศรษฐกิจ มหาวิทยาลัยศิลปากรก่อตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนนโยบายการสร้างชาติด้วยวัฒนธรรม ส่วนมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ก่อตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนนโยบายการเพิ่มประชากร และการส่งเสริมสุขอนามัยของประชาชน โดยมีรายละเอียดในแต่ละมหาวิทยาลัย ดังนี้

⁴ กรมโคสนาการ, ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของ พณฯ ท่าน จอมพลหลวงพิบูลสงคราม ฉบับที่ 2, หน้า 3

⁵ เทียมจันทร์ อ้าแห้ว, บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487), (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523). หน้า 162.

⁶ วารุณี โอสถารมย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

5.1.มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2486-2500

5.1.1.การก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*

การก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีหลักการสำคัญในการรวบรวมสถาบันการศึกษา ทางด้านการเกษตรชั้นสูงที่มีคุณภาพในระดับหนึ่ง ยกเข้ามารวมกันโดยแบ่งเป็นคณะต่างๆ โดยใช้พื้นที่ของเกษตรกลางบางเขนเป็นสถานที่ตั้ง โดยอาศัยบุคลากรของกรมกองต่างๆ ไปพลางๆ ก่อน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรทางการเกษตรแห่งแรกของ ประเทศไทยได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีฐานะเป็นกรมในสังกัดกระทรวงเกษตรราชการ และให้ แต่งตั้งข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งเลขาธิการมหาวิทยาลัย พลเรือโทสินธุ์ กมลนาวิน ในฐานะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรราชการเป็นผู้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีคนแรก ส่วนคณาจารย์ที่มีบทบาท สำคัญอย่างมากต่อการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์คือ “สามเสือแห่งเกษตร” หรือ “สาม

* ประวัติความเป็นมาของการศึกษาเกษตรที่วิวัฒนาการมาเป็นมหาวิทยาลัยนั้นสืบเนื่องมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ส่งนักเรียนไทยหลายคนไปศึกษาต่อที่ยุโรป หนึ่งในจำนวนนั้นมีบุคคลที่สำคัญคือนายโห่ กาญจนดิษฐ์ เรียนที่มหาวิทยาลัย Reading ประเทศอังกฤษจนจบปริญญาตรีด้านเกษตรศาสตร์เป็นคนแรกของประเทศไทย และได้นำเอาลูกวัวซึ่งส่งจองไว้ กลับมาด้วยทางเรือหนึ่งตัว ในระหว่างนั้นนายสนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา เป็นนักเรียนนอกที่สำเร็จการศึกษาและเดินทางกลับประเทศสยามใน เรือลำเดียวกับนายโห่ กาญจนดิษฐ์ ต่อมาทั้งสองท่านได้กลับมารับราชการโดยตลอดจนกระทั่ง นายโห่ กาญจนดิษฐ์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น “พระยาเทพศาสตร์สถิตย์” และนายสนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น “เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี” ซึ่งมีบทบาทในการริเริ่ม สร้างสรรค์ระบบการศึกษาทางการเกษตรของประเทศไทยจนทำให้การเกษตรพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ระบบการศึกษาวินิจฉัยเกษตรให้เป็นระบบ โรงเรียนของไทย เกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2447 เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม องค์อธิบดีกรมช่างไหมในกระทรวง เกษตรราชการ ได้ทรงจัดตั้งโรงเรียนช่างไหมขึ้น ณ ท้องที่ตำบลทุ่งศาลาแดง กรุงเทพมหานคร ในบริเวณเดียวกับกับสวนหม่อนและสถานี ทดลองเลี้ยงไหม โดยจัดการศึกษาหลักสูตร 2 ปี สอนเกี่ยวกับวิชาการเลี้ยงไหมโดยเฉพาะ ต่อมาในพ.ศ.2449 ได้ขยายหลักสูตรเป็น 3 ปี โดย เพิ่มวิชาการเพาะปลูกพืชอื่นๆ เข้าในหลักสูตร ตลอดจนได้เริ่มสอนวิชาสัตวแพทย์ด้วย และได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็นโรงเรียนวิชาการเพาะปลูก ต่อมาในปี พ.ศ. 2460 พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้ร่วมกันริเริ่มสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้นที่ ตำบลหอวัง ต่อมากระทรวงเกษตรราชการได้รวมโรงเรียนที่อยู่ในสังกัด 3 โรงเรียนคือโรงเรียนแผนที่ (จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2425) โรงเรียนกรม คลอง (จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2448) และโรงเรียนวิชาการเพาะปลูก เป็นโรงเรียนเดียวกันเพื่อผลิตคนเข้ารับราชการในกรมกองต่างๆ ของกระทรวง เกษตรราชการ โดยใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนกระทรวงเกษตรราชการ และย้ายสถานที่ตั้งมารวมกัน ณ วังปทุมวัน พร้อมกับได้ให้เรียบเรียง หลักสูตรใหม่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักสูตรชั้นสูงสำหรับวิชาเกษตรศาสตร์ ได้เริ่มดำเนินการสอนหลักสูตรใหม่นี้ในปี พ.ศ.2452 ในปี พ.ศ.2458 รัฐบาลได้ยกโรงเรียนกระทรวงเกษตรราชการไปรวมเข้ากับโรงเรียนข้าราชการพลเรือนภายหลังจึงยุบโรงเรียนเกษตรนี้ลง ต่อมาในปี พ.ศ.2461 ได้ทำการตั้งโรงเรียนขึ้นใหม่ที่ ต.พระประโทน จ.นครปฐม หลังจากนั้นหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤษดาการ และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้เห็นควร ว่าน่าจะมีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้นใน 4 ภาค โดยในภาคกลางตั้งที่บางกอกน้อย ภาคเหนือตั้งที่ อ.แม่ใจ ภาคอีสานตั้งที่ ต.ทับกวาง และภาคใต้ตั้ง ต.คอหงษ์ จากนั้นก็ได้ดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว ต่อมาในปี พ.ศ.2477 ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองจึงได้มีการยุบโรงเรียนทั้งหมดไปอยู่ที่ อ. แม่ใจ จ. เชียงใหม่ แห่งเดียวเป็นโรงเรียนมัธยมวิสามัญเกษตรกรรม แต่อีกไม่นานโรงเรียน แห่งนี้ก็ไต่ยุบเลิกไปเนื่องจากการปรับระบบราชการในกระทรวงธรรมการ ปี พ.ศ.2477 ได้จัดตั้งวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ อ. แม่ใจ จ. เชียงใหม่ อีกครั้งตามความต้องการของกระทรวงเกษตรราชการ แต่เนื่องจากกระทรวงเกษตรราชการมีสถานีกสิกรรมอยู่ที่ อ. บางเขน ในปี พ.ศ.2482 จึงได้ย้ายวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มาอยู่ที่ อ. บางเขนและให้ส่วนราชการที่ อ. แม่ใจเป็นโรงเรียนเตรียมเกษตรศาสตร์เพื่อเตรียมนิสิต ให้วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ต่อไป ในปี พ.ศ.2484 วิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขนเริ่มรับนิสิตรุ่นแรก (ด้วยการนับรุ่นนี้จึงทำให้รุ่นของนิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีอายุมากกว่ามหาวิทยาลัย 2 ปี) ต่อมาปี พ.ศ. 2486 วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

7

ทองพันธุ์ พูนสุวรรณ, “อนุรักษ์อาคาร-อนุรักษ์ประวัติศาสตร์” ใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, “อนุรักษ์อาคารเกษตรกลาง บางเขน พ.ศ. 2549” (กรุงเทพฯ : เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2549) , หน้า 1.

บูรพาจารย์” ประกอบด้วย หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ(สุวรรณ เรศานนท์) , พระช่วงเกษตรศิลปการ (ช่วง โลจายะ) , หลวงอิงศรกีการ(อินทรี จันทรสติชัย) ดังที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้เคยเขียนไว้ในบันทึกตอนหนึ่งว่า

“สำหรับการศึกษาทางการเกษตรของประเทศไทยนั้น บัดนี้ เป็นอันไว้วางใจได้ว่า จะไม่มีวันอับปางเป็นอันขาด ตราบใดที่สามเสื่อแห่งเกษตร ที่ฉันส่งไปเรียนเมืองนอกยังอยู่”⁸

5.1.2 ปัจจัยที่นำมาสู่การจัดตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5.1.2.1 การสนองต่อนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

นโยบายสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีลักษณะให้ความสำคัญแก่ด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเป็นอย่างมากและเป็นการดำเนินบนรากฐานของลัทธิชาตินิยมไทย⁹ นโยบายทางด้านเศรษฐกิจแบบชาตินิยม คือ การมุ่งเน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของคนไทยเป็นสำคัญ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้สรุปแนวทางของมาตรการทางลัทธิเศรษฐกิจชาตินิยมว่ามี 2 แนวทางหลักโดยส่วนมากมีเป้าหมายศัตรูร่วมอยู่ที่คนจีน เนื่องจากความไม่พอใจของรัฐต่อการยึดครองการค้าทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ในระบบเศรษฐกิจของชาวจีน¹⁰

มาตรการแรก คือการผลักดันคนไทยให้เข้ามามีบทบาททางธุรกิจมากขึ้น โดยการออกกฎหมายเพื่อควบคุมบทบาททางเศรษฐกิจของคนจีนและชาวต่างชาติ โดยรัฐบาลได้ประกาศความมุ่งหมายให้คนไทยมีอาชีพเป็นหลักฐาน อาชีพสำคัญคือกสิกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม ผู้ใดที่ประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคงถือว่าเป็นผู้ประกอบการอาชีพช่วยชาติ รวมทั้งรัฐบาลยังได้ส่งเสริมอำนวยความสะดวกให้คนไทยเข้ามามีบทบาททางธุรกิจมากยิ่งขึ้นด้วยการใช้อ่านาจกีดกันชาวต่างชาติ เช่น การออกกฎหมายสงวนอาชีพให้คนไทยโดยเฉพาะอาชีพเกี่ยวกับกสิกรรม การจำกัดถิ่นอาศัยของชาวจีน เพิ่มภาษีป้ายร้านค้าที่ไม่ได้ใช้ภาษาไทย เป็นต้น

มาตรการที่สอง คือความพยายามในการกำจัดอิทธิพลอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวต่างชาติโดยเฉพาะธุรกิจขนาดใหญ่ ด้วยการสนับสนุนให้คนไทยผลิตและประกอบการค้าโดย

⁸ สุนทร หงส์ลดารมย์, คำไว้อาลัย, ใน “อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสติชัย” (กรุงเทพฯ : มปป, 2533), หน้า 30.

⁹ สุราชัย อิมประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย, หน้า 29.

¹⁰ อ่างไว้ในชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544

การใช้แนวทาง “ทุนนิยมโดยรัฐ” เพื่อเป็นการควบคุมทรัพยากรของชาติและสะสมทุน รัฐบาลได้นำเงินทุนของรัฐไปสร้างรัฐวิสาหกิจ และบริษัทกึ่งราชการและกึ่งเอกชน เช่น บริษัทข้าวไทย (พ.ศ. 2481) บริษัทค้าพืชผลไทย (2482) บริษัทประมงไทย (2483) บริษัทเดินเรือไทย (2483) บริษัทค้าพืชผลอีสาน (2484) ธนาคารมณฑล (2484) บริษัทไทยเศรษฐกิจประกันภัย (2485) บริษัทพืชกสิกรรม (2486) บริษัทเหล่านี้รัฐบาลเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่และมีบุคคลใกล้ชิดรัฐบาลร่วมบริหารอยู่ด้วย¹¹ การสนับสนุนให้คนไทยเข้ามามีบทบาททางด้านการค้าหรือพาณิชยศาสตร์มากยิ่งขึ้น ส่งผลทำให้มีการจัดตั้งคณะที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและการค้าขึ้นในระดับมหาวิทยาลัยด้วย ไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือบริษัทที่จัดตั้งขึ้นเหล่านี้ล้วนเป็นบริษัทที่เกี่ยวข้องกับด้านเกษตรกรรมหรือเศรษฐกิจเป็นส่วนมาก บริษัทเหล่านี้ได้มีการก่อตั้งขึ้นอย่างกว้างขวางตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ.2480-2485 ดังนั้นจึงทำให้มีความต้องการบุคคลเข้าทำงานเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะความต้องการให้คนไทยเข้ามาทำงานหรือมีบทบาททางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น เพื่อสนองตอบนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากในเวลานั้นคนจีนเข้ามาเป็นผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจแทบจะทุกประเภทตั้งแต่เศรษฐกิจระดับขั้นพื้นฐานจนถึงธุรกิจขนาดใหญ่ รวมถึงงานด้านเกษตรกรรมด้วย คนจีนได้มีการทำไร่ ปลูกสวนผัก เลี้ยงสัตว์เพื่อการค้า เช่น หมู เป็ด ไก่ เป็นเจ้าของโรงสี เป็นต้น โดยอาชีพเกษตรกรรมนั้นเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนไทยแต่คนจีนกลับเข้ามามีบทบาทแทรกแซงควบคุมเศรษฐกิจไทยมากยิ่งขึ้น รัฐจึงได้ออกกฎหมายสงวนอาชีพบางอย่างไว้ให้คนไทยรวมทั้งภาวะที่บ้านเมืองตกอยู่ภายใต้สงครามก็ได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้รัฐได้ใช้มาตรการในการเร่งส่งเสริมการเพาะปลูกเพื่อลดภาวะข้าวขาดแคลน และกระตุ้นระบบเศรษฐกิจด้วยการเพิ่มการส่งออกเพื่อนำรายได้เข้าสู่รัฐเพิ่มขึ้น การควบคุมทางด้านเศรษฐกิจถือว่าเป็นนโยบายสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับด้านการเมืองด้วย การที่ทำให้คนจีนหรือต่างชาติมีบทบาทน้อยลงก็เท่ากับเป็นการป้องกันการสะสมทุน เพื่อต่อต้านหรือแทรกแซงทางการแทรกแซงทางการเมืองด้วย ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในช่วงเริ่มต้นนับว่าเป็นการสนองตอบต่อนโยบายด้านเศรษฐกิจของรัฐโดยตรง ดังเห็นได้จาก 4 คณะแรกที่ก่อตั้งขึ้นคือ เกษตรศาสตร์ ประมง วนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และสหกรณ์ ล้วนเป็นสาขาที่เกี่ยวข้องกับทางด้านเกษตรกรรมและเศรษฐกิจทั้งสิ้น

5.1.2.2 การขยายงานของกระทรวงเกษตรธิการ

การปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ.2435 ได้มีการจัดตั้งเกษตรธิการขึ้นมาแต่ขอบข่ายของงานมีความแตกต่างไปจากกรมฯซึ่งเน้นเรื่องเพียงการดูแลไร่นาและสะสมเสบียงอาหาร เมื่อตั้งเป็นกระทรวงเกษตรธิการก็ต้องมีกรมดูแลให้

¹¹ สิริวิทย์ เรื่องวงษ์วาร, ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : รามคำแหง, 2541), หน้า 168.

ครอบคลุมถึงงานด้านอื่นๆ ทั้งด้านสัตว์ ชลประทาน แร่ โหม ป่าไม้ และการประมง อีกทั้งได้ตั้งโรงเรียนช่างโหม (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนการเพาะปลูก) ซึ่งในระยะหลังได้รวมกับโรงเรียนแผนที่เป็นโรงเรียนกระทรวงเกษตรราธิการ ฯลฯ ส่งผลให้วิทยาการเกษตรได้ก้าวหน้าไปตามยุคสมัย กิจกรรมและวิชาการต่างๆ ที่จะต้องดำเนินการนั้น ให้ส่งผลถึงประชาชนด้วย การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศทางด้านการเกษตร ระยะแรกเน้นไปทางด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความสำคัญของประเทศ ต่อมาทางรัฐบาลไทยได้ส่งนักเรียนไปศึกษาต่ออย่างต่างประเทศ ในเวลาต่อมา นักเรียนเหล่านี้ล้วนเป็นผู้มีบทบาทต่อการพัฒนาการศึกษาเกษตรให้เจริญก้าวหน้าขึ้น¹²

กระทรวงเกษตรราธิการได้มีการขยายงานหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเรื่อยมา¹³ ส่งผลทำให้มีความต้องการผลิตบุคคลเพื่อเข้ารับราชการทางด้านเกษตรมากขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ.2481 กระทรวงศึกษาธิการได้โอนโรงเรียนทั้งหมดให้ไปสังกัดกระทรวงเกษตรราธิการ และได้ขยายกิจการจากโรงเรียนเป็นวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และได้มีการจัดตั้งสถานีเกษตรกลางขึ้นที่บางเขน ในปี พ.ศ.2482 ได้ย้ายวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จากแม่โจ้มาอยู่ที่บางเขน แม่โจ้จัดตั้งเป็นโรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัย ส่วนวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขนเปิดการศึกษาเป็น 3 แผนก คือ แผนกเกษตรศาสตร์ และแผนกสหกรณ์เปิดเรียนที่บางเขน และให้โรงเรียนป่าไม้ที่จังหวัดแพร่ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2479 อยู่ในความควบคุมของกรมป่าไม้ร่วมกับวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ด้วย ได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนวนศาสตร์ โดยมอบหมายให้หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ ผู้เชี่ยวชาญพิเศษประจำกรมเกษตรและกรมประมงเป็นผู้ช่วยอธิการบดีที่บางเขน นายพนม สมิตานนท์ เป็นผู้ช่วยอธิการบดีที่แม่โจ้ หลวงวิลาศวนวิทย์ เป็นผู้ช่วยอธิการบดีวนศาสตร์ที่จังหวัดแพร่ วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ผลิตบุคคลออกรับราชการในกรมเกษตรและกรมประมง กรมสหกรณ์ และกรมป่าไม้ นับตั้งแต่ พ.ศ.2484 เรื่อยมาจนถึง

¹² มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, เกษตรปฐมนิย 60 ปี, (กรุงเทพฯ : สมก, 2546), หน้า 18.

¹³ เมื่อ พ.ศ. 2475 กระทรวงเกษตรราธิการ กระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงคมนาคม ได้รวมเข้าเป็นกระทรวงเกษตรพาณิชย์การ โดยย้ายกรมทะเบียนที่ดิน กรมรังวัดที่ดิน กรมป่าไม้ และกรมราชโลหกิจ จากกระทรวงเกษตรราธิการไปขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย หลังจากที่มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 ได้ระบุให้มีตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างๆ ขึ้นแทนตำแหน่งเสนาบดี และเปลี่ยนตำแหน่งปลัดทูลฉลองเป็นปลัดกระทรวงในเวลาต่อมา ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงเกษตรและกรม พ.ศ. 2476 เปลี่ยนนามกระทรวงเกษตรพาณิชย์การเป็นกระทรวงเศรษฐกิจ พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อกรมตรวจกสิกรรมเป็นกรมเกษตร กรมรักษาสัตว์น้ำเป็นกรมประมง ส่วนกรมป่าไม้ กรมทะเบียนที่ดิน กรมรังวัดที่ดิน และกรมราชโลหกิจ ซึ่งขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทยนั้นได้โอนกลับมาอยู่ในสังกัดตามเดิม โดยรวมกรมทะเบียนที่ดินและกรมรังวัดที่ดินเข้าด้วยกันเป็นกรมที่ดิน นอกจากนั้น มีการเปลี่ยนนามเกษตรมณฑล และเกษตรจังหวัดเป็นเจ้าพนักงานที่ดินมณฑล และเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดตามลำดับกระทรวงเศรษฐกิจในสมัยนั้น ให้ความสำคัญกับหน้าที่ด้านการเกษตรเป็นอันดับแรก จึงใช้ตราพระพิรุณทรงนาค ซึ่งเป็นตราใหญ่ประจำตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการอยู่ก่อนแล้ว มาเป็นตราประจำตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจด้วย จากนั้น เมื่อมีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2477 ได้แยกกระทรวงเกษตรราธิการออกจากกระทรวงเศรษฐกิจ ตั้งเป็นอีกกระทรวงหนึ่ง มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการเกษตรเป็นสำคัญ กระทรวงเกษตรราธิการ จัดตั้งขึ้นใหม่อีกครั้งเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2478 ซึ่งต่อมามีการแยกกรมเกษตร และการประมงออกเป็นกรมเกษตร และกรมประมง แยกกรมที่ดินและกรมราชโลหกิจเป็นกรมที่ดิน ขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย และกรมราชโลหกิจขึ้นอยู่กับกระทรวงการเศรษฐกิจ แยกกองสัตวบาลและกองสัตวลักษณะออกจากกรมเกษตร จัดตั้งเป็นกรมใหม่คือ กรมปศุสัตว์และสัตว์พาหนะ และได้มีการสถาปนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ขึ้นที่กรุงเทพมหานคร ใน พ.ศ. 2486 (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, เกษตรปฐมนิย 60 ปี, (กรุงเทพฯ : สมก, 2546) หน้า 16)

พ.ศ.2486 ในปีการศึกษา 2483 – 2485 (2 รุ่น) มีผู้สำเร็จอนุปริญญา 56 คน พ.ศ.2486 – 2487 มี 29 คน และมีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับเมื่อเป็นมหาวิทยาลัย¹⁴

จากข้างต้นสอดคล้องกับข้อสรุปของวารุณี โอสถารมย์ว่า มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ถือกำเนิดขึ้นเนื่องจากกระทรวงเกษตรได้รับนโยบายเร่งด่วนจากรัฐบาลให้ดำเนินการช่วยเหลือเกษตรกรอย่างกว้างขวางเป็นครั้งแรกด้วยการพัฒนาระบบสหกรณ์ เทคโนโลยีการเกษตร และชลประทาน เพราะถือว่าอาชีพการเกษตรเป็นรายได้หลักของประเทศในเวลานั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังไม่มีความพร้อมในการจัดตั้งคณะเกษตรขึ้น กระทรวงเกษตรจึงจำเป็นต้องตั้งมหาวิทยาลัยในสังกัดขึ้น โดยได้ดำเนินการยกฐานะวิทยาลัยเกษตรกรรม ในสังกัดกรมการเกษตรและประมง ซึ่งมีหลักสูตรการศึกษา 5 ปี โดยศึกษาเตรียมวิทยาลัย 2 ปีแรก ที่โรงเรียนแม่โจ้ เชียงใหม่ และอีก 3 ปีที่วิทยาเขตบางเขน กรุงเทพฯ ให้ขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย แบ่งคณะวิชาเป็นเกษตร ประมงและสหกรณ์ ตามลักษณะกรม กองที่มีอยู่มหาวิทยาลัยดำเนินงานโดยอาศัยงบประมาณ บุคลากรผู้สอน และสถานที่ของกระทรวงนั้น¹⁵

5.1.2.3 การเผยแพร่ความรู้ทางด้านเกษตรศาสตร์ให้กว้างขวางสู่ประชาชน

สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม รัฐบาลสนับสนุนให้ประชาชนเข้าจับจองที่ดินในบริเวณที่ว่างเปล่าโดยมีการออกพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2485 ให้กรรมสิทธิ์ที่ดินแก่ประชาชนจับจองไว้ทำกิน แนะนำให้ทุกคนประหยัดเพื่อพยุฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชาติ ชักชวนให้เพาะปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อการบริโภคและเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ พร้อมจัดประกวดพืชผักสวนครัวในโอกาสต่างๆ รัฐบาลเป็นโล่เกียรตินิยมจากทางรัฐบาล โดยมีคำขวัญคือ “เกษตรทำ อุดสาหกรรมผลิต พาณิชย์ค้าเกิด” และ “หมั่นปลูก หมั่นเลี้ยง เสบียงเพิ่มพูน”¹⁶ รวมทั้งการจัดตั้งสถาบันเพื่อส่งเสริมการศึกษาด้านเกษตร เช่น โรงเรียนชลประทาน (พ.ศ. 2481), วิทยาลัยเกษตรกรรม ที่แม่โจ้จังหวัดเชียงใหม่ (พ.ศ.2481), โรงเรียนวนศาสตร์ (2479)¹⁷ ต่อมาจึงได้มีการรวมโรงเรียนชั้นสูงทางการเกษตรเข้าด้วยกันแล้วจัดตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ขึ้น เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตรให้กว้างขวางสู่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับในพระราชบัญญัติโดยระบุดุฎประสงค์ของการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ว่า

¹⁴ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, เกษตรปฐมนิย 60 ปี, (กรุงเทพฯ : สมก, 2546) หน้า 18.

¹⁵ วารุณี โอสถารมย์, พัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย : การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า61.

¹⁶ ปิยนาด บุณนาค, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญามาวริงถึง “เหตุการณ์ 14 ตุลาคม” พ.ศ. 2516), หน้า 180.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน

“...ให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นมหาวิทยาลัยหนึ่งเรียกว่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีหน้าที่จัดการศึกษาค้นคว้า และส่งเสริมวิชาเกษตรศาสตร์และวิชาอื่นๆ อันเกี่ยวเนื่องกับ วิชาเกษตรศาสตร์...”¹⁸

5.1.3 ลักษณะทางกายภาพของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5.1.3.1 ลักษณะทางกายภาพทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในทศวรรษแรก (พ.ศ.2486 - 2495) นั้น แทบจะกล่าวได้ว่ามีแต่ชื่อมหาวิทยาลัย ไม่มีอะไรติดตัวมาเลย โดยมีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2486 ข้อ 2 กำหนดให้โอนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งมีฐานะเป็นกอง สังกัดกรมเกษตร กระทรวงเกษตรราธิการ เรียกชื่อย่อว่า กวก.ตั้งอยู่ในบริเวณสถานี ทดลองเกษตรกลางบางเขน (เรียกสั้นๆ ว่าเกษตรกลางบางเขน) กับโรงเรียนป่าไม้แพร่ ซึ่งตั้งอยู่ที่ จังหวัดแพร่มาอยู่ในสังกัดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดังนั้นทรัพย์สินต่างๆ ของส่วนราชการทั้งสองจึง ตกเป็นของวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในสมัยเริ่มต้นบุกเบิกมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2486 นั้น สถานีทดลองเกษตรกลางบางเขนตั้งอยู่กลางทุ่งนา ห่างจากกรุงเทพฯ ทางทิศเหนือ 16 กิโลเมตร มี ถนนตัดผ่านที่สำคัญเพียง 2 สายคือ ถนนพหลโยธินผ่านทางทิศตะวันออก อีกสายหนึ่งก็คือถนนงาม วงศ์วานผ่านทางทิศใต้ (ในปัจจุบัน) ส่วนอีกสายหนึ่งซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเป็นเพียงการถมดินเป็นรูป ถนนไว้เท่านั้น ซึ่งมีโครงการทำเป็นถนนซูเปอร์ไฮเวย์ (ถนนวิภาวดีรังสิตในปัจจุบัน)¹⁹

ที่ดินบริเวณเกษตรกลางบางเขน ซึ่งเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เดิมนั้นมี ประมาณ 1,000 ไร่เศษ ที่ดินจำนวนนี้ประกอบด้วยที่ทำการของวิทยาลัยเกษตรฯ ที่ทำการสถานี ทดลองต่างๆ สังกัดกรมเกษตร กรมประมง และกรมปศุสัตว์ มีถนนสายประธานจากประตู 1 ด้านถนน งามวงศ์วาน ไปสุดที่คลองหมูไผ่(โรงสูบน้ำ) แบ่งเขตที่ทำการส่วนราชการดังกล่าวทางทิศตะวันตกและ ตัดผ่านที่ดินบางส่วนของวิทยาลัยเกษตรฯ ทางทิศตะวันออก ต่อมามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เวนคืน ที่ดินทางด้านทิศเหนือ ขนานไปกับถนนพูนดิน (ซูเปอร์ไฮเวย์) ไปจรดคลองหมูไผ่อีก ในขณะนั้น ประมาณว่าที่ดินทั้งหมดกว่า 1,200 ไร่เศษ ที่ดินบางส่วนพร้อมอาคารบางหลังจำเป็นต้องคืนให้ กระทรวงเกษตรฯ เจ้าของเดิม ฉะนั้นพื้นที่ที่เหลืออยู่ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในทศวรรษต่อมา จึงมีประมาณ 800 กว่าไร่ ซึ่งพอเพียงสำหรับการเรียนการสอนนิสิตเพียงประมาณ 2,600 คน อันส่งผล ให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้จัดทำโครงการปรับปรุงและขยายงาน ทั้งนี้เพื่อให้มหาวิทยาลัย สามารถขยายการรับนิสิตได้เพิ่มมากขึ้น และเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ด้วย²⁰

¹⁸ เสถียร วิชัยดิษฐ์, พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พุทธศักราช 2486, (กรุงเทพฯ : นิติเวช, 2496), หน้า 2.

¹⁹ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : กำเนิดและพัฒนาการ, (กรุงเทพฯ : สมก, 2537), หน้า 87.

²⁰ เรื่องเดียวกัน

5.1.3.2 อาคารสถานที่

อาคารที่ทำการ เมื่อพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ประกาศใช้เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 ได้ประกาศแต่งตั้งให้อาจารย์ประโยชน์ บูรณศิริ เป็นเลขาธิการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตอนแรกนั้นสำนักงานเลขาธิการฯ ต้องไปอาศัยกระทรวงเกษตรธิการเดิม (กรมที่ดิน) เป็นที่ทำการชั่วคราวต่อมาได้ย้ายไปอาศัยตึกพิชพรรณชั้นบนของกรมเกษตรด้านทิศตะวันตกเป็นที่ทำการ

อาคารการเรียนการสอน

- **เรือนเขียว** เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น รูปตัวแอล ทาสีเขียว ตั้งอยู่เยื้องประตู 2 ด้านถนนงามวงศ์วาน ชั้นบนเป็นห้องเรียน มุขชั้นบนเป็นห้องผู้อำนวยการวิทยาลัยฯ ชั้นล่างลาดพื้นซีเมนต์ใช้เป็นห้องสมุด มุขชั้นล่างเป็นห้องปฐมพยาบาล เมื่อสำนักงานเลขาธิการย้ายมาจากตึกพิชพรรณ ได้ใช้ชั้นบนทั้งหมดเป็นที่ทำการ ส่วนชั้นล่างคงเป็นห้องสมุดและห้องปฐมพยาบาลตามเดิม ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากเรือนหลังนี้อีกหลายประการตามความเจริญเติบโตและความจำเป็นของมหาวิทยาลัยฯ อาทิสำนักงานฝ่ายกิจการนิสิตสถานีวิจัย มก.และร้านค้าสหกรณ์ เป็นต้น

- **ตึกปฏิบัติการเคมี หรือตึกเคมี** ตั้งอยู่ติดกับเรือนเขียวด้านตะวันตกตรงทางเข้าประตู 2 ด้านถนนงามวงศ์วาน เป็นตึกคอนกรีต 2 ชั้น ชั้นบนเป็นห้องเรียน 2 ห้อง ชั้นล่างเป็นห้องเรียน ห้องปฏิบัติการเคมี ห้องเก็บเครื่องชั่ง และห้องอาจารย์ ถ้าจะกล่าวถึงความสำคัญของตึกหลังนี้ก็คือนอกจากจะเป็นห้องปฏิบัติการทางด้านวิทยาศาสตร์แล้ว ยังเป็นที่เก็บเคมีภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งเป็นของหายากราคาแพง เพราะกำลังอยู่ในภาวะสงคราม หลังนี้ได้เปลี่ยนแปลงในการใช้ประโยชน์หลายประการ เช่นตึกภาควิชาสัตวบาล และอื่นๆ และยังคงดำรงอยู่จนทุกวันนี้

- **อาคารเรือนไม้** เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น รูปตัวแอล ก่อสร้างติดกับตึกปฏิบัติการเคมีตามแนวถนนหน้าอาคารเรือนเขียวและตึกปฏิบัติการเคมี เป็นอาคารไม้ยางหลังคามุงกระเบื้องสี ขาวขนาดชั้นบน 4 ห้องเรียน ชั้นล่าง 4 ห้องเรียน เหตุผลในการก่อสร้างเนื่องจากมหาวิทยาลัยได้ขยายคณะวิชา และจำนวนนิสิตได้ทวีมากขึ้น จึงจำเป็นต้องก่อสร้างให้เพียงพอต่อความต้องการ และได้ก่อสร้างเรือนไม้ชั้นเดียวทางด้านหลักตึกปฏิบัติการเคมี มีสะพานข้ามคูน้ำ สำหรับอาคารหลังนี้สร้างเป็นรูปตัวทีไว้ใช้เป็นหอประชุมชั่วคราว ต่อมาอาคาร 2 หลังนี้ ก็ได้ถูกรื้อย้ายแปรสภาพไปเป็นสิ่งก่อสร้างชนิดอื่นต่อไปตามความจำเป็น

- **ตึกชีววิทยา** เป็นอาคารคอนกรีตขนาดใหญ่ 2 ชั้น ชั้นบนเป็นห้องเรียน ชั้นล่างเป็นที่ทำการสำนักงานเลขาธิการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทั้งชั้น ซึ่งย้ายมาจากเรือนเขียว อัน

ประกอบด้วยแผนกงานต่างๆ เช่น ห้องเลขานุการมหาวิทยาลัย แผนกสารบรรณ แผนกคลัง แผนกบัญชีพัสดุ แผนกสถิติ ต่อมาเมื่อการก่อสร้างหอประชุมเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ให้ย้ายสำนักงานไปยังหอประชุมอีกทีหนึ่ง

- **ห้องสมุดไก่ (Poultry Library)** ห้องสมุดไก่เป็นเรือนไม้เล็กๆ ชั้นเดียวหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ริมถนนสายโรงแรมไก่สโมสรข้าราชการหอ 1 เนื่องจากห้องสมุดไก่ประกอบด้วยหนังสือ ตำราและวารสารต่างๆ เป็นเรื่องไก่ทั้งสิ้น ซึ่งมีทั้งภาษาต่างประเทศและภาษาไทยเป็นจำนวนมาก²¹

หอพักนิสิตหรือหอนอน เดิมที่นิสิตมหาวิทยาลัยต้องอยู่หอพักทุกคนโดยเฉพาะนิสิตปีที่ 1 เพราะจะต้องลงแปลง เรียกว่าวิชาเกษตรศิลป์ เมื่อเริ่มตั้งมหาวิทยาลัยมีหอพักอยู่ 5 หลัง ก่อสร้างเรียงกันตามแนวถนนหอ 1 จรดถนน สายเมนประตู 1-โรงสูบลักษณะเป็นเรือนไม้ 2 ชั้น มีมุขยื่นออกมา ชั้นบนเป็นหอนอน ชั้นล่างเป็นที่เก็บตู้ใส่เสื้อผ้า โต๊ะทำงาน และสิ่งอำนวยความสะดวกอีกตามสมควร สำหรับส้วมใช้รวมกันอยู่ด้านหลังทั้ง 5 หอ นอกจากนั้นด้านหลังหอ 5 หลังดังกล่าวเป็นโรงครัวประกอบอาหารและโรงอาหาร นิสิตทุกคนต้องมารับประทานอาหาร ณ โรงอาหารแห่งนี้ทุกมื้อ ต่อมามหาวิทยาลัยมีโครงการเพิ่มคณะวิชาและรับนิสิตเข้าศึกษาเพิ่มขึ้น จึงได้ปลูกสร้างหอพักไม้ตามรูปแบบเดิมเพิ่มขึ้นอีก 4 หลัง หันหน้าออกถนนสายหอ 1-ถนนเมน โรงสูบน้ำ ขณะนั้นมหาวิทยาลัยมีหอพัก 9 หลังแล้ว คือ หอ 1 เรียงกันไปถึงหอ 9

อาคารที่พักอาศัยของบุคลากร

- เรือนแถวข้าราชการชั้นจัตวาขนาด 6 ครอบครั้ว 2 แถว ลักษณะเป็นเรือนไม้สร้างอย่างแข็งแรง ได้ทุนสูง ประกอบด้วยห้องขนาด 4x4 เมตร นอกชานขนาด 2x4 เมตรและห้องครั้วขนาด 2x2 เมตร ห้องส้วมเฉพาะแต่ละห้องอยู่ใต้ถุนบันไดหน้าห้องขึ้นลงเฉพาะห้อง ต่อมาได้สร้างเพิ่มเติมอีก 2 แถว 12 ห้อง (ตรงข้ามหอพัก 10) สร้างแบบเดียวกันแต่เนื้อที่แคบกว่า

- บ้านพักราชการชั้นตรี มีลักษณะเป็นเรือนไม้ได้ทุนสูง พื้นชั้นล่างเทคอนกรีตจำนวน 5 หลัง ต่อมาได้สร้างบ้านพัก (ตรงข้ามกับหอพักหญิงหอ 10) ขึ้นอีกหลายหลัง สำหรับอาจารย์และข้าราชการที่มีชั้นสูงกว่าชั้นตรี เนื่องจากขณะนั้นมหาวิทยาลัยได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจาก Oregon State University เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมที่จะต้อนรับผู้เชี่ยวชาญ Oregon ซึ่งจะมาอยู่ประจำเพื่อช่วยงานมหาวิทยาลัยจึงขอให้กรมชลประทานเป็นผู้ออกแบบและก่อสร้างตึก 2 ชั้นสำหรับผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวจำนวน 6 หลัง²²

²¹ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : กำเนิดและพัฒนาการ, (กรุงเทพฯ : สมก, 2537), หน้า 88-89.

²² เรื่องเดียวกัน

การเจาะหาแหล่งน้ำและเดินท่อประปาภายใน เนื่องจากสภาพของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในยุคนั้น เริ่มจะมีประชากรหนาแน่นขึ้นอันประกอบด้วยจำนวนนิสิต ข้าราชการ ลูกจ้าง คนงาน และครอบครัว ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ตามความเจริญเติบโตของมหาวิทยาลัยทั้งหอพัก อาคารต่างๆ ก็ได้เพิ่มขึ้นจากสมัยต้นๆ อย่างมากมาย การจะใช้น้ำในคูและน้ำฝนมาใช้อุปโภคบริโภคอย่างสมัยก่อนนั้นจึงไม่เพียงพอ ทั้งน้ำในคูเริ่มไม่สะอาดเหมือนเมื่อก่อนประกอบกับมีความจำเป็นหลายด้านที่จะต้องหาแหล่งน้ำได้ดิน น้ำบาดาลเอามาใช้ในปริมาณให้เพียงพอต่อความต้องการ จึงสำรวจหาแหล่งน้ำดังกล่าวภายในบริเวณมหาวิทยาลัยปรากฏเป็นผลสำเร็จ โดยขุดเจาะบ่อน้ำได้ดินหรือน้ำบาดาลได้หลายบ่อ วิเคราะห์แล้วว่ามีคุณภาพดี อาจใช้บริโภคได้แต่ต้องต้มเสียก่อน และได้ทำการก่อสร้างห้องถังน้ำพร้อมเครื่องยนต์สูบน้ำไฟฟ้าตลอดจนการเดินท่อประปาไปยังที่ทำการที่อยู่อาศัยหอพัก

การปรับปรุงถนน เมื่อแรกสถาปนาถนนภายในสถานีทดลองเกษตรกลางบางเขน สำคัญมีเพียง 3 สาย คือ สายประธาน ตั้งแต่ประตู 1 ถึงคลองหมูไผ่ (โรงสูบน้ำ) สายที่ 2 ตั้งแต่ตึกพิชพรรณตัดผ่านถนนสายแรกที่ประตู 1 ตรงไป ผ่านเรือนเขียว ผ่านประตู 2 ผ่านบ้านพักข้าราชการ ไปสุดที่บ้านพักครูพลศึกษาทางริมรั้วด้านทิศตะวันตก สายที่ 3 ตั้งแต่หอ 1 ไปบรรจบกับถนนสายประตู 1-โรงสูบน้ำ นอกจากนี้ยังมีถนนซอยเล็กซอยน้อยเข้าที่ทำการต่างๆ อีกหลายสาย อาจกล่าวได้ว่าถนนทุกสายเป็นถนนโรยกรวด โรยหินบางแห่งเป็นถนนดิน ต่อมาได้มีการสร้างถนนสายคอนกรีตขนาดพื้นผิวจราจร 5 เมตร สายจากบ้านพักข้าราชการ ด้านทิศตะวันตกผ่านบ้านพัก Oregon ไปถึงประตู 2 ต่อมาถนนสายอื่นดังกล่าวก็ได้รับการพัฒนาปรับปรุงเป็นถนนลาดยางบ้าง เป็นคอนกรีตบ้างตามความจำเป็นและกำลังเงินในสมัยนั้น²³

ลักษณะทางกายภาพทั่วไปของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นั้นยังเป็นชนบทที่อยู่ค่อนข้างห่างไกลจากเมือง สภาพโดยรอบทั่วไปเป็นทุ่งนา การเลือกมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้มีที่ตั้งนอกเมืองนั้นมีความเหมาะสม เพราะการศึกษาด้านการเกษตรต้องใช้พื้นที่ค่อนข้างกว้าง เพื่อทำการปลูกแปลงพืชทดลอง ขุดสระเลี้ยงปลา ทำให้การเรียนการสอนสามารถขยายตัวออกไปได้อีกด้วย ในส่วนของการก่อสร้างอาคารพบว่าก่อนจัดตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีอาคารปรากฏแค่เพียง 1-2 หลังเท่านั้น ภายหลังจึงได้มีการก่อสร้างอาคารเพิ่มเติม อาคารโดยส่วนมากจะใช้ไม้เป็นวัสดุในการก่อสร้างโดยรูปทรงในการก่อสร้างมีลักษณะเรียบง่าย ไม่เห็นความสวยงาม แต่เน้นประโยชน์การใช้สอยเป็นสำคัญ เหตุผลที่การสร้างอาคารมีลักษณะเรียบง่ายนั้นมาจากการที่งบประมาณมีอยู่จำกัด ยังเป็นการปลูกฝังให้นิสิตก่อนออกไปเป็นเกษตรกรต้องรู้จักเรียนรู้และใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติโดยกลมกลืนด้วยนอกจากนี้อิทธิพลศิลปะในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มุ่งเน้นที่ประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ

23

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : กำเนิดและพัฒนาการ, (กรุงเทพฯ : สมก, 2537), หน้า 90.

5.1.4 โครงสร้างการบริหารมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พุทธศักราช 2486 กำหนดให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นนิติบุคคลให้มหาวิทยาลัยนี้อยู่ในความควบคุมดูแลของสภามหาวิทยาลัย ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรราธิการ เป็นนายกสภามหาวิทยาลัยโดยตำแหน่ง และให้อธิการบดีเป็นอุปนายกโดยตำแหน่ง และกำหนดให้สภามหาวิทยาลัยเลือกตั้งเป็นเลขาธิการ สภามหาวิทยาลัยประกอบด้วยกรรมการดังนี้

(1) กรรมการโดยตำแหน่ง คือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรราธิการ อธิการบดี และคณะบดีต่างๆ ในมหาวิทยาลัย

(2) กรรมการที่เลือกตั้งขึ้นจากบรรดาศาสตราจารย์ หรืออาจารย์ซึ่งเป็นหัวหน้าแผนกวิชาของคณะต่างๆ คณะละหนึ่งหรือสองคน แล้วแต่สภามหาวิทยาลัยจะวินิจฉัย

(3) กรรมการผู้ซึ่งทรงคุณวุฒิ ซึ่งจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นโดยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรเป็นจำนวนไม่เกินกึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการประเภท 1 และ 2²⁴

สภามหาวิทยาลัยมีหน้าที่สำคัญอยู่ในข้อข่าย 9 ประการ คือ

(1) จัดวางระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ของมหาวิทยาลัย

(2) พิจารณาเพื่ออนุมัติหลักสูตรวิชาต่างๆ

(3) จัดหาวิธีการอันจะยังการศึกษาของมหาวิทยาลัยให้เจริญยิ่งขึ้น

(4) เลือกตั้งหรือถอดถอนคณะบดีและหัวหน้าแผนกวิชา

(5) พิจารณาแต่งตั้ง เลื่อนชั้น ถอดถอน และควบคุม ศาสตราจารย์ อาจารย์ และเจ้าหน้าที่อื่นๆ ของมหาวิทยาลัย

(6) อนุมัติให้ปริญญาและอนุปริญญาตามมาตรา 28 มาตรา 29 และมาตรา 30

(7) จัดตั้งงบประมาณของมหาวิทยาลัย

(8) จัดวางระเบียบเกี่ยวกับการเงิน และทรัพย์สินอย่างอื่นของมหาวิทยาลัย

(9) พิจารณาและให้ความเห็นใดๆ อันเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยหรือเรื่องการศึกษา ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรราธิการ หรืออธิการบดีเสนอขึ้นมา²⁵

ส่วนอธิการบดีนี้จะให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นโดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย อธิการบดีมีหน้าที่ ควบคุมดูแลการศึกษาในมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ

²⁴ เสถียร วิชัยดิษฐ์, พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พุทธศักราช 2486, (กรุงเทพฯ : นิติเวช, 2496), หน้า 3.

²⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 4.

และข้อบังคับของมหาวิทยาลัย, ระเบียบฯ และให้ความเห็นแก่คณะบดี, ควบคุมการเงิน การพัสดุ สถานที่และทรัพย์สินอื่นของมหาวิทยาลัย และรักษาวินัยของมหาวิทยาลัย

ส่วนการเงินนั้น อาจมีรายได้จาก 3 ทางคือ เงินอุดหนุนจากรัฐบาล เงินค่าเล่าเรียน ค่าธรรมเนียม และเงินผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัย เงินและทรัพย์สินอย่างอื่น ซึ่งบุคคลอุทิศให้แก่ มหาวิทยาลัยและภายใต้บังคับแห่งเงื่อนไข ข้อบังคับ หรือวัตถุประสงค์ซึ่งผู้อุทิศทุนกำหนดไว้ ให้มหาวิทยาลัยรักษาและจัดการตามที่เห็นสมควรแก่ประโยชน์แห่งมหาวิทยาลัย²⁶

5.1.5 การบริหารมหาวิทยาลัย : การแก้ไขปัญหาอุปสรรคและการพัฒนา

“...มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เวลานี้เป็นมหาวิทยาลัยแต่เพียงชื่อ ครูอาจารย์ กิติ การสอนกิติ เครื่องอุปกรณ์การสอนกิติ เครื่องอุปกรณ์ฝึกหัดกิติ ตลอดจนถึงการทดลองค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ของครูอาจารย์ และนักศึกษา กิติ นับว่ายังขาดแคลน เป็นอย่างมาก ทั้งปริมาณและคุณภาพ การที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะว่า มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อตั้งขึ้นแล้วก็ไม่เคยได้รับความอุปการะ เอาใจใส่ และบำรุงให้ดีขึ้นเลย ทางการคงปล่อยให้หายใจ奄奄ๆ รอวันตาย หรือรอวันขยายอยู่เรื่อยมา ตั้งแต่ พ.ศ.2486 ซึ่งเป็นปีประกาศยกฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยเรื่อยมาจนบัดนี้...”²⁷

จากคำกล่าวในเอกสารข้างต้นพบได้ว่า หลังจากที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ก่อตั้งมาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2486 นั้นการดำเนินการจัดการศึกษาภายในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในระยะแรก ประสบปัญหาเป็นอย่างมากในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงระยะเวลาหลังจากก่อตั้งนั้นเป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้รัฐบาลขาดงบประมาณในการพัฒนามหาวิทยาลัย รวมทั้งการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นได้พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทำให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรจากรัฐบาลชุดต่อมา ดังคำกล่าวที่ว่า “มีแต่ชื่อเท่านั้น” เพราะการที่จะดำเนินการให้ได้ผลดีนั้น มหาวิทยาลัยจำเป็นจะต้องได้รับเงินทุนหาผลประโยชน์จากรัฐบาลดังเช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีที่ดินเป็นของตนเอง มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองก็มีการนำเงินไปแสวงหาผลกำไรจากการซื้อหุ้นของธนาคารเอเชีย ส่วนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ซึ่งตั้งขึ้นใหม่ไม่มีเงินทุนและไม่มีที่ดินสำหรับหาผลประโยชน์

ในทศวรรษแรกของมหาวิทยาลัยนั้น การเรียนการสอนดำเนินการด้วยการขอยืมบุคคล ห้องบรรยาย และห้องปฏิบัติการในเกษตรกลางบางเขน คณะจารย์ส่วนมากเป็นข้าราชการ ผู้ทรงคุณวุฒิจากกระทรวงเกษตรธิการ หลังจากที่หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจได้เข้ามาดำรงตำแหน่ง

²⁶ เสถียร วิชยัตถ์, พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พุทธศักราช 2486, (กรุงเทพฯ : นิติเวช, 2496), หน้า 3-4.

²⁷ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2/76. โครงการ 5 ปี ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว จึงพยายามขอย้ายโอนข้าราชการมาเป็นอาจารย์เพิ่มขึ้น หออาจารย์พิเศษมาช่วยงานสอน อธิการบดีจึงได้เห็นปัญหาของมหาวิทยาลัยมากมายและมีโอกาสทำการทบทวนปัญหาดังกล่าวโดยการเขียนจดหมายส่งไปยังจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งเป็นเวลาที่ประจวบเหมาะในการได้กลับเข้ามาดำรงนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ภายจากหลังเกิดการรัฐประหารปี พ.ศ. 2490 ในจดหมายฉบับนั้นเขียนด้วยถ้อยคำเชิงขอร้องในลักษณะอุปมาไว้อย่างน่าประทับใจเป็นอย่างมากยิ่ง จากจดหมายฉบับนี้เองอาจเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้รัฐบาลเริ่มดำเนินการพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อย่างจริงจังซึ่งเป็นพื้นฐานทำให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีความเจริญก้าวหน้ามาจวบปัจจุบัน ดังความตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อราว 6 ปีมาแล้ว ใน พ.ศ. 2486 ได้ทำใ้ได้ให้กำเนิดเด็กน้อยคนหนึ่ง มีชื่อว่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ต่อไปในไม่ช้า ได้ทำก็จากเด็กนั้นไป ปล่อยให้อ่อนแอและทิวไทยอยู่ตามลำพัง บัดนี้ได้ทำใ้ได้กลับมาแล้ว ฉะนั้นผมในฐานะเป็นที่เลี้ยงของเด็กนั้น จึงใคร่ขอเรียนให้ใ้ทำทราบเป็นส่วนตัวถึงสภาพอันน่าสงสารของเด็ก และใคร่จะเรียนขออาหารและความรักเมตตาจากใ้ทำใ้ผู้ใ้ทำใ้ให้กำเนิด เพื่อช่วยเด็กนั้นใ้รีบกล้าแข็ง สามารถทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ สมความมุ่งหมายของใ้ทำ และเคียงบำเคียงไ้กับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ของชาติอื่นเมืองอื่น....ขณะนี้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ยังขาดทุกอย่าง คือ ขาดครู ขาดอุปกรณ์การสอน ขาดอุปกรณ์การเรียน ขาดอุปกรณ์การฝึกหัดครู ขาดอุปกรณ์การศึกษาค้นคว้า ลำพังเงินที่ได้จากงบประมาณประจำ ก็เพียงแต่ใ้ทำใ้หายใจแขม่วๆ ไปเท่านั้น ไม่เพียงพอใ้เติบโตและเจริญหนักกล้าแข็งได้...ความช่วยเหลือที่กระผมร้องขอเพื่อมหาวิทยาลัยในครั้งนี้ ใ้ทำใ้จะมีทางกรุณาใ้ได้มากน้อยเท่าใด ก็จะเป็นเงินหนึ่งแสน เงิน 1 ล้าน หรือหลายล้าน ก็แล้วแต่ใ้ทำใ้จะกรุณาใ้ใ้ได้มีเงินคืออาหารมากเท่าใด เด็กน้อยมหาวิทยาลัยเกษตรนั้น ก็โตเร็วเท่านั้น”²⁸

ในจดหมายข้างต้นหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจใ้เหตุผลว่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นของชาติ สมควรส่งเสริมใ้เจริญก้าวหน้าขึ้นแทนที่จะปล่อยให้หายใจแขม่วๆ รอความตาย โดยอธิการบดีพยายามหาทางช่วยมหาวิทยาลัยทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยการทำโครงการเสนอกระทรวงและมีจดหมายส่วนตัว อ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีผู้เปรียบเหมือนเป็นพ่อของมหาวิทยาลัยนี้ ปรากฏว่าในวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2491 จอมพล ป. พิบูลสงครามใ้มีจดหมายตอบกลับมาว่า

²⁸ สำเนาเอกสารหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจส่งไปยังนายกรัฐมนตรี ฉบับลงวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2491 อ้างไว้ใน 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : เถลี่ยวุดหลัง แลไปข้างหน้า, หน้า 11.

“ผมได้รับทราบแล้ว ขอขอบคุณในการที่คุณหลวงได้เอาใจใส่ในการปรับปรุงมหาวิทยาลัยนี้เป็นอันมาก ในปี พ.ศ. 2492 ขอให้คุณหลวงคงตั้งงบประมาณไปให้เต็มที่ ผมยินดีจะสนับสนุนให้เป็นพิเศษ”²⁹

จอมพล ป.พิบูลสงครามได้ตั้งงบประมาณขึ้นจำนวน 5 ล้านบาทเพื่อให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาความขาดแคลนดังกล่าว โดยให้มหาวิทยาลัยทำโครงการเสนอไปทางกระทรวง ต่อมา มหาวิทยาลัยจึงได้ทำการเสนอโครงการ 5 ปี เหตุผลหลักของการจัดทำโครงการคือ ประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จึงเป็นสถานศึกษาที่ประชาชนต้องการมากทั้งในด้านการบำรุงการเกษตร การเปิดอาชีพเกษตรสาขาต่างๆ ให้กว้างขวางสู่ประชาชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นกำลังสำคัญมากในการส่งเสริมการศึกษาด้านการเกษตรให้เจริญก้าวหน้า เมื่อพิจารณาตัวอย่างจากประเทศสหรัฐอเมริกาเจริญรุ่งเรืองได้เพราะเห็นความสำคัญของการเกษตร จึงได้เร่งรัดบำรุงการเกษตรให้ก้าวหน้าและทันสมัยมาตั้งแต่ต้น เมื่อมีผลิตผลการเกษตรเพิ่มมากขึ้นแล้วการอุตสาหกรรมก็จะเจริญตามมาที่หลัง ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงต้องการงบประมาณเพิ่มเติม³⁰ ด้วยการตั้งโครงการขึ้นมา 5 อย่างคือ 1) โครงการส่งครูอาจารย์และนักศึกษาไปดูงานหรือเรียนต่างประเทศ (2) โครงการสร้างสถานที่และถนนหนทาง (3) โครงการสร้างอุปกรณ์การสอน (4) โครงการสร้างอุปกรณ์การฝึกหัด (5) โครงการสร้างการค้นคว้า โดยมีกำหนดอย่างละ 5 ปี เพื่อจะได้นำมาใช้สำหรับแก้ไขอุปสรรคต่างๆ ที่มหาวิทยาลัยประสบอยู่ในเรื่องหลักๆ 5 ประการ ดังที่ได้กล่าวไว้ในบันทึก คือ

(1) ปัญหาการขาดแคลนอาจารย์ ในสาขาวิชาต่างๆ มีอาจารย์ไม่พอ ขาดทั้งปริมาณและคุณภาพ การที่มหาวิทยาลัยจะมีคุณภาพทางวิชาสูงขึ้นจำเป็นต้องแก้ไขปัญหานี้ โดยพยายามส่งครูอาจารย์ที่มีอยู่บางคนไปศึกษาต่อต่างประเทศบ้าง ส่งนิสิตที่ดีไปเรียนบ้าง หรือหาบุคลากรมาจากสถานที่อื่นบ้างเพื่อที่จะทำให้วิทยฐานะสูงขึ้น

(2) ปัญหาผู้ที่เข้ามาศึกษา นักเรียนที่มาเรียนมหาวิทยาลัยนี้ ในอดีตเรียกว่าเป็นชั้น “เคนเลือก” คือเข้าที่อื่นไม่ได้จึงมา ดังนั้นสติปัญญาและความขยันขันแข็งของนักศึกษา จึงนับว่ายังไม่อยู่ในระดับที่ดีอย่างไรก็ดีเมื่อได้แก้ไขอุปสรรคอื่นๆ ให้หายไป จนมีความนิยมมหาวิทยาลัยนี้ของประชาชนเกิดขึ้นมากกว่าเก่าอุปสรรคข้อนี้ก็หายไประยะหนึ่ง

(3) ปัญหาด้านการเรียน เกิดขึ้นจากอุปกรณ์การเรียนมีไม่พอ ซึ่งเป็นอุปสรรคที่มีมาแต่ต้น และยังแก้ไขไม่ได้มาจนบัดนี้ เนื่องจากขาดแคลนเงิน

(4) ปัญหาด้านการฝึกหัด ที่นับว่าเป็นอุปสรรคร้ายแรงที่สุด การศึกษาทางเกษตรเมื่อขาดการฝึกหัด ก็จัดว่าไม่ได้ผล สิ่งที่ขาดอยู่ คือ อุปกรณ์การฝึกหัดในทางพืชไร่ อุปกรณ์การฝึกหัดในทางเลี้ยงสัตว์ สิ่งเหล่านี้จะต้องสร้างขึ้น แต่ยังไม่ทำ ปัญหาใหญ่คือขาดเงิน ถ้าหากมีเงินก็จะแก้ไขได้

²⁹ สำเนาเอกสารจากจอมพลป. พิบูลสงครามส่งถึงหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ ฉบับลง ณ วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2491 อ้างไว้ใน 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : เทลียวลหลัง แลไปข้างหน้า, หน้า 13.

³⁰ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 276. โครงการ 5 ปี ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

โดยเปิดการทำพีชไรซ์ขึ้นที่ทับทวง และเปิดการเลี้ยงสัตว์ขึ้นที่บางเขนบ้าง ทับทวงบ้าง ให้กว้างขวาง พอเพียงแก่ความต้องการในเรื่องนี้

(5) ปัญหาด้านการค้นคว้าวิทยาศาสตร์ เกิดขึ้นจากการขาดครูอาจารย์ทั้งปริมาณและคุณภาพ ขาดอุปกรณ์การเรียน ขาดอุปกรณ์การฝึกหัด เป็นต้นเหตุสำคัญ การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ จะเป็นบันไดขั้นต้น นำผลไปสู่ความเจริญในเกษตรกรรมของประเทศไทย และการเพาะกลีกรชั้นกลางของเมืองไทย ซึ่งเป็นความประสงค์ที่สำคัญยิ่งทั้งสองอย่าง³¹

จากโครงการดังกล่าวที่ทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้เสนอปรากฏว่าได้มีจดหมายลับเฉพาะจากนายจรรยา สิบแสงถึงนายกรัฐมนตรีเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยว่าควรรับเงินจากต่างประเทศในการสนับสนุนพัฒนามหาวิทยาลัยในฐานะที่ได้เคยร่วมก่อการมาด้วยกันตลอดจนเคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการและยังเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ของสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จึงร้องขอและให้ข้อสังเกตในเรื่องดังกล่าวว่าการบำรุงการเกษตรของประเทศในเวลานั้นทำได้ช้าเพราะขาดโครงการเกษตรที่ถือเป็นหลักปฏิบัติที่แน่นอนสำหรับประเทศอย่างหนึ่ง ขาดคนที่จะช่วยกันทำงานให้ได้ผลอย่างหนึ่ง ขาดงบประมาณอีกประการหนึ่ง รัฐบาลอยู่ได้เพราะการเกษตร ดังนั้นการที่ไม่กล้าลงทุนบำรุงการเกษตรอย่างจริงจัง จึงเป็นการมองในระยะสั้น ปัญหาใหญ่อยู่ที่ไม่มีคนดีเข้าทำงานเพราะเงินเดือนไม่พอใช้จ่าย จึงต้องดิ้นรนไปทำงานกับเอกชน ส่วนคนที่มีอยู่ก็ไม่สนใจในอยากทำงาน นอกจากคนที่รักงานจริงๆ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนน้อย ดังนั้นจึงร้องขอให้นายกรัฐมนตรีปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวด้วย

“...ท่านนายฯ คงจะสนใจและคิดอยู่แล้วที่จะให้เงินให้ทองแก่มหาวิทยาลัยนี้ ให้เป็นกอบเป็นกำ หรือเป็นก้อนใหญ่ๆ เพื่อจะได้เอาไปสร้างสถานที่เรียน สร้างอุปกรณ์การสอน และสร้างครุบาอาจารย์ ซึ่งขณะนี้ ผมทราบว่ายังขาดอยู่มาก ถ้าขึ้นถึงไว้เช่นนี้ จะเข้าแบบเสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย และจะเปลืองเงินเข้าทุกที โดยได้ประโยชน์ไม่คุ้มกัน ทำอย่างนี้เลิกเสียดีกว่า คุณหลวงสุวรรณฯ อธิการบดีปัจจุบัน เป็นผู้มีเจตนาแรงกล้า ที่จะช่วยสร้างงานขึ้นนี้ให้แก่ชาติ แต่ก็ไม่สามารจะทำไปได้แค่นั้น เพราะไม่ได้ได้รับความสะดวก ผมรู้จักคนๆ นี้ดีพอที่จะเรียนได้อย่างเต็มปากว่า ท่านนายฯ จะหาคนดีๆ เช่นนี้ได้ยาก และขอสนับสนุนว่า คนเช่นนี้ ควรจะหาเงินให้เขาสร้างงานที่เขารักทำให้พอเพียง เพราะไว้ใจได้ว่าจะเป็นผลดีแก่ชาติ นอกจากสร้างมหาวิทยาลัย ท่านนายฯ น่าจะริบลงทุนรอนสร้างสถานีกษตรกลางขึ้นให้ใหญ่โตกว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะสถานีกษตรกลางเป็นอุปกรณ์ที่จะใช้ทำการทดลองค้นคว้า ร่วมกันทั้งทางมหาวิทยาลัย และทางสถานีกทดลอง ได้ทราบว่า อเมริกันจะช่วย ถ้าเป็นจริง ท่านนายฯ คงจะร่วมมือกับเขาเต็มที่ ทั้งในทางคน และในทางเงิน Fulbright Act นี้เป็นลากก้อนใหญ่ซึ่งท่านนายฯ คงจะรับไว้ด้วยความยินดี และรีบทำ

31

จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2/76. โครงการ 5 ปีของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ความตกลงกับเขาเสีย และเมื่อเป็นที่สำเร็จแล้ว ควรจะให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ได้รับประโยชน์ให้มาก³²

วารุณี โอสถารมย์ ได้สรุปภาพรวมของการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2486-2500 ไว้ว่า มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัยที่มีฐานะที่เริ่มจาก สหกรณ์การเกษตร เพราะวิถยฐานะของโรงเรียนเกษตรในช่วงก่อตั้งนั้นยังไม่สูงพอ นอกจากนี้การที่ มหาวิทยาลัยอยู่ในสังกัดกระทรวงที่รัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก บทบาทการบริหารงานของ กระทรวงนี้ไม่กว้างขวาง กิจกรรมหลัก คือการควบคุมที่ดินและการควบคุมการชลประทานซึ่งมีอยู่ไม่กี่ แห่ง ผลการศึกษาวิจัยการเกษตรที่อยู่ไม่มากนัก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้อาศัยสถานที่ตั้งอยู่บน ที่ดินของกระทรวงและประสานงานการบริหารวิชา โดยอาศัยข้าราชการนักวิชาการในกระทรวงซึ่งมีอยู่ ไม่มากนักให้มาเป็นอาจารย์สอน โดยถือเป็นการปฏิบัติราชการสองแห่งในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ คือ พื้นฐานหลักสูตรวิทยาศาสตร์ยังไม่ถึงมาตรฐาน ทำให้ มาตรฐานวิชาการของมหาวิทยาลัยไม่ถึงระดับ นอกจากนี้ปัญหาทางงบประมาณที่ขาดแคลนทำให้มีปัญหา การจัดหาอุปกรณ์การศึกษา และห้องทดลองปฏิบัติการไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอนใน มหาวิทยาลัย³³ การเรียนการสอนในระยะเวลาดังกล่าวจึงได้รับความช่วยเหลือและร่วมมือกับ ต่างประเทศเป็นอย่างมากจึงสามารถพัฒนาการศึกษาในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้ก้าวหน้าไปได้ ตามลำดับซึ่งจะเห็นได้ว่าผลงานของหลวงสุวรรณวาจกสิขินับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงและ พัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นอย่างมาก

ในช่วง พ.ศ.2493 - 2496 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จึงได้รับความช่วยเหลือจาก องค์การ FAO และองค์การ USOM ทำให้มีการสร้างอาคารเรียนเพิ่มขึ้น ให้เงินทุนในการส่งบุคลากรไป อบรม ส่งอาจารย์ชาวต่างประเทศมาช่วยสอน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 เป็นต้นมาของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นช่วงที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กำลังพัฒนาทั้งในด้านสถานที่และ บุคลากร ในด้านอาคารสถานที่ได้มีอาคารเรียนเพิ่มเติมมาเป็นลำดับกล่าวคือ ใน พ.ศ.2496 มีตึกที่ สร้างเสร็จคือตึกชีววิทยา (ปัจจุบันเป็นศูนย์พัฒนาการวางแผนการเกษตรของ ASEAN) ส่วนอาคาร เกษตรวิศวกรรม (ปัจจุบันถูกรื้อไปแล้ว) สร้างเสร็จในปี พ.ศ.2497 พร้อมกับตึกเคมีเก่า (ปัจจุบันเป็น กองปฐพีวิทยา กรมวิชาการเกษตร) ตึกคณะวนศาสตร์และตึกเคหะศาสตร์ (ตึกคหกรรมศาสตร์ ปัจจุบัน) สร้างเสร็จใน พ.ศ.2498 ส่วนหอประชุมใหญ่กำลังก่อสร้างอยู่ ช่วงนี้อาจารย์ที่ได้รับ ทุนการศึกษาไปศึกษาต่อต่างประเทศเริ่มทยอยกลับมาจนถึงปี พ.ศ.2500 มีอาจารย์กลับจาก ต่างประเทศรวมถึง 25 คน จึงได้มีการเปิดสอนระดับปริญญาโทขึ้นในช่วงนี้ด้วย นอกจากนี้ยังได้รับ ความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัยต่างๆ จากประเทศสหรัฐอเมริกาตามลำดับ คือ

³² หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 279. การบำรุงมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

³³ วารุณี โอสถารมย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

ปี พ.ศ.2492-2493 คนบตี Walker จากคณะเกษตรศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยยูทาห์ สเตท ทำหน้าที่ผู้แทนของ MUTUAL SECURITY AGENCY ของสหรัฐฯ (องค์การนี้มีวิวัฒนาการชื่อ โดยลำดับ คือ INTERNATIONAL COOPERATION AGENCY และต่อมาเป็น US AGENCY FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT คือ AID หรือ USAID) ได้มาประเมินสถานภาพทางการเกษตร ของไทยรวมทั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ด้วย ได้เสนอให้ริเริ่มความช่วยเหลือในการสร้างกำลังคน ระดับสูงให้มหาวิทยาลัยและจัดคณะผู้เชี่ยวชาญอเมริกันมาทำงานร่วมมือกับฝ่ายไทยทางด้าน การค้นคว้าและส่งเสริมทางการเกษตรและสาขาที่เกี่ยวข้องสนับสนุนการเกษตร

ในปี พ.ศ.2494-2495 คนบตี K.A.RYERSON จากคณะเกษตรศาสตร์ของ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เดวิสเป็นหัวหน้าคณะผู้เชี่ยวชาญสาขาการเกษตรได้มาประเมินรายละเอียด พร้อมทั้งจัดเตรียมข้อเสนอขององค์การ M.S.A.เพื่อที่จะทำงานร่วมกับกระทรวงเกษตรฯ และ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาเกษตรระดับปริญญา สมาชิกในกลุ่ม คณะผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้อยู่ประจำประเทศไทยต่ออีกระยะหนึ่ง เพื่อร่วมงานกับฝ่ายไทยในบาง โครงการ เช่น โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและโกโก้ เป็นต้น หัวหน้าคณะและสมาชิกในกลุ่มนี้เคย เป็นแม่กองหน่วยพลาธิการเพื่อผลิตและจัดหาผักสด ผลไม้สดให้แก่กองทัพสหรัฐฯในภาคพื้นแปซิฟิก ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างเป็นผลดีมาแล้ว และคณะผู้เชี่ยวชาญคณะนี้เห็นว่ามหาวิทยาลัย ต้องสร้างกำลังคนระดับสูงในแขนงวิชาต่างๆ พร้อมกับพัฒนาการเรียนการสอนให้มีสาระวิชาที่ทันสมัย ด้วยงานวิจัยและมีสารัตถะประโยชน์และด้วยการฝึกทำงานด้วยมือให้เท่าเทียมกัน³⁴

ระหว่างปี พ.ศ.2496 -2497ศาสตราจารย์ E.L.POTTER และ J.R.BECK จาก มหาวิทยาลัยโอเรกอนสเตท(OSU) ได้มาปรึกษาทำงานร่วมกับผู้บริหารของมหาวิทยาลัย และ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ร่างแผนงานร่วมมือกับมหาวิทยาลัย เพื่อช่วยพัฒนากำลังคนและการเรียน การสอนระดับปริญญาตรี แผนงานดังกล่าวเป็นข้อตกลงร่วมระหว่างสองมหาวิทยาลัยภายใต้การกำจุนของ รัฐบาลไทย และรัฐบาลสหรัฐฯ และได้เริ่มปฏิบัติตั้งแต่ปี พ.ศ.2497 มีกำหนด 2 ปีครึ่ง แผนนี้ได้ ตั้งเป้าหมายให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ส่งอาจารย์และนักศึกษาไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา เพื่อ กลับมาทำหน้าที่สอนและวิจัยจำนวน 60 คน ด้วยทุนของสหรัฐฯ นับเป็นการสร้างกำลังคนที่ทำให้ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์สามารถปรับปรุงคุณภาพและขยายภารกิจได้อย่างมั่นคงในเวลาต่อมา ช่วง การสร้างฐานกำลังคนช่วงนี้ได้หมดลงเมื่อปี พ.ศ.2500 แต่อาจารย์ที่ไปศึกษาต่อที่นั่นต่างทยอยกลับ กว่าที่จะครบถ้วนก็ถึงปี พ.ศ.2503 นอกจากนี้ (OSU) สนับสนุนด้านการปรับปรุงอาคารเรียน อุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ ภายใต้การประสานงานขององค์การ AID³⁵

³⁴ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 50 ปีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : เถลี่ยะดูหลังแลไปข้างหน้า, (กรุงเทพฯ : สมก, 2537), หน้า247.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า248.

5.1.6 การเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2486-2500 มหาวิทยาลัยจัดหลักสูตรการศึกษาสำหรับปริญญาตรี 5 ปี และ 3 ปีสำหรับอนุปริญญา เมื่อนิสิตเรียนครบ 3 ปีแล้วจะได้ประกาศนียบัตร ส่วนถ้าเรียนเพิ่มอีก 2 ปี โดยการบังคับให้ทำวิทยานิพนธ์จะได้รับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อแรกตั้งประกอบด้วย 4 คณะ คือ

- 1) คณะเกษตรศาสตร์ ประกอบด้วย 5 แผนก คือ แผนกเกษตรศาสตร์ แผนกสัตวบาล แผนกเคมี แผนกกีฏวิทยาและโรคพืช และแผนกเกษตรวิศวกรรม
- 2) คณะวนศาสตร์ ประกอบด้วย 5 แผนก คือ แผนกวนวิทยา แผนกพฤกษศาสตร์ แผนกวนผลิตภัณฑ์ แผนกวิศวกรรมป่าไม้ และแผนกสัตววิทยา
- 3) คณะสหกรณ์ ประกอบด้วย 4 แผนก คือ แผนกสหกรณ์ แผนกเศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ แผนกบัญชี และแผนกนิติศาสตร์
- 4) คณะประมง ประกอบด้วย 4 แผนก คือ แผนกประมง แผนกชีววิทยา แผนกเพาะเลี้ยง และแผนกผลิตภัณฑ์³⁶

ต่อมาในปี พ.ศ. 2497 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้เปิดสอนหลักสูตรปริญญาตรีเพิ่มอีก 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรปริญญาช่างชลประทานและหลักสูตรปริญญาสัตวแพทยศาสตรบัณฑิต พร้อมรับโอนคณะสัตวแพทยศาสตร์จากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ประกอบด้วย 8 แผนก คือ แผนกศัลยกรรม แผนกกายวิภาคศาสตร์ แผนกสรีรวิทยา แผนกสุขศาสตร์และการเลี้ยงป้ารุงสัตว์ แผนกพยาธิวิทยาและวิทยาแบคทีเรีย แผนกเภสัชวิทยา แผนกอายุรศาสตร์ แผนกศัลยศาสตร์ นอกจากนี้ได้จัดตั้งคณะวิศวกรรมชลประทานขึ้นที่โรงเรียนการชลประทาน และเปลี่ยนชื่อ “คณะเกษตรศาสตร์” เป็น “คณะกลุกรรมและสัตวบาล” ในปีเดียวกันมหาวิทยาลัยเปิดสอนหลักสูตรปริญญาโทในคณะกลุกรรมและสัตวบาล หลักสูตรแรกที่เปิดสอนได้แก่ หลักสูตรปริญญาโทในคณะกลุกรรมและสัตวบาล สาขาวิชาสัตวบาล³⁷ ในปี พ.ศ.2499 คณะสัตวแพทยศาสตร์ได้ปรับปรุงหลักสูตรมาเป็นหลักสูตร 6 ปี ดังนั้นใน พ.ศ.2500 จึงไม่มีผู้จบปริญญาด้านสัตวแพทยศาสตร์ และในปี พ.ศ.2501 สพ.บ.หลักสูตร 6 ปี รุ่นแรกก็จบการศึกษา ในปี พ.ศ.2499 นี้ บางส่วนของคณะสัตวแพทยศาสตร์ได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่บางเขน แต่การเรียนการสอนยังอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในปี พ.ศ.2486 มีเพียงคณะเกษตรศาสตร์และคณะการประมงเท่านั้นที่มีการเรียนการสอนอยู่ที่เกษตรกลางบางเขน ส่วนคณะสหกรณ์ทำราชวรดิษฐ์ (กองเรือกลเดิม) ซึ่งเป็นสำนักงานคณบดี แต่ห้องเรียนและห้องสมุดอยู่โรงเรียนตั้งตรงจิตรวิทยาลัยในวัดพระเชตุพน และคณะวนศาสตร์ก็

³⁶ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 50 ปีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : กำเนิดและพัฒนาการ, หน้า 119.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

ได้ดำเนินการเรียนการสอนที่จังหวัดแพร่เป็นส่วนใหญ่ คงมีเฉพาะนิสิตปี 1 เท่านั้นเรียนที่บางเขน ใน พ.ศ.2498 นิสิตชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 เรียนที่บางเขน ปีที่ 3 ไปเรียนที่วิทยาลัยวนศาสตร์ จ.แพร่ จนกระทั่ง พ.ศ.2499 อีกทั้งสองคณะจึงย้ายมาเรียนที่บางเขนทั้งหมด

การเรียนในสมัยแรกยังคงใช้เรือนเขียวซึ่งเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ อาคารนี้นำมาจาก โรงเรียนที่สถานีทดลองกสิกรรม บางกอกน้อย เป็นทั้งตึกอำนวยการห้องสมุด ห้องเรียน ต่อมาจึงมี อาคารถาวรที่เป็นตึกเพียงอาคารเดียวคือตึกสัตวบาล อาคารหลังนี้จะเป็นห้องปฏิบัติการเคมี พฤกษศาสตร์ สัตววิทยา ต่อมาจึงมีห้องบรรยายเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว คือ ห้อง 600 นอกจากนี้ก็อาศัย เรียนตามอาคารของกระทรวงเกษตรฯ ซึ่งอยู่ในบริเวณเกษตรกลาง เช่นตึกพิชพรรณ ตึกโภชนาการ จนกระทั่งช่วง พ.ศ.2493 - 2496 จึงได้รับความช่วยเหลือจากองค์การ FAO และองค์การ USOM ทำให้มีอาคารเรียนเพิ่มขึ้นอีกจำนวนหลายหลัง

รายวิชาในขณะนั้นยังไม่มีรหัสวิชาที่เฉพาะ อาศัยเรียกตามรายวิชานั้น เลขรหัสวิชา เป็นเลขหลักเดียว แสดงเรียกตามสาขาวิชานั้น และยังไม่มีคำอธิบายรายวิชา รายวิชาที่เรียน 2 ภาค การศึกษาจะแบ่งหน่วยกิตที่ลงทะเบียนเรียนภาคละครึ่งหนึ่งของหน่วยกิตรวม เช่น

เคมี 1	เคมีเบื้องต้น 8 หน่วยกิต	เรียน 2 ภาค
เคมี 2	วิเคราะห์เคมีเบื้องต้น 8 หน่วยกิต	เรียน 2 ภาค
เกษตรศาสตร์ 1	การเพาะปลูกข้าว 4 หน่วยกิต	เรียน 1 ภาค

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2498 ทางมหาวิทยาลัยได้ปรับปรุงรายวิชาให้เป็นระบบสากล กล่าวคือ มีเลขประจำวิชา (course number) เป็นเลข 3 ตัว เลขตัวหน้าจะแสดงชั้นปีที่นิสิตจะต้องเรียน วิชานั้นๆ ตัวที่ 2 และ 3 จะแสดงลำดับของวิชาในสาขาวิชานั้นๆ ตัวอย่างเช่น อังกฤษ 101 เป็นวิชาปี 1 และเป็นวิชาแรกของสาขาภาษาอังกฤษ 201 เป็นวิชาของชั้นปีที่ 2 และ 301 เป็นวิชาของชั้นปีที่ 3 401 เป็นวิชาของชั้นปีที่ 4 เป็นต้น วิชาที่ต้องเรียนทั้งภาคต้นและภาคปลายจะมีตัวอักษร a และ b กำกับไว้ ตัวอย่างเช่น

ภาษาอังกฤษ	101 a	เรียนในชั้นปีที่ 1 ภาคต้น
ภาษาอังกฤษ	101 b	เรียนในชั้นปีที่ 1 ภาคปลาย
บัญชี	201 a	เรียนในชั้นปีที่ 2 ภาคต้น
บัญชี	201 b	เรียนในชั้นปีที่ 2 ภาคปลาย
สถิติ	301	เรียนในชั้นปีที่ 3 (เรียนภาคเดียว)

ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนกระทำรวมครั้งเดียวตลอดปี การรายงานผลการ เรียนในขณะนั้นรายงานเป็นเปอร์เซ็นต์ ถ้าสอบได้ต่ำกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ ถือว่าสอบตก และได้มีการ กำหนดระดับคะแนนไว้เทียบกับเปอร์เซ็นต์ดังนี้คือ 90 - 100 เทียบเป็นภาษาโรมัน A, 80 - 89

เทียบเป็นภาษาโรมัน B, 70 – 79 เทียบเป็นภาษาโรมัน C, 60 – 69 เทียบเป็นภาษาโรมัน D, 0 – 59 เทียบเป็นภาษาโรมัน F, ไม่บริบูรณ์เทียบเป็นภาษาโรมัน I, ผู้จบการศึกษาที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสม 80 – 85 เปอร์เซนต์จะได้รับเกียรตินิยมอันดับ 2 (เกียรตินิยมชั้นโท) ถ้าสูงกว่า 85 เปอร์เซนต์ ขึ้นไปจะได้เกียรตินิยม 1 (เกียรตินิยมชั้นเอก)³⁸

ระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการศึกษานั้นได้เริ่มร่างและประกาศใช้ครั้งแรกใน พ.ศ.2488 โดยรัต สุนทรสิงห์ เป็นผู้ร่าง ในระเบียบนี้ได้กำหนดการจัดการเรียนการสอนเป็นระบบหน่วยกิต (credit) ซึ่งนับว่าเป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกของประเทศไทยที่ได้นำระบบนี้มาใช้ ต่อมาสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ปรับปรุงข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาและชั้นปริญญาตรีเป็นครั้งแรก โดยปรับปรุงมาจากฉบับ พ.ศ.2488 ในข้อบังคับนี้ได้ระบุรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาไว้อย่างละเอียด เช่น

1. การของดเรียนทำได้ภายใน 30 วัน นับแต่วันเปิดเรียน
2. สอบตกตั้งแต่ 30% ของหน่วยกิตที่ลงทะเบียนเรียน 2 ครั้งติดต่อกันจะถูกคัดชื่อออก
3. สอบตกวิชาเดียวกัน 2 ครั้ง ถูกคัดชื่อออก
4. อนุญาตให้เรียนมากกว่า 1 คณะพร้อมกันได้ แต่จำนวนหน่วยกิตที่ลงทะเบียนแต่ละภาคต้องไม่เกินหน่วยกิตที่ระบุไว้ตามหลักสูตรของคณะที่เข้าครั้งแรก
5. สอบตก สามารถของสอบแก้ตัวได้ แต่ต้องมีคะแนนอยู่ระหว่าง 50 – 59% จึงมีสิทธิสอบแก้ตัว ผู้ที่สอบแก้ตัวจะได้คะแนนไม่เกิน 60% (ระดับ D) และแก้ตัวได้ครั้งเดียว
6. คะแนนดี | ต้องแก้ | ภายในภาคการศึกษาถัดไป
7. มีระบบอาจารย์ที่ปรึกษาประจำตัวนิสิต โดยคณบดีเป็นผู้แต่งตั้งอาจารย์ที่ปรึกษา³⁹

5.1.7 สภาพสังคมภายในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5.1.7.1 บรรยากาศทั่วไปในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีที่ตั้งอยู่ในบริเวณทุ่งบางเขน ในเวลานั้นยังคงมีสภาพเต็มไปด้วยทุ่งนาในเขตชนบทชานเมือง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ตั้งอยู่บริเวณที่ถนนพหลโยธินและถนนงามวงศ์วานตัดกันพอดีซึ่งเรียกว่า “สามแยกเกษตร” ส่วนถนนวิภาวดีรังสิตนั้นยังไม่ได้สร้าง สำหรับบรรยากาศโดยรอบๆ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในเวลามีลักษณะตามทีนิสิตผู้หนึ่งบรรยายไว้ดังนี้

³⁸ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 50 ปีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : กำเนิดและพัฒนาการ, หน้า 121.

³⁹ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 50 ปีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : กำเนิดและพัฒนาการ, หน้า 122.

“...การก่อสร้างอาคารที่จำเป็นต่าง ๆ ทางบางเขนจึงดำเนินขึ้นได้อย่างรวดเร็ว นี่เองจึงทำให้ภูมิทัศน์ของทางบางเขนเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ก็ยังคงรกร้างต้องหักล้างทางพงหญ้า 2 ข้างทางเป็นการใหญ่ ด้วยยังไม่มี การก่อสร้างอาคารอะไรขึ้นได้มากมายนัก เมื่อขึ้นรถเลยสี่แยกสะพานควายไปถึงบางเขน ก็ยังคงมีสภาพป่าหญ้ารกตามคล้ายกับทางเชียงใหม่ที่ออกจากเมืองมาถึงแม่ใจ...”⁴⁰

การคมนาคมขนส่งไม่ถึงกับสะดวกแต่ก็ไม่ลำบากมากนัก การเดินทางไปยังมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จากกรุงเทพฯ สามารถเดินทางได้ 3 วิธีหลัก⁴¹ ดังนี้

วิธีแรก โดยสารทางรถไฟขึ้นจากหัวลำโพงแล้วไปลงที่สถานีบางเขน ในเวลานั้นรถไฟรอบสุดท้ายจะออกจากรุงเทพฯ ในเวลา 20.00 น.

วิธีที่สอง โดยสารรถยนต์โดยสารหลังคาต่ำ ๆ ที่บรรทุกสัมภาระไว้ข้างบน ข้างล่างเป็นที่นั่งของผู้โดยสารมีท่าออกรถอยู่ข้างสถานีรถไฟหัวลำโพง

วิธีที่สาม โดยสารรถประจำทางของบริษัทขนส่งจำกัด ซึ่งมีเส้นทางวิ่งจากตลาดดอนเมืองถึงหัวลำโพง

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ตั้งอยู่ในบริเวณ “เกษตรกลางบางเขน” ของกระทรวงเกษตรธิการซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2485 เพื่อที่จะให้เป็นสถานียทดลองค้นคว้าพืชและสัตว์ทุกสาขาวิชา ในส่วนของพื้นที่มีสภาพเป็นทุ่งนาประมาณ 2,000 ไร่ ทิศเหนือบางส่วนจรดคลองบางเขน ทิศใต้จรดถนนงามวงศ์วาน ทิศตะวันออกบางส่วนจรดถนนพหลโยธิน ทิศตะวันตกจรดริมทางรถไฟ จากสภาพเป็นที่ลุ่มขนาดใหญ่จึงจำเป็นต้องขุดดินล้อมรอบเพื่อกั้นน้ำท่วม โดยตั้งเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ที่ริมถนนงามวงศ์วาน 1 เครื่องเพื่อสูบน้ำออกเมื่อน้ำในบริเวณมากเกินไป และสูบน้ำจากคลองบางเขนเข้ามาใช้ในการทดลองเมื่อต้องการน้ำชลประทานช่วงฤดูแล้ง นอกจากนี้ยังมีการจัดสรรให้กรมต่างๆ เข้ามาทำการทดลองเพาะเลี้ยง กรมประมงอยู่ทางด้านหอประชุมใหญ่ปัจจุบัน มีประตูเข้าด้านถนนพหลโยธิน มีสิ่งก่อสร้างคือ ศาลาหูกเหลี่ยม Aquarium และที่ทำการเล็กๆ ซึ่งหัวหน้าบางท่านใช้เป็นที่พักด้วย นอกนั้นเป็นบ่อปลาทดลองเสียส่วนใหญ่ กรมเกษตรมีพื้นที่ทดลองส่วนใหญ่อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของถนนสุวรรณปัจจุบัน มีทางเข้าด้านประตู 1 งามวงศ์วาน และมีตึก 1 หลัง คือ ตึกพืชพรรณ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นตึกอิงคศรีกสิการ) ตึกนี้นับว่าเป็นตึกแรกในเกษตรกลางบางเขน แปลงทดลองด้านหลังตึกพืชพรรณไปทางทิศเหนือ จะเป็นแปลงไม้ผลต่างๆ และบ้านพักไปจนถึงสถานีทดลองข้าวบางเขนในปัจจุบัน ซึ่งสมัยนั้นจะเป็นที่ทำการและพัสดุของฝ่ายที่ทำงานทดลองข้าวซึ่งมีแปลงทดลองกว้างและยาวตลอดไปจนถึงโรงสูบน้ำริมคลองบางเขน ส่วนทางด้านทิศตะวันตกของถนน

⁴⁰ ชาคริต จุลกะเสรี, หอพักในอดีตของ ม.ก.บางเขน, ใน สุรนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “หนังสือที่ระลึกในพิธีเปิดหอพักนิสิต(หอ 2) อาคารอนุรักษ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์”, หน้า 28.

⁴¹ พลทิพ โกมากุล ณ นคร, เกษตรศาสตร์ของเราแต่เก่าก่อน, ใน สุรนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 20-24.

หลวงสุวรรณ บางส่วนก็จะเป็นสถานที่ทดลองของกรมปศุสัตว์ซึ่งประกอบด้วย โรงเลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงแพะและสัตว์ปีกต่างๆ⁴²

อาคารที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน จะเน้นหนักอยู่ทางด้านทิศตะวันตกติดกับ ทางรถไฟ เช่น หอพักนิสิตชาย 9 หอ สนามกีฬา บ้านพักอาจารย์และข้าราชการแปลงนินิต บ่อเลี้ยง ปลา คอกไก่และสัตว์ทดลองต่างๆ ด้านตรงกับประตู 2 ด้านถนนงามวงศ์วาน จะมีอาคารที่สำคัญ 3 อาคาร ได้แก่ 1) ตึกเคมีเป็นห้องเรียนหลังแรก เป็นตึกที่ใช้เป็นห้องปฏิบัติการเคมี ห้องบรรยายและ ห้องปฏิบัติการสัตวศาสตร์และ ห้องปฏิบัติการพฤกษศาสตร์ร่วมกัน 2) เรือนเขียว เป็นเรือนไม้สองชั้น ทาสีเขียว อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของตึกเคมี ตอนนั้นใช้ชั้นบนเป็นสำนักเลขาธิการมหาวิทยาลัย มี 2 ชั้น 3) เรือนไม้ อยู่ทางทิศตะวันตกของตึกเคมี มี 2 ชั้น ชั้นบนใช้เป็นห้องบรรยาย สมัยต่อมาใช้เป็น ที่เก็บตัวนักรักบี้ ชั้นล่างอัปชั้นไม่เหมาะแก่การเรียนการสอนจึงใช้เป็นห้องเก็บพัสดุ⁴³

นอกจากอาคารทั้ง 3 หลัง รอบๆ อาคารเหล่านั้นยังมีอาคารชั่วคราวสร้างด้วยไม้ ชั้นเดียวอีกหลายหลัง เช่น ห้องสมุดไม้ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวหลังคามุงจากรูปตัวซีเหลี่ยม ด้านหัวซีก็เป็น ส่วนที่ขายผลิตภัณฑ์เกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไข่สดและผักสด ด้านใต้ตัวซีส่วนหนึ่งเป็นห้องสมุด ตำราและเอกสารเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ของอธิการบดี ซึ่งอนุญาตให้นิสิตเข้าไปอ่านหนังสือตามเก้าอี้ยาวริมผนังได้ แต่ห้ามส่งเสียงดังเพราะถัดไปมีห้องทำงานเล็กๆ ขนาด 4x3 ตารางเมตร เป็นห้องทำงาน อธิการบดี ห้องนี้มีหน้าต่าง 2 ด้าน ประตู 2 ด้าน กั้นด้วยบังดาไม้ นอกจากสำนักงานอธิการบดี ดังกล่าวแล้ว รอบๆ บริเวณนี้ยังมีเรือนชั่วคราว (แต่ใช้งานกว่า 10 ปี) อีกหลายหลังเช่น โรงฟักไข่ ห้อง 600 ร้านขายนม สโมสร เล้าไก่ คอกแพะและโรงรถ เป็นต้น

5.1.7.2 ชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไปของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิสิตชั้นปี 1 ที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จะต้องอยู่หอพักทุกคน เพราะการเรียนในวิชาในทางการเกษตรนอกจากจะให้นิสิตเรียนในภาคทฤษฎีแล้วยังบังคับให้เรียน ในภาคปฏิบัติด้วย การอาศัยอยู่ในหอพักนอกจากจะเป็นการอำนวยความสะดวก ประหยัดค่าเดินทาง แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่นิสิตอีกด้วย การเรียนในระยะแรกระหว่าง พ.ศ. 2486 - 2492 มหาวิทยาลัยยังคงมีนิสิตชายล้วน หอพักชายที่ถูกสร้างขึ้นมาจำนวน 9 หลัง ต่อมาเมื่อนิสิตหญิงมาเรียนจึงมีการสร้างหอ 10 เพิ่มเติมด้วย มีลักษณะเป็นเรือนไม้ 2 ชั้น โดยชั้นบนไว้ใช้สำหรับเป็นที่นอน ส่วนด้านล่างไว้ใช้สำหรับเก็บเสื้อผ้า จักรยาน หรือข้าวของเครื่องใช้เบ็ดเตล็ดของนิสิต การอยู่หอพักของนิสิตในระยะแรกไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียมเพราะถือว่าเป็นการให้สวัสดิการกับนิสิต จนกระทั่งในปี พ.ศ.2488 มหาวิทยาลัยได้ตั้งองค์การนิสิตขึ้นมาเป็นครั้งแรก เก็บค่าหอพัก 60

⁴² อรุณ จันทนโอ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

⁴³ อรุณ จันทนโอ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

บาท พ.ศ.2499 นิสิตต้องชำระค่าธรรมเนียมหอพักปีละ 300 บาท ค่าธรรมเนียมหอพักได้เพิ่มขึ้นตามสภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ในส่วนลักษณะของหอพักนิตินในเวลานั้น นั้นสภาพตามที่นิสิตหลายท่านได้บรรยายไว้ดังนี้

“...หอยุคนั้นมี 2 ชั้น ชั้นล่างมีผนังโปร่ง ติดด้วยไม้หน้า 2 นิ้ว ทะแยงกัน พื้นซีเมนต์มีตุ้ลื้อผ้าประตูทึบ 2 บาน ให้นิสิตคนละตู้วางขีดผ้า ตอนกลางมีโต๊ะสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ 4 โต๊ะ เพื่อใช้เอนกประสงค์ เช่น ทำงาน เขียนหนังสือ ทำกับข้าว กินเหล้า รีดผ้า เล่นไพ่และ ฯลฯ ชั้นบนเป็นห้องโถงโล่ง วางเตียงได้ 2 แถว ประมาณ 20 เตียง มีที่นอนหมอน มุ้งให้พร้อม นิสิตต้องหาผ้าปู ปลอกหมอนและผ้าห่มไปเอง ที่นอนค่อนข้างบาง ...”⁴⁴ และ

“...เรื่องอาคารหอพักแต่ละหลังที่บางเขน ก็จัดในแบบเดียวกันกับแม่โจ้ มีน้ำไฟฟ้าพร้อม แต่หอออกจะชิดกันมากสักหน่อย ขนาดก็พอ ๆ กัน มีบันไดขึ้นตรงกลางด้านเดียวข้าง 2 ด้านข้าง ชั้นบนเป็นห้องพักโล่ง มีที่นอนประจำเตียง พร้อมผ้าห่มหมอน มุ้ง เป็นระเบียบดี นอกจากมีห้องพักรับหัวหน้าหอ และรองหัวหน้าหอ ซึ่งตั้งอยู่ที่มุมขานส่วนนอกข้างละห้องแล้ว ภายในหอพักก็มีเตียงนอนจัดเรียงเป็นแถวตามยาว ข้างละแถวระยะห่างกันพอสมควร ตรงกลางห้องโล่ง มีหน้าต่างข้างฝาเป็นระยะ ๆ ช่วยให้ลมโกรกผ่านได้สบายดี ที่ห้องนอนชั้นบนนี้จัดเรียบร้อยไม่มีอะไรวางเกะกะรกตาเลย

สำหรับห้องโถงชั้นล่าง อนุโลมให้มีตู้เก็บอุปกรณ์บางอย่างที่สำคัญ สิ่งของส่วนรวม เช่น เครื่องกีฬา เครื่องใช้ของส่วนรวม ฯลฯ บางคนของอนุญาตเก็บเครื่องครัว ซึ่งต้องออกไปทำครัวด้านหลังหอข้างนอกได้อย่างสะอาดและเรียบร้อย ของอื่นๆ ที่จำเป็นก็มีเก็บที่ชั้นล่างได้ และมีเวรปิดเปิดประตูหอชั้นล่างนี้ด้วย ไม่ใช่เปิดทิ้งไว้ตลอดเวลาคด้วยสิ่งของที่เคยหายไปเหมือนกัน เพราะมีคนงานส่วนอื่นผ่านเข้ามาได้ง่าย

ความเป็นอยู่ของนิสิตนั้น การอาบน้ำของนิสิตในช่วงแรกๆ ยังไม่มีการสร้างอ่างอาบน้ำรวม นิสิตจะต้องอาศัยการอาบน้ำในคูข้างหอพัก การอาบน้ำมีทั้งการใช้ขันตักอาบ บางคนก็ลงไปว่ายน้ำในคู หรือบางทีก็มีการแก้อ่างน้ำร้อนจอนในการอาบน้ำด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ทางมหาวิทยาลัยออกกฎไม่ให้นิสิตหญิงเดินผ่านทางหอ นิสิตชายตลอดเวลา น้ำในคูนอกจากจะใช้ในการอาบน้ำแล้ว บางครั้งยังใช้ในการซักผ้า หรือล้างเครื่องมืออุปกรณ์ทางการเกษตรด้วย ส่วนห้องน้ำในจะเป็นส่วนซึมอยู่ด้านหลังหอแต่ละแห่งประมาณ 4-5 ห้อง ดังคำบรรยายของนิสิตว่า

“...ขอบอกบุญคุณคุณเคยว่า ชาวเกษตรเขาไม่อาบน้ำที่บริเวณหอพักกันหรอก ถ้าสังเกตดูให้ดีจะพบว่าบริเวณหน้าหอพักทั้ง 9 หอที่มีอยู่ จะเห็นต้นไม้

⁴⁴ อรุณ จันทนโอ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-13.

ระดับปลูกเป็นแถวยาวอยู่คู่ขนานไปกับเรือนหอพักที่คุณและเพื่อนๆ มาจับจองนอนอยู่ ตรงข้ามกับทางเดินออกจากหอพักสู่ถนนที่ตัดผ่านหน้าหอพักทั้งเก้าหอจะมีช่องว่างเว้นของต้นไม้ประดับ เป็นทางให้คุณเดินลงไปสู่สะพานทำอาบน้ำที่ไรต์มัม ไม่มีฝักบัวรดน้ำ แต่มีทำน้ำที่มีตะไคร่น้ำจับอยู่จับอยู่บอกอายุไขของมัน ให้คุณลงไปอาบน้ำในลำราง หรือไปนั่ง ยืนอยู่ที่บันไดทำน้ำ แล้วใช้ขันตักน้ำขึ้นมาราดตัวให้สุขสบายไป บางทีปะเหมาะเคราะห์ดีคุณอาจจะได้เห็นคนที่ไม่นับถือทั้งข้าง และมาล้างแก๊ฝ้าอาบน้ำในลำรางให้คุณได้รับเอาไปเป็นตัวอย่างบ้างก็ได้ บางเขนช่วงนี้ไม่มีน้ำประปาหรือน้ำบาดาล พวกเราต้องอาบน้ำในคูหน้าหอที่ยาวตลอด ตั้งแต่หอ 1 จรดหอ 5 น้ำไม่หมุนเวียน หน้าฝนจัดคิดว่าหน้าแล้ง เพราะมีน้ำจากสนามกีฬาไหลมาสมทบอีก ใครอยากอาบน้ำใสหน่อยก็ต้องรีบตื่นมาอาบแต่เช้าหรือก่อนพวกนิสิตปีหนึ่งกลับจากแปลงมาล้างเท้าและล้างจอบ บางคนต้องใช้เป็นน้ำสำหรับซักผ้าอีกด้วย โชคดีที่น้ำกินใช้น้ำฝนที่อยู่ในถังซีเมนต์หลังหอ ซึ่งก็เพียงพอตลอดปี แต่ไม่รู้ว่ามีอะไรตกไปสะสมอยู่ในถังบ้าง เพราะตั้งแต่สร้างคงไม่มีการล้างกันเลย⁴⁵ และ

“...ที่หอพัก เราอาบน้ำกันที่ทำน้ำในคูหน้าหอซึ่งกว้างราว 5-6 เมตร น้ำใสสะอาดดี แต่บางจุดหากลงไปวางน้ำก็ต้องแหวกสาหร่ายไปด้วย บางครั้งก็เจอปลาว่ายชนเอาบ้าง ข้างเป็นธรรมชาติของชาวเกษตรจริงๆ สำหรับน้ำดื่มก็ได้อาศัยแท็งค์น้ำฝนประจำหอ ส่วนห้องสุขาซึ่งจะขาดเสียมิได้เป็นห้องรวมอยู่หลังหอ ห่างออกไปพอสมควร⁴⁶

การรับประทานอาหารของนิสิตไม่ยากลำบากมากนัก นิสิตส่วนมากจะไปผูกขาดการรับประทานอาหารกับแม่ค้าในโรงอาหารในมหาวิทยาลัยซึ่งมีอยู่ประมาณ 3-4 ร้าน โดยการเหมาจ่ายเป็นรายเดือนประมาณ 150 บาท โดยร้านที่ได้รับความนิยมมากคือร้านป่าล้อม นิสิตบางส่วนที่มีงบประมาณน้อยก็จะร่วมกันทำอาหารรับประทานเองอยู่ด้านหลังหอเพราะประหยัดกว่า ในบางโอกาสนิสิตอาจจะออกไปรับประทานอาหารนอกมหาวิทยาลัยบ้าง เช่น ร้านหน้ามหาวิทยาลัย บริเวณสามแยกเกษตรแต่ไม่ค่อยนิยมเพราะอยู่ค่อนข้างไกล ดังคำบรรยายของนิสิตว่า

“...เกษตรศาสตร์ของเราแต่ก่อนไม่นิยมพกเงินทองติดตัวเหมือนเด็กรุ่นนี้ แต่ก็ไม่เคยเห็นมีใครอดตายสักคน เขาอาบน้ำเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวสวยแล้วก็เดินนวนายไปหาอาหารรับประทานกันที่โรงอาหารที่มีอยู่แห่งเดียวในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ตั้งอยู่หลังโกล์ (ประตู) ของสนามรักบี้ทางทิศตะวันตก โดยไม่ต้องควักกระเป๋าจ่ายเงินให้ด้วยซ้ำ (เพราะเขาใช้ระบบเหมาจ่าย

⁴⁵ พลทิพ โกมากุล ณ นคร, เกษตรศาสตร์ของเราแต่เก่าก่อน, ใน สุรนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 22-23.

⁴⁶ บุญธรรม จิตต์อนันต์, ชีวิตน้องใหม่ที่หอ 9, ใน สุรนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 40.

เป็นรายเดือน หรือหลาย ๆ เดือนจ่ายที) เอาไว้แล้วที่นั่นมีร้านอาหารอยู่ 3 – 4 ร้าน ที่จะสร้างความอึดอึดให้แก่คุณได้⁴⁷ และ

“เรื่องสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือเรื่องอาหารการกิน มีให้เลือกหลายร้าน เช่น ร้าน บัลลอม เจิลีก เจีพา เจ็จ ลุงเฟ่ง (ริมถนน ตรงข้ามประตู 1) หรือที่บาร์ใกล้ประตู 2 (ตรงข้ามกับแผนกไก่ ซึ่งคุณหลวงสุวรรณฯ ชอบนั่งทำงานที่นั่นมากกว่าที่ตึก วิทยาศาสตร์ อันเป็นตึกบริหาร) แต่พวกเรารุ่นผมส่วนใหญ่พากันไปผูกข้าวกับบัลลอม เป็นรายเดือน เดือนละ 150 บาท กลุ่มบัลลอมกับสามเจ็จอยู่ในโรงอาหารใกล้ประตู สนามรักบี้ นั่นว่าไม่ไกลจากหอพักหากจะไปสามแยกเกษตรก็มีเพียง 2-3 ร้าน เท่านั้น แต่อยู่ไกลต้องขี่จักรยานไป⁴⁸

การอาศัยอยู่ในหอพักของนิสิตส่วนมากขึ้นอยู่กับความสมัครใจ ยกเว้นหอพัก 1 จะมีการคัดเลือกผู้ที่มีพฤติกรรมเรียบร้อย หรือทำประโยชน์ให้กับมหาวิทยาลัย เช่น นักกีฬา นักดนตรี ไปอยู่ร่วมกัน เพราะไว้ใช้ต้อนรับผู้ที่มาตรวจหรือเยี่ยมชม หอพักแต่ละแห่งจะมีรุ่นพี่อยู่ร่วมปะปนกับรุ่นน้อง การปกครองภายในหอพักไม่ได้มีอาจารย์ดูแลแต่เป็นการปกครองกันเอง ยกเว้นมีในบางโอกาสที่อาจารย์เข้ามาตรวจดูความเรียบร้อยและสอบถามชีวิตความเป็นอยู่ของนิสิตบ้าง การปกครองในหมู่นิสิตนั้นได้มีการนำระบบ SOTUS* มาใช้โดยรุ่นน้องจะเคารพรุ่นพี่ นิสิตต่างก็มีความรักใคร่กลมเกลียวกันเป็นอย่างดีมีน้ำใจและคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่สนุกสนาน ในเวลาว่างก็จะทำกิจกรรมร่วมกัน มีความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างเสรีไม่มีอาจารย์มาบังคับ รวมทั้งมีการตั้งฉายาประจำหอพักที่แตกต่างกันไปบ้างด้วย เช่น

“.....หอ 1 ที่ผมได้อยู่ที่บางเขนนั้น ชาวหอเกษตรเขาเรียกหอนี้กันติดปากว่า “พวกผู้ดีหอหนึ่ง” ฟังแล้วออกจะเป็นการแบ่งชั้นวรรณะและนิสัย แต่ความจริงไม่ถึงขนาดนั้นหรอกครับ เพียงแต่ตั้งแต่แรกเริ่มต้นเปิดใช้หอพักเหล่านี้เป็นต้นมา ที่หอหนึ่งได้มีนิสิตที่เป็นผู้ดีพิเศษ อยู่หลายคนหน่อย และพวกที่เรียนดีก็พากันเก่ง สรุปว่านิสัยใจคอดีเป็นตัวอย่างที่พอจะโชว์แขกเหรื่อ ที่เขาแวะมาขอชมหอพักของเราได้บ้าง ก็เท่านั้นเองซึ่งก็โชคดีที่ถึงแม้ไม่เข้มงวดกวดขันอะไรมากนัก แต่พวกพี่ ๆ ของเราที่อยู่หอนี้ก็ช่วยกันรักษาความดีในเรื่องเหล่านี้ไว้ได้ดีตลอดมา มีฉายาประจำหอกันคือ ผู้ดี-หอหนึ่ง.. ใจถึง-หอสอง... รักน้อง-หอสาม... สอบถาม-

⁴⁷ พลทิพ โกมากุล ณ นคร, เกษตรศาสตร์ของเราแต่เก่าก่อน, ใน สุรนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 23.

⁴⁸ บุญธรรม จิตตอนันต์, ชีวิตน้องใหม่ที่หอ 9, ใน สุรนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 45.

* ซึ่ง S=Seniority ความอาวุโส, O=Order ระเบียบ, T= Tradition ประเพณี, U=Unity ความเป็นเอกภาพ และ S=Spirit ความมี

หอสี่... ปรานี-หอก้า... ใจกล้า-หอกก... ขอบยก(น้ำหนัก)-หोजัด... ใจเด็ด-หอบแปด
...แก่แดด-หอก้า... คนชอบไปเฝ้า-หอสิบ"⁴⁹

การใช้ชีวิตในยามว่างของนิสิตของแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกันออกไป ส่วนมากในเวลาเลิกเรียนแล้วนิสิตจะกลับเข้าหอพัก ทำกิจกรรม หรือไปเที่ยวเล่นนอกมหาวิทยาลัยบ้าง เล็กน้อย กิจกรรมที่ทำในยามว่างมีหลากหลาย เช่น เล่นกีฬาฟุตบอล รักบี้ บาสเก็ตบอล ฟังวิทยุ เข้าห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้า ทบทวนตำราและศึกษา ทำงานในห้องปฏิบัติการ นิสิตช่วยงานวันเกษตร ทำแปลงปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ ไปทัศนศึกษา ฝึกงาน เป็นสมาชิกของสโมสร/ชมรม เล่นดนตรี หรือรับจ้างเป็นผู้ช่วยอาจารย์บ้าง แม้ว่าจะปล่อยให้นิสิตมีความเป็นอยู่อย่างเสรีก็ตาม แต่บางคนก็ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ไปติดการพนันทำให้เสียการเรียนและทรัพย์สินบ้าง จึงทำให้อาจารย์เข้ามาดูแลควบคุมสถานที่ต่างๆ โดยรอบมหาวิทยาลัยไม่ให้มีสถานที่มั่วสุมของนิสิต ส่วนวันหยุดนั้นนิสิตจะเข้ากรุงเทพฯ มาบ้างเพื่อดูภาพยนตร์ ซีดีของ หรือทำธุระส่วนตัวบ้าง ความเป็นอยู่ของนิสิตนั้นมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป ดังเช่นบันทึกความทรงจำของนิสิตหลายท่านว่า

"...นิสิตเกษตรสมัยนั้นประพฤติปฏิบัติตัวน่ารักยิ่งนัก หมดชั่วโมงเรียนแล้วก็เดินกลับเข้าหอพักของตัวเองกัน บางคนก็เข้าห้องสมุดได้ทุนเรียนเขียน มีเพียงไม่กี่คนที่เดินออกประตูใหญ่มหาวิทยาลัยออกไป วันไหนว่างไม่มีชั่วโมงเรียนก็ชวนเข้าเมืองไปเที่ยวดูหนังกัน .....ตรงข้ามประตู 1 มีอาคารไม้ใต้ถุนสูงไม่เกิน 10 ห้องเป็นร้านอาหารบ้างของชำบ้าง มีโต๊ะบิลเลียด 1 โต๊ะ สมัยท่านอาจารย์คุณหลวงอิงศรสิการเป็นอธิการบดีได้จัดการให้เลิกไปซึ่งถูกต้องและดีมาก ผู้เขียนประสบกับตัวเอง อยู่ปี 5 มีเวลาว่างมาก บางครั้งมั่วสุมอยู่กับโต๊ะบิลเลียดทั้งคืน ทำให้เสียการเรียน เสียสุขภาพ สูญเสียรถจักรยาน..."⁵⁰ และ

"...รับประทานอาหารเสร็จเราก็กลับเข้าหอ ดูหนังสือ คุยกัน หรือขึ้นไปชั้นบนฟังวิทยุที่สมาชิกร่วมกันซื้อไว้เป็นส่วนกลาง ส่วนโทรทัศน์ยังไม่มีในบ้านเรา ขณะนั้น ยามเย็นพระอาทิตย์ยังไม่ทันลับ มองจากหน้าต่างหลังหอพักไกลออกไป เห็นแต่ท้องทุ่งนากว้างไกลไปจรดทางรถไฟ ไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆ ยกเว้นอยู่จุดเดียวไกลๆ กับแผนกวิชาสัตวบาลที่เราเรียกกันว่าคอกวัว มองเห็นโรงเรือนหลังหนึ่ง อันเป็นสถานที่ทดลองเลี้ยงสุกรพันธุ์ต่างประเทศของกรมปศุสัตว์ การอยู่หอพักกลางทุ่งยามค่ำคืนอากาศเย็นสบายดี อยู่กับรุ่นพี่ทั้งปี 2-3-4-5 รวมกัน 20 กว่าคน นอนเตียงติดๆ กันแบบทหาร แม้จะแปลกถิ่นต่างที่ แต่คืนแรกที่หอพักผมนอนหลับสบายไม่คิดถึงอะไร พอใกล้รุ่งได้ยินเสียงไก่ขันเจี๊ยบแจ้ว พวกเราบางคนตื่นขึ้นอ่านหนังสือ บางคนไปทำงานวิจัยเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์ หรืองานอื่นเพื่อหารายได้ช่วย

⁴⁹ บุญธรรม จิตต์อนันต์, ชีวิตน้องใหม่ที่หอ 9, ใน สุนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) "เรื่องเดียวกัน", หน้า 43.

⁵⁰ วิทวัส บัวจันทร์, ชีวิตในหอพักทุ่งบางเขน, ใน สุนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) "เรื่องเดียวกัน", หน้า 36.

ค่าเล่าเรียน หรือนอนหลับยาวเพราะไม่ได้ยินเสียงไก่ ไม่มีใครว่ากัน เสรีภาพจริง ๆ

⁵¹

ในปี พ.ศ. 2493 เป็นรุ่นแรกที่เริ่มมีนิสิตหญิงเข้ามาเรียนจำนวน 2 คน รุ่นต่อมา ในปี พ.ศ. 2494 มีจำนวน 2 คน ส่วนพ.ศ. 2495 มีนิสิตหญิงเข้ามาเรียนเพิ่มขึ้นอีก 6 คน ปี พ.ศ. 2497 เพิ่มจำนวนนิสิตหญิงอีกถึง 11 คน เมื่อจำนวนนิสิตหญิงเพิ่มขึ้นมากทุกปี ทางมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์จำเป็นต้องสร้างหอพักนิสิตหญิงขึ้น⁵² เพื่อจะได้เป็นที่พักขณะเรียนอยู่ในเกษตร บางเขนเพราะนิสิตหญิงก็ต้องเรียนภาคปฏิบัติกลางแจ้งเช่นเดียวกับนิสิตชาย หอพักหลังแรกที่สร้างขึ้น สำหรับนิสิตหญิงถูกสร้างขึ้นบริเวณใกล้ๆ บ้านพักอาจารย์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทางด้านทิศ ตะวันตก เป็นตึกสองชั้น ชั้นละ 12 ห้อง พักได้ห้องละสี่คน ใช้เตียงนอนแบบ 2 ชั้น ใช้ชื่อเรียกหอพัก หญิงหลังแรกว่า “ตึกสิบ” ปัจจุบันคือ “ตึกบุษกร” ซึ่งแต่ละหอพักมีอุปกรณ์ต่างๆ เช่น เตียงชั้นเดียว โต๊ะ ตู้ เก้าอี้ เป็นต้น ส่วนห้องน้ำเป็นลักษณะห้องน้ำรวมอยู่ทางแต่ละปีกของอาคาร มีอาจารย์เป็นที่ ปรึกษาคอยดูแลนิสิตมีชื่อเรียกว่า ตึก 10 เพราะมีหอนิสิตชายอยู่แล้ว 9 หอ ต่อมาก็มีการสร้างหอพัก หญิงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยยึดถือเลข 10 เป็นชื่อตึก เป็นตึก 10 ก ตึก 10 ข ตึก 10 ค และตึก 10 ง ต่อมา บรรดาตึก 10 ทั้งหลายยากที่จะเรียกซ้ำๆ จึงได้มีการตั้งชื่อตึก 10 เสียใหม่ โดยใช้ชื่อว่า ตึกบุษกร ตึก ขจรรัตน์ ตึกคัทลียา ตึกราชาวดี ตึกพุทธรักษา ตึกมหาหงส์ ตึกขนิษฐ ตึกชงโค ตึกชวนชม ซึ่งจะเห็น ได้ว่าปริมาณตึกพักหญิงและตึกพักชาย มีจำนวนมากพอๆ กัน⁵³

5.1.7.3 การใช้ชีวิตในการเรียนของนิสิตมหาวิทยาลัย

ในระยะแรกๆ มหาวิทยาลัยรับนิสิตได้เพียงปีละ 50 คน การเรียนการสอนของแต่ละคณะยังไม่ได้ย้ายมารวมกันอยู่ใน 4 คณะ คือคณะกสิกรรมและสัตวบาล (คณะเกษตรในปัจจุบัน) คณะประมง คณะวนศาสตร์ และคณะสหกรณ์ โดยที่คณะวนศาสตร์ยังเรียนอยู่ที่จังหวัดแพร่ทาง ภาคเหนือ คณะเศรษฐศาสตร์และสหกรณ์เรียนอยู่ที่ท่าเตียนแถบวัดโพธิ์ ส่วนคณะกสิกรรมและสัตว บาล(เกษตรศาสตร์) และ คณะประมงเรียนอยู่ที่บางเขน ต่อมาในภายหลังคณะเหล่านี้จึงย้ายมาเรียน

⁵¹ บุญธรรม จิตคือนันต์, ชีวิตน้องใหม่ที่หอ 9, ใน สุนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 45.

⁵² มีเรื่องเล่าว่า ทางมหาวิทยาลัยไม่ได้ตั้งงบประมาณที่จะสร้างตึกพักนิสิต เพราะส่วนใหญ่จะตั้งงบประมาณสร้างตึกเรียน เพื่อการ ขยายการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่ ท่านศาสตราจารย์คุณชวนชม จันทรเป่าระยะ นำนิสิตเข้าเยี่ยมคารวะท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ซึ่ง ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เพื่อขอความเมตตาของงบประมาณสร้างหอพักนิสิตหญิง ปรากฏว่าได้ผลดีเกินคาด เพราะท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม นำความไปเล่าให้นายกรัฐมนตรีจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ท่านนายกได้สั่งการให้กรมโยธาธิการมาจัด ดำเนินการสร้าง ให้ทันทีทั้งๆ ที่ยังไม่มีการขออนุญาต แต่ด้วยความฉลาดหลักแหลมของอธิการบดีได้สั่งให้ศาสตราจารย์คุณชวนชมฯ ไปขอแบบ แปลนหอพักจากกรมป่าไม้ ซึ่งเพิ่งจะสร้างหอพักให้พนักงานเสร็จได้ไม่นาน ส่งให้กรมโยธาธิการ เพื่อดำเนินการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ นับเป็น ความโชคดีของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และนิสิตหญิงที่ได้มีหอพักตามความต้องการ และในปีต่อๆ มา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก็ขอตั้ง งบประมาณตึกพักนิสิตหญิง (ประพันธ์ โกยสมบุรณ์, “ตำนานเกษตรศาสตร์แห่งทุ่งบางเขน” ในสุนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่อง เดียวกัน”, หน้า 63.)

⁵³ ประพันธ์ โกยสมบุรณ์, “ตำนานเกษตรศาสตร์แห่งทุ่งบางเขน” ในสุนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 62-63.

รวมกันที่บางเขน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จัดหลักสูตรการเรียนการสอน 5 ปี โดยเมื่อเรียนครบ 3 ปีแล้วสอบผ่านทุกวิชาก็จะได้รับอนุปริญญา หากออกไปประกอบอาชีพรับราชการจะได้รับเงินเดือน 750 บาท แต่ถ้าเรียนต่ออีก 2 ปี โดยต้องทำวิทยานิพนธ์ ในสาขาวิชาเอกด้วยจึงจะได้รับปริญญาตรี เมื่อรับราชการก็จะได้รับเงินเดือน 1,100 บาท (เพิ่มให้อีก 200 บาท สำหรับผู้ที่ได้เกียรตินิยม)⁵⁴

การเรียนในชั้นปีที่ 1 นิสิตยังคงเรียนรวมกันในตึกเคมีและอาคารเรือนไม้หลัง เรือนเขียว เพราะว่าการเรียนวิชาการเกษตรจะต้องเรียนทั้งภาควิชาการในห้องเรียนและการเรียน ภาคปฏิบัติในการทำแปลงขุดดินปลูกผักกันอย่างจริงจัง การที่จะให้นิสิตไปกลับทุกวันไม่สะดวกต่อการ ที่ต้องเรียนภาคปฏิบัติ เพราะต้องเริ่มเรียนกัน ตั้งแต่เวลา 6 โมงเช้าลงแปลงปลูกผัก รดน้ำพรวนดิน จนถึงเวลา 8.00 น. จึงจะเลิกจากการเรียนนอกห้องเรียนแล้วกลับเข้าหอพัก เพื่ออาบน้ำแต่งกายไป รับประทานอาหารที่สโมสร แล้วจึงจะเริ่มเข้าห้องเรียนในเวลา 9.00 น. และเมื่อถึงตอนเย็นประมาณ 16.00 น. ก็ต้องลงแปลงผักเพื่อรดน้ำ พรวนดินจนถึงเวลา 18.00 น. จึงจะเลิกเรียนภาคปฏิบัตินอก ห้องเรียน นิสิตปีที่ 1 ต้องทำแปลงผักคนละ 4 แปลง (แปลงขนาด 1x4 เมตร) อาจารย์ให้เพาะเมล็ดผัก ปลูกผักต่างๆ เป็นความรู้เช่น มะเขือเทศ ผักบุ้ง หอมแดง กระหล่ำปลี เป็นต้น⁵⁵

การเรียนปี 1-3 ค่อนข้างหนัก เรียนเต็มวัน ชั้นปี 4-5 วิชาหลักเหลือน้อย เลือกเรียนวิชาเลือกที่สนใจ เช่น พืชเศรษฐกิจต่างๆ ได้แก่ ข้าว อ้อย ยางพารา เป็นต้น การเรียนในชั้น ปีที่สูงขึ้นจะมีการจัดการเรียนการสอนแยกออกจากกันตามสถานที่ทำงานของอาจารย์ ทำให้นิสิตต้อง เดินทางในแต่ละรายวิชาซึ่งไม่ได้เรียนอยู่ประจำที่ เพราะการเรียนวิชาด้านการเกษตรนั้นมีความ แตกต่างจากการเรียนวิชาการโดยทั่วไป จึงทำให้ต้องอาศัยพื้นที่บริเวณกว้างเพื่อศึกษาพืชพันธุ์ ธรรมชาติหรือสัตว์ต่างๆ ที่มีหลากหลายชนิด เช่น อาจารย์จักร โชติ ศิลากร สอนวิชาเกษตรศาสตร์มี ที่ทำงานอยู่ที่เรือนเพาะชำกล้วยและไม้ดอก อาจารย์อัญเชิญ ชมภูโพธิ์ สอนวิชาพืชเศรษฐกิจทั่วไป มีที่ทำงานอยู่ที่เรือนเพาะชำผลไม้ เป็นต้น⁵⁶ เมื่อเปลี่ยนคาบเรียนนิสิตจะต้องเข้าเรียนให้ทันโดยมีเวลา ประมาณ 10- 15 นาที สถานที่เรียนแต่ละแห่งนั้นอยู่ห่างกันค่อนข้างไกลเป็นกิโลเมตร ประกอบกับ ถนนภายในมหาวิทยาลัยในช่วงแรกเริ่มยังมีทางที่ไม่สะดวกมากนัก ทางส่วนมากเต็มไปด้วยหินและ โคลน จึงไม่สะดวกกับการขี่จักรยาน ทำให้ในระยะแรกนิสิตจะต้องเดินฝ่าหินและลุยโคลนเพื่อไปเข้า เรียนให้ทัน ดังสอดคล้องกับคำกล่าวของนิสิตผู้หนึ่งว่า

“...การมีสถานที่เรียนแยกย้ายไปตามสถานที่เหล่านี้ ก็เป็นการดี เหมือนกันเพราะทำให้เราได้รู้จักบริเวณเกษตรกลางบางเขน และได้มีโอกาส เห็นพืชพันธุ์ต่างๆ ที่เป็นของจริง บางอย่างก็เป็นพืชใหม่จากต่างประเทศ แต่ที่

⁵⁴ บุญธรรม จิตต์อนันต์, ชีวิตน้องใหม่ที่หอ 9, ใน สุนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 52.

⁵⁵ ประพันธ์ โกยสมบูรณ์, “ตำนานเกษตรศาสตร์แห่งทุ่งบางเขน” ในสุนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 56.

⁵⁶ อรุณ จันทนโอ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

แย่งมีบางวิชาที่มีชั่วโมงต่อกันแต่อยู่คนละฟาก ระยะห่างกว่ากิโลเมตรช่วงนั้น จักรยานมีไม่มากนัก พวกเราส่วนใหญ่ต้องเดินฝ่าหิน ฝ่าโคลนจากตึกเคมีไปยัง เรือนเพาะชำของอาจารย์อัญเชิญ ภายในเวลา 10-15 นาที กว่าที่จะถึงก็หอบ พร้อมกับโคลนเต็มกางเกง แต่ก็ดีที่ได้ออกกำลังกาย...⁵⁷

ภายหลังเมื่อถนนของมหาวิทยาลัยได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น นิสิตจึงเริ่มใช้ จักรยานสัญจรภายในมหาวิทยาลัยเพิ่มมากขึ้น จักรยานเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับนิสิตในเวลานั้น มากขึ้น เพราะต้องขี่ไปเรียน ลงแปลงปลูกผัก รับประทานอาหาร ไปตลาด หรือสถานีรถไฟ ซึ่ง สถานที่แต่ละแห่งอยู่ห่างกันค่อนข้างไกล ดังนั้นจึงมีคำกล่าวในภายหลังว่าเป็นมหาวิทยาลัยที่มี จักรยานมากที่สุดในโลก⁵⁸

“...ปีถัดๆ มาพวกเราชาวเกษตรได้เรียนในอาคารใหม่ๆ หลายหลัง เช่น ตึก คหกรรมศาสตร์ ตึกเคมี ตึกโภชนาการ และได้ยู่ตึกที่มีเพิ่มขึ้น ตึกหอประชุมก็สร้าง เสร็จในปี 2499 นอกจากนั้น ถนนหนทางก็พัฒนาขึ้นโดยเฉพาะถนนสายหลักที่เป็น หินคลุกได้กลายเป็นถนนคอนกรีต ถนนหน้าหอเรา ก็มีการวาดยางคูดีขึ้น เราขี่ จักรยานกันได้สบาย ทั้งรถยนต์ที่วิ่งในเกษตรก็มีเพียงไม่กี่คัน...”⁵⁹

5.1.7.4 ความสัมพันธ์ของนิสิตกับอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในระยะแรกๆ ส่วนมากอาจารย์กับนิสิตจะพักอาศัยอยู่ในบริเวณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำหรับอาจารย์ที่ไม่ได้พักอาศัยอยู่ในมหาวิทยาลัย ทางมหาวิทยาลัยก็ อำนวยความสะดวกโดยการจัดรถรับส่ง ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนิสิต มีความใกล้ชิด มีความ เข้าใจ เคารพเกื้อหนุนกัน มหาวิทยาลัยสนับสนุนให้นิสิตปกครองตนเอง มีอิสระในการดำเนินงาน กิจกรรมเอง มีอาจารย์ให้คำแนะนำ ประกอบกับสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัยยังมีขนาดประชากร จำนวนน้อย นิสิตและอาจารย์มีความสัมพันธ์อันดี เมื่อนิสิตจะทำอะไรก็มาปรึกษาอาจารย์ มีความ ใกล้ชิด สนับสนุนให้ความรักและความเคารพและปรึกษาได้ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นเวลาใด นิสิตมี ปัญหาจะไปบ้านของอาจารย์ อาจารย์นอกจากจะให้คำปรึกษาในเรื่องการเรียนการสอนแล้ว ยังดูแลให้ คำแนะนำในเรื่องกิจกรรมนิสิตและความเป็นอยู่ของนิสิตด้วย โดยบ่อยครั้งอาจารย์เข้ามาตรวจตราดูแล ความเรียบร้อย การปกครองของอาจารย์แต่ละท่านจะแตกต่างกันออกไป เช่น พระองค์เจ้าจักรพันธ์ เพ็ญศิริ จักรพันธ์ทรงมีความเป็นกันเองกับนิสิตและเสด็จมาเยี่ยมนิสิตอยู่เสมอ บ่อยครั้งทรงเป็นคน กลางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยความประนีประนอมจนทำให้เรื่องราวต่างๆ ยุติลงด้วยดี ,

⁵⁷ อรุณ จันทนโอ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

⁵⁸ ประพันธ์ โกยสมบุญ, “ตำนานเกษตรศาสตร์แห่งทุ่งบางเขน” ในสุรนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 57.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า, 59.

หลวงอิงคศรีกสิการนิสิตจะให้ความเคารพยำเกรงมากเพราะท่านจะเคร่งครัดในระเบียบวินัย , หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจจะเน้นการสอนให้นิสิตรักอาชีพเกษตร เป็นต้น

“...เนื่องจากพวกเราอยู่กันฉันท์พี่น้องและมีจำนวนไม่กี่ร้อย สมัยก่อนจึงไม่มีอาจารย์ผู้ปกครองโดยตรง แต่เราปกครองกันเองแบบพี่น้องคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง แม้กระนั้น เป็นที่ทราบกันว่าท่านจักรที่พวกเราเรียกขานกัน (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรพันธ์ เพ็ญศิริ) รองอธิการบดี ท่านมักเสด็จมาทรงซ้อมดนตรี KU Band และแวะเยี่ยมนิสิตที่หอพักเสมอแม้ยามค่ำคืน มีอยู่คืนหนึ่งที่ท่านเสด็จ มาที่หอ 9 ท่านเสด็จ ขึ้นไปชั้นบน และรับสั่งกับผมว่า “ดีแล้ว เธอยังไม่นอนอีกหรือ...ดีแล้ว พรุ่งนี้เธอเอาตัวหนังสือไปดูด้วยนะ หนังสือเรื่องดังเก” ...นับเป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นความเอาใจใส่ ความมีเมตตาของอาจารย์ที่มีต่อนิสิตเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน..⁶⁰ และ

เมื่อท่าน(หลวงอิงคศรีกสิการ)มาเป็นอธิการบดีใหม่ๆ นิสิตใช้เวลาเพื่องานประเพณีเกินกว่าที่รับปากจากท่านไว้ ท่านได้ลาออกทันที นิสิตต้องไปกราบขอร้องจึงได้กลับมาทำงานต่อ แต่ก็ได้สั่งสอนให้นิสิตได้รู้สึกตัว โดยไม่ยอมเข้าพิธีไหว้ครู เพราะไม่มีประโยชน์ที่นิสิตจะแสดงความเคารพครูตามพิธีการ แต่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งครู ท่านได้กวัดขັນมิให้นิสิตเล่นการพนันในหอพัก เวลานั้นนิสิตเกิดเรื่องกับคนภายนอก ตำรวจมาห้ามปรามก็ไม่ค่อยมีใครเกรงกลัวหรือเชื่อฟัง แต่พอมีผู้ตะโกนว่า “หลวงอิงฯ มา” พวกนิสิตหายตัวไปหมด ท่านสั่งสอนให้นิสิตแสวงหาความรู้และมีความรู้ให้จริง และว่ามหาวิทยาลัยจะมีชื่อนั้นมิใช่เพราะมีตึกสวยงาม หรือมีอาจารย์ที่มีชื่อ แต่อยู่ที่ตัวนิสิต ถ้านิสิตสำเร็จออกไปทำประโยชน์แก่ประเทศชาติได้มากเท่าใดก็เป็นชื่อเสียงแก่มหาวิทยาลัยเท่านั้น ท่านสละเงินเดือนจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทั้งหมดให้เพื่อกิจการของนิสิต และเน้นว่าการกีฬาที่มุ่งที่จะรักษาอนามัยของนิสิตเป็นหลักใหญ่ แต่ท่านก็มีได้ละเลยการกีฬาเพื่อความเป็นเลิศในทางกีฬา..⁶¹

คณาจารย์ของทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในเวลานั้นมีความทุ่มเทในการสอนอย่างเต็มที่ การสอนของอาจารย์มักจะเน้นในภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎีเพื่อสอนให้นิสิตเป็นเกษตรกรที่อดทนและสู้งาน โดยอาจารย์ได้ประพฤติตนเพื่อให้นิสิตได้ทำตามแบบอย่าง เช่น

“...มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ของเราตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงบัดนี้ ก็มี ความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างสูงจากตั้งแต่ตัวท่านอธิการบดีและคณาจารย์นิยมที่สวม

⁶⁰ บุญธรรม จิตต์อนันต์, ชีวิตน้องใหม่ที่หอ 9, ใน สุนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 50.

⁶¹ ประเสริฐ ณ นคร, คุณหลวงอิงคฯ กับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ใน “อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์” (กรุงเทพฯ : มปป, 2533), หน้า 30.

กางเกงขาสั้นไม่สวมรองเท้าใดๆ ทั้งสิ้น นำลูกศิษย์ไปลุยงานกันอย่างจริงจัง จังๆ โดยที่ลูกศิษย์ก็ไม่กล้าหัดหน้าท่านอาจารย์ด้วยการแม้แต่จะสวมรองเท้าแตะ ไปร่วมชบวนกับท่านอาจารย์ด้วย เนื่องจากมหาวิทยาลัยฯ มีนโยบาย ฝึคนิสิตให้รักอาชีพ การเกษตรอย่างจริงจัง แต่เข้าครุฑคุณหลวงสุวรรณฯ ท่าน พร้อมด้วยอาจารย์แทน อิงคสุวรรณ จะนำนิสิตผู้สนใจออกเดินสำรวจสภาพภูมิรัฐภายในเขต ม.ก.เดินรอบรั้วคูงานไปด้วย ออกกำลังไปด้วย อะไรมกพร่องท่านก็สั่งให้ดำเนินการแก้ไขทันที ไม่ว่าจะไก่อปลา ถนนหนทาง ระดับน้ำภายใน ม.ก. ฯลฯ ท่านสอนให้พวกเรารู้จักสังเกตได้วิเศษมาก ผมก็ได้ศึกษาความรู้เหล่านี้จากท่านอยู่เสมอ เนื่องจากในช่วงที่คุณหลวงสุวรรณเป็นอธิการบดี ท่านได้ริเริ่มพัฒนามหาวิทยาลัยมาก ได้ของบประมาณทั้งภายในและต่างประเทศมาปรับปรุงอาคารสถานที่ที่มีการทำสัญญากับมหาวิทยาลัยสถาบัน และองค์การต่างประเทศเพื่อพัฒนามหาวิทยาลัยในหลายด้าน ผลงานจึงทยอยปรากฏให้เห็นชัดเจนในช่วงนั้นโดยตลอด...”⁶²

5.1.7.5 ความสัมพันธ์ของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในระยะแรกๆ นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาก โดยเฉพาะนิสิตในหอเดียวกันจะสนิทสนมเป็นกันเอง มีความรักสามัคคีต่อกัน ส่วนนิสิตต่างหอพักก็มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันด้วย เช่น หอ 7 มีการสะสมอุปกรณ์เพาะกายหลายชิ้นสมาชิกต่างหอก็สามารถไปเล่นได้ หรือ หอ 1 มีอุปกรณ์กีฬา สมาชิกต่างหอก็สามารถไปหยิบยืมมาเล่นได้ การอาศัยอยู่รวมกันในหอพักแม้ว่าจะไม่สะดวกสบายเท่าที่ควรนัก แต่นิสิตที่อยู่ในหอเดียวกันก็มีความรักใคร่ปรองดองกันกันเป็นอย่างดี เช่น

“...ปี 2497 มีตึกพักสร้างใหม่ คือตึก 1 มี 2 ชั้นแยกเป็นห้องๆ ห้องละ 2 เตียง และมีห้องรับแขกอยู่ตรงกลางตึก เมื่อสร้างเสร็จใหม่ๆ เจ้าหน้าที่มาถามพวกเราที่หอ 9 (และหออื่น) ว่ามีผู้ใคอยากจะย้ายไปอยู่ตึก 1-3 บ้าง แปลกมากไม่มีผู้ใดลงชื่อไปเลย เข้าใจว่าพวกเราอยู่กันจนคุ้นเคยแบบพี่น้องครอบครัวกันจนไม่มีใครอยากไปไหน...”⁶³

อย่างไรก็ดีการปกครองกันเองในบางครั้งได้เกิดปัญหาขึ้นระหว่างรุ่นพี่รุ่นน้องบ้างในบางปี ทำให้ปัญหาดังกล่าวอาจารย์ต้องเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขเพื่อให้เรื่องราวปัญหาต่างๆ นั้นจบลงด้วยดี เช่น ในปี พ.ศ.2497 นิสิตปีหนึ่งที่หนึ่งทั้งหมดไม่พอใจต่อการปกครองของรุ่นพี่ เมื่อมีการจัดงานปีใหม่ปรากฏว่านิสิตปีหนึ่งที่หนึ่งร่วมใจกันไม่เข้าร่วมงานกับรุ่นพี่ พวกกันออกจากมหาวิทยาลัยตั้งแต่เช้ามืด

⁶² บุญธรรม จิตต์อนันต์, ชีวิตน้องใหม่ที่หอ 9, ใน สุรนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 51.

⁶³ เรื่องเดียวกัน หน้า 51.

ของวันจัดงาน อธิการบดีจึงมอบหมายให้ ม.จ.จักรพันธ์ุ เพ็ญศิริจักรพันธ์ุ รองอธิการบดีเป็นทูต สันถวไมตรี เปิดการเจรจาให้ประนีประนอมอย่างชนิดที่เรียกว่าให้รู้จักสามัคคีต่อกัน เป็นอันว่า เหตุการณ์จบลงด้วยดี หลังจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว รุ่นพี่ได้เข้ามาจัดการภายในหอพักโดยจัดให้นิสิตปีที่หนึ่งที่หัวรุนแรงจำนวนหนึ่ง ย้ายจากตึกพักให้ไปรวมอยู่กับรุ่นพี่ในหอเก่าทั้ง 9 หอ และมีรุ่นพี่เข้ามาแทรกอยู่ในตึกพักทุกตึกในทำนองว่ามาควบคุมสถานการณ์ ก็ทำให้เหตุการณ์เป็นปกติ และปีต่อๆ มานิสิตปีที่หนึ่งเข้ามาใหม่ก็จะถูกจัดให้อยู่กระจายทุกตึกทุกหอ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นเดียวกันอีก⁶⁴

ในเวลาต่อมาเมื่อมีนิสิตเข้ามาเรียนมากขึ้น ทำให้นิสิตทั้งมหาวิทยาลัยไม่ได้อยู่จึกกันทั้งหมดเหมือนในระยะแรกๆ ระบบความสัมพันธ์ของนิสิตจึงมีความผูกพันกับเพื่อนในคณะเดียวกันมากขึ้น จนบางครั้งก่อให้เกิดปัญหาทะเลาะกันระหว่างคณะบ้าง แต่ปัญหาเหล่านี้ก็สามารถยุติลงได้ด้วย ความสามารถของอาจารย์ในการแก้ไขปัญหา ดังเหตุการณ์ตอนหนึ่งว่า

“...มีอยู่วันหนึ่ง มีปัญหา นิสิตจะเดินขบวนกัน จะตีกันระหว่างคณะ วิศวกรรมศาสตร์กับคณะวนศาสตร์ คุณหลวงอิงค์ฯ อดีตอธิการบดีก็มาและพูดว่าท่าน จักรฯ จะไปกลัวนิสิตอยู่ทำไม ท่านจักรฯตอบว่าไม่ได้กลัว แต่ถ้าเขาจะตีกันทำอย่างไร คุณหลวงอิงค์ฯก็นำมาให้เอาหัวโปกหัวหน้าออกมาตีกันที่สนามรักบี้สิ ปรากฏว่าไม่มีหัวโปกเลยสักคนเดียว เพราะนิสิตรวมกันหมด หาหัวโปกไม่ได้ ท่าน จักรพันธ์ุก็กลับมาตั้งหลักในห้อง คุณหลวงอิงค์ท่านเป็นคนเฉียบขาด เด็ดกลัวความ เฉียบขาดของท่าน แต่ท่านจักรพันธ์ุตรงกันข้าม ด้วยคำพูดที่สุภาพ ท่านรับสั่งกับ นิสิตว่า ไม่มีประโยชน์หรอกนะ วิศววะกับวนศาสตร์ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ท่านจะ รับสั่งอิงหลักธรรมชาติว่าต้องพึ่งพากัน เด็กก็เชื่อนับถือ เรื่องทุกอย่างก็สลายไป...”⁶⁵

5.1.7.6 กิจกรรมของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2486-2500

ในช่วงแรกของการจัดกิจกรรมนั้นยังไม่มีองค์กรรองรับ ต่อมาจึงได้เริ่มมีการ ให้นิสิตจัดดำเนินงานกันเองภายใต้องค์กรของนิสิตที่เรียกว่า องค์กรนิสิตซึ่งได้รับการจัดตั้งเมื่อปี 2488เนื่องจากช่วงแรกปี 2486 – 2493 นั้น เนื่องจากมหาวิทยาลัยมีนิสิตชายล้วนๆ และทุกคนต้องอยู่ หอพักในมหาวิทยาลัยหมด กิจกรรมที่ทำในช่วงนี้จึงเป็นกิจกรรมทางกีฬาเป็นส่วนมากและเป็น กิจกรรมการปกครองแบบพี่ปกครองน้องคือระบบโซดัส เพื่อสร้างความเป็นหมู่คณะให้เกิดขึ้นภายใน กลุ่มนิสิตซึ่งระยะนี้ยังไม่มีธรรมเนียมนิสิตในการควบคุมการทำกิจกรรมของนิสิต พ.ศ.2493 จึงมีนิสิต

⁶⁴ ประพันธ์ โภยสมบุรณ์, “ตำนานเกษตรศาสตร์แห่งทุ่งบางเขน” ในสุนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 60.

⁶⁵ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญเพ็ญศิริ จักรพันธ์ุ, ในรั้วมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, (กรุงเทพฯ : มปท,2537) หน้า 38.

หญิงรุ่นแรกเข้ามาศึกษา และต่อมาก็มีชุมนุมนิสิตหญิงเกิดขึ้น เพื่อปกครองดูแลนิสิตหญิง จนถึงปี พ.ศ. 2495 จึงได้มีสภานิสิตเกิดขึ้น เพื่อให้ นิสิตได้แสดงความคิดเห็น ออกเสียงหรือลงมติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินงานของคณะกรรมการนิสิตหรือเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับนิสิตส่วนใหญ่ โดยกระทำ ได้อย่างเสรี ตามแนวทางแห่งประชาธิปไตย รูปแบบการปกครองของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แบ่งได้เป็นองค์การบริหารสภาผู้แทนนิสิตและฝ่ายตุลาการ แต่ละบทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์กรนั้น แยกกันทำ และมีธรรมนูญนิสิตเป็นอำนาจสูงสุด โดยสภาผู้แทนนิสิตเป็นผู้ร่าง และเสนอต่อสภา มหาวิทยาลัยองค์การนิสิตในช่วงนี้ได้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวเพื่อความเป็นธรรมในสังคม การ บำเพ็ญประโยชน์ต่อประชาชน และมีอำนาจในการต่อรองกับผู้บริหารได้มาก ซึ่งกิจกรรมนอกหลักสูตร ของนิสิตประกอบด้วย กิจกรรมส่วนกลาง อันได้แก่

1. สภานิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เป็นองค์กรสูงสุดของ นิสิตประกอบด้วยสมาชิก อันได้แก่ นิสิตทั้งมหาวิทยาลัยที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี เป็น สถาบันที่ให้นิสิตแสดงความคิดเห็น ออกเสียง หรือลงมติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของ คณะกรรมการนิสิต หรือในเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับนิสิตส่วนใหญ่ โดยกระทำได้อย่างเสรีตามแนวทาง ประชาธิปไตย ทำหน้าที่พิจารณา รักษา บทบัญญัติ ธรรมนูญ การปกครอง นิสิตแห่ง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และกฎข้อบังคับต่างๆ ที่นิสิตได้ร่างขึ้น ซึ่งจะมีกรรมการประกอบด้วย ประธานสภา (เลือกตั้งโดยคะแนนเสียงส่วนใหญ่ของนิสิตปีที่ 1-4) รองประธาน และเลขาธิการสภา

2. องค์การนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เป็นสถาบัน ศูนย์กลางสูงสุดที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของนิสิตในด้านการบริหารและการปกครองของนิสิตเอง เป็น ตัวแทนในการติดต่อกับองค์กร หรือมหาวิทยาลัยอื่นๆ และเป็นองค์การที่ฝึกให้นิสิต ได้มีความรู้ใน ด้านการบริหารและการปกครองของนิสิตเอง โดยนิสิตและเพื่อนิสิต

กรรมการประกอบด้วย นายกองคํการนิสิต (เลือกตั้งโดยคะแนนเสียงส่วนใหญ่ ของนิสิตปีที่ 1-4) เป็นหัวหน้าในการบริหารงานและปกครอง มีรองนายก เลขานุการเหรัญญิก เป็น กรรมการผู้ช่วย แบ่งกิจกรรมออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ คณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการ ปกครอง ส่วนกิจกรรมในช่วงปี พ.ศ. 2486 - 2500 กิจกรรมนิสิตจะเน้นหนักไปทางด้านกิจกรรมกีฬา กิจกรรมส่วนกลาง และกิจกรรมวิชาการ ซึ่งดำเนินการในรูปองค์การนิสิตและสภานิสิต กิจกรรมกีฬา และกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมจะจัดอยู่ในรูป "แผนก" ในโครงสร้างขององค์การบริหาร องค์การนิสิต กิจกรรมวิชาการอยู่ในรูปแบบของ "สโมสร" นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมในรูปแบบ "ชุมนุม" ซึ่งได้แก่ชุมนุม นิสิตหญิง⁶⁶ ในส่วนกิจกรรมที่สำคัญของมหาวิทยาลัยประกอบด้วยดังนี้

⁶⁶ พิภูด บุญประเสริฐ, พัฒนาการของกิจกรรมนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533, หน้า 47.

- งานวันเกษตรแห่งชาติ

ในสมัยที่หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อปี พ.ศ.2491 ในเวลานั้นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ยังเป็นกรมหนึ่งที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ริเริ่มจัดงาน “ตลาดนัดเกษตรกลางบางเขน” ขึ้นเป็นครั้งแรก ระหว่างวันที่ 3-4 มกราคม 2491 อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดงานในพิธีเปิดคือ “เพื่อส่งเสริมใ้มน้าวจิตใจพี่น้องประชาชนให้ได้มีความสนใจต่ออาชีพการเกษตรให้มาก ๆ ยิ่งขึ้นพร้อมกันนั้น ก็มุ่งหวังที่จะได้เผยแพร่ผลงานก้าวหน้าทางวิชาการเกษตรสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยเป็นหลักการสำคัญ”⁶⁷

งานวันเกษตรแห่งชาตินับเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่ประชาชนทั่วไปในกรุงเทพมหานคร และเกษตรกรในจังหวัดใกล้เคียงต่างให้ความสนใจมาชมงานนี้เป็นประจำทุกปี เพื่อเลือกซื้อผลิตผลทางการเกษตรรวมทั้งชมแปลงผักทดลองของนิสิตและมหาวิทยาลัย ตลอดจนการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการเกษตร การที่ประชาชนให้ความสนใจมาเที่ยวชมกันอย่างคับคั่งทำให้ไม่ต้องมีการโฆษณามากนัก ในปี 2495 คณะกรรมการดำเนินงานได้เปลี่ยนชื่องานตลาดนัดเกษตรกลางบางเขนเดิมเป็น “งานประจำปีเกษตรกลางบางเขน” และปี 2496 ได้ถูกเปลี่ยนให้สั้นลงกว่าเดิมเป็น “งานวันเกษตร” รวมทั้งได้ขยายกำหนดการจัดงานออกไปเป็น 3 วัน โดยกระทรวงเกษตรได้จัดงบประมาณให้จำนวน 100,000 บาท และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรสมทบอีก 100,000 บาท รวมเป็นเงิน 200,000 บาท จัดให้กสิกรชั้นนำจาก 27 จังหวัด จำนวน 1,080 คน มาชมกิจการในงานวันแรก วันที่สองสำหรับนิสิต นักศึกษาและเยาวชนผู้สนใจ ส่วนในวันสุดท้ายมีตลาดนัด และการรื่นเริงพิเศษ สำหรับประชาชนทั่วไป คือ มีการจัดงาน “ลีลาศได้รุ่งกลางทุ่งบางเขน” จัดโดยสมาคมนิสิตเก่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีวงดนตรีสุนทราภรณ์ วงเค.ยู.แบรนด เพื่อเป็นการหารายได้เข้ามหาวิทยาลัยอีกทางด้วย⁶⁸ ดังคำบอกเล่าจากคความทรงจำในการจัดงานของนิสิตผู้หนึ่งว่า

“...มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ถือกำเนิดเป็นมหาวิทยาลัยมาตั้งแต่วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 ซึ่งพวกเราชาวเกษตรบางเขนต่างก็ยึดถือเอาวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ของทุกปี เป็นวันสถาปนาและเป็นวันที่ได้มีการจัดงานวันคืนสู่เหย้าของชาวเกษตรบางเขนจัดงานในรูปแบบที่มีงานได้รุ่งกลางทุ่งบางเขน โดยจัดให้มีพลอยักษ์กลางแจ้งสามารถจู่เต็นรำได้ถึง 1,000 คู่ จนเป็นที่กล่าวขานถึงความยิ่งใหญ่ของงานที่ไม่มีใครเหมือนในอดีต เมื่อมีงานเต็นรำจนถึงรุ่งแจ้งของอีกวันหนึ่ง ก็มีงาน

⁶⁷ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, “50 ปีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : เพลิดเพลิน และไปข้างหน้า”, หน้า 421.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 418 - 423.

ตลาดวันเกษตรที่มีผลผลิตทางการเกษตรสดๆ ให้ซื้อ ผักสด ข้าวโพดหวานสด
มะเขือเทศ ในบางที่เปิดโอกาสให้ลงเก็บจากต้นในแปลงผักกันสนุกสนาน...⁶⁹

เมื่อประชาชนก็ได้รู้จักกันอย่างแพร่หลายขึ้น การจัดงานจึงได้ปรับเปลี่ยนชื่อ
ของงานตามวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการจัดงานที่ร่วมกันระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กับ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มาหลายครั้ง เช่น ในช่วงปี พ.ศ.2506 - 2518 ได้เรียกว่า “งานเกษตร
รำลึก” และ “งานตลาดนัดเกษตร” และในปัจจุบันก็ได้มีการเรียกกันว่า “เกษตรแฟร์” เป็นต้น การจัด
งานตลาดนัดเกษตรได้มีการจัดติดต่อกันเรื่อยมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และ
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเป็น
องค์ประธานเปิดงานในหลายครั้ง ดังเห็นได้จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ตอนหนึ่งว่า

“..ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาประกอบพิธีเปิดอาคารอันเป็นสถานที่
ทำการศึกษา ค้นคว้าทางวิชาการเกี่ยวกับการเกษตร และเปิดงานวันเกษตร ในวันนี้
เวลานี้วิทยาการต่างๆ ในโลกนี้ได้เจริญก้าวหน้าไปมาก ถึงวิชาในด้านเกษตรกรรมก็
เจริญก้าวหน้าไปมิใช่น้อย การประกอบกิจการเกษตรกรรมโดยใช้หลักวิชาที่เหมาะสม
ย่อมจะได้รับผลสมบูรณ์ดีกว่การกระทำตามที่เคยปฏิบัติสืบๆ กันมา อันเป็นวิธีที่
กสิกรส่วนมากของเรากระทำกันอยู่ ฉะนั้นการศึกษาค้นคว้าวิชาการในด้าน
การเกษตร เพื่อให้ได้ความรู้ที่เหมาะสม และพืชพันธุ์ที่ดีนำไปเผยแพร่แก่กสิกร จึง
เป็นงานสำคัญ ข้าพเจ้าเชื่อว่าดีกวิทยาศาสตร์ และห้องสมุดกลางที่สร้างขึ้น ณ ที่นี้
จักเป็นอุปกรณ์สำคัญในการศึกษาค้นคว้าและอำนวยความสะดวกในด้านวิชาการ
เกษตรกรรมแก่ประชาชน ส่วนงานวันเกษตรที่จัดขึ้นนี้ ก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะให้
ประชาชนได้เห็นตัวอย่างการปฏิบัติงานเกษตรกรรมที่ถูกต้องตามหลักวิชา แล้ว
นำไปปฏิบัติตาม และในปีที่กระทรวงเกษตรได้จัดให้มีวันของกสิกร และวันของ
นักเรียน เพื่อขึ้น เพื่อให้กสิกรในจังหวัดต่างๆ และนักเรียนได้มีโอกาสได้ชมการ
แสดงเหล่านี้ด้วย ซึ่งจะทำให้งานนี้ได้ประโยชน์มากยิ่งขึ้นอีก ทั้งนี้ข้าพเจ้าขอ
อนุโมทนา..”⁷⁰

งานวันเกษตรแห่งชาติจึงเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมหาวิทยาลัยที่นิสิต
คณาจารย์ และผู้บริหารมหาวิทยาลัย ร่วมมือกันในการทำงานเพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตรให้

⁶⁹ ประพันธ์ โกยสมบูรณ์ “ตำนานเกษตรศาสตร์แห่งทุ่งบางเขน” ใน สุนันทา คัมภีร์(บรรณาธิการ) “หนังสือที่ระลึกในพิธีเปิด
หอพักนิสิต(หอ2) อาคารอนุรักษ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์”, หน้า 28.

⁷⁰ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. มก.2/118. พระราชดำรัสตอบในการเปิดดีกวิทยาศาสตร์ ห้องสมุดกลางและเปิด
งานวันเกษตร พ.ศ.2496 วันที่ 2 มกราคม 2496.

กว้างขวางสู่ประชาชนรวมทั้งให้ประชาชนมีความสนใจด้านการเกษตรมากขึ้น นับเป็นบทบาทที่มีมหาวิทยาลัยมีความสัมพันธ์กับสังคมโดยตรง เพราะประชาชนได้มีโอกาสได้รับความรู้ใหม่ๆ ส่วนทางมหาวิทยาลัยก็ยังสามารถหารายได้เพิ่มเติมนอกเหนือจากงบประมาณของรัฐที่มีอยู่จำกัด ต่อมารัฐบาลก็ให้เห็นประโยชน์และอนุมัติเงินงบประมาณช่วยเหลือให้มหาวิทยาลัยจัดซื้อที่ดินขยายออกไปทางด้านกรมประมง และทางด้านริมทางรถไฟ⁷¹ ส่งผลทำให้มหาวิทยาลัยพัฒนาไปได้รวดเร็วขึ้น

- วงดนตรี “เค.ยู.แบรนต์”

ในระยะแรกการดนตรีในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีลักษณะเป็นการรวมตัวเฉพาะกิจ จัดแสดงเป็นครั้งคราวตามเทศกาลและโอกาสที่จะอำนวยให้หรือตามการขอร้องของผู้สนใจภายในสถาบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 มหาวิทยาลัยและองค์การนิสิตได้อนุมัติให้แผนกดนตรีจัดซื้อเครื่องดนตรีหลายชิ้น คือ กลอง 1 ชุด ทรัมเปต และเบสอย่างละหนึ่งเครื่อง ส่วนเครื่องดนตรีชนิดอื่นรวมทั้งเครื่องขยายเสียงนิสิตยังต้องเช่าจากที่อื่น หากมีการทัศนajaranนอกสถานที่ต้องมีการเตรียมงานและซ่อมทุกคืน รวมทั้งมีการประชุมกันหลายครั้งเกี่ยวกับชื่อของวงดนตรี นิสิตหลายคนไม่ชอบชื่อภาษาต่างประเทศแต่ในที่สุดก็มีการลงคะแนนกันให้ใช้ชื่อ “เค.ยู.แบรนต์” ตามข้อเสนอของแผนกดนตรีตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2495 เป็นต้นมา ในการดำเนินงานนั้นนิสิตมีความพยายามในการพัฒนางานของมหาวิทยาลัยด้วยการนำวงดนตรีและทีมฟุตบอลไปเล่นตระเวนที่ภาคเหนือ ตั้งแต่วันที่ 2-16 ตุลาคม 2495 กลุ่มนักดนตรีนั่งรถไฟไปเล่นดนตรีหลายแห่ง เช่น จ.พิษณุโลก แพร่ ลำปางและเชียงใหม่ ในแต่ละแห่งที่ได้เปิดการแสดงมีการเก็บเงินเพื่อการกุศลบำรุงสถานที่นั้นๆ รวมทั้งได้ส่วนแบ่งมาบ้างโดยนำเงินมาใช้เป็นค่าเช่าและซื้อเครื่องดนตรี

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2486 จนถึง พ.ศ. 2494 สมาชิกของวงดนตรีมีทั้งนิสิตปัจจุบันในขณะนั้นและนิสิตเก่าเป็นกำลังหลักสำคัญ เช่น คุณประเทือง สายพันธุ์(K.U.1), ศาสตราจารย์ระพี สาคริก(K.U.2), ดร.ระดม เศรษฐีธน (K.U.2) โดยมีพระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ซึ่งเป็นรองอธิการบดีในขณะนั้นร่วมวงด้วย นอกจากนี้ยังมีเพื่อนนิสิตนักศึกษาจากสถาบันอื่นๆ เข้าร่วมสมทบด้วย เช่น ร.ร.นายร้อย จปร.โดยวงดนตรีได้รับการสนับสนุนจาก ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เลขาธิการของมหาวิทยาลัยในขณะนั้น รวมทั้งได้รับความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ในมหาวิทยาลัยเป็นอย่างดี ส่วนวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งวง เค.ยู.แบรนต์ มี 4 ประการดังนี้

1. เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจการและเกียรติคุณของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในทุกโอกาส เช่น การไปแสดงดนตรีในรายการวิทยุของสถานีวิทยุต่างๆ ได้แก่ สถานีวิทยุ อ.ส.พระราชวังดุสิต, สถานีวิทยุศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ร่วมบรรเลงในงานวันฉลองรัฐธรรมนูญในนามของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

71

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, “50 ปีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : เหลียวดูหลัง แลไปข้างหน้า”, หน้า 418 - 423.

2. เพื่อร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมทางการสร้างสรรค์การพัฒนา และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมภายในมหาวิทยาลัยและสังคมภายนอก ตลอดจนร่วมมือในการแสดงดนตรีเพื่อการกุศลในเทศกาลหรือโอกาสต่างๆ เช่น จัดงานลีลาศได้รุ่งในงานวันเกษตรแห่งชาติ, การให้ความร่วมมือในการแสดงดนตรีสลับภาพยนตร์แก่สถาบันและกรมกองต่างๆ เป็นต้น

3. เพื่อสร้างเสริมความสามัคคี การรู้จักรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อส่วนรวมและการรู้จักแบ่งเวลาในการศึกษาเล่าเรียนกับการใช้เวลาว่าง รวมทั้งการใช้ความถนัดส่วนตัวให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม เช่น การแบ่งหน้าที่ต่างๆ ในการบริหารทรัพย์สินของสโมสรและดำเนินกิจการของสโมสรด้วยความรับผิดชอบ และมีการพัฒนาก้าวหน้าอย่างมั่นคงตลอดมา การช่วยเหลือแนะนำ แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ทางดนตรี ถ่ายทอดสืบต่อกันมาฉันพี่น้อง แม้จะเรียนจบไปแล้วก็ยังมาช่วยดูแลแนะนำรุ่นน้องอยู่เสมอตลอดมา เป็นต้น

4. เพื่อการศึกษาและแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ทางดนตรีและศิลปวัฒนธรรมทั้งของไทยและนานาชาติในระหว่างสมาชิกและสังคม⁷²

- งานกีฬาประเพณี “ชาวเรือ – ชาวไร่”

งานกีฬาประเพณี “ชาวเรือ-ชาวไร่” เป็นการแข่งขันกีฬารักบี้ฟุตบอลระหว่างโรงเรียนนายเรือ(ชาวเรือ) กับทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์(ชาวไร่) ในระยะแรกก่อนที่จะมีการแข่งขันกับโรงเรียนนายเรือ นั้น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้มีผู้นำเอากีฬารักบี้ฟุตบอล เข้ามาฝึกซ้อมและหัดเล่นกันตั้งแต่สมัยยังเป็นวิทยาลัยเมื่อปี 2482 หลังจากนั้นก็ได้เข้าร่วมแข่งขันกับทีมต่างๆ ในลักษณะสโมสร จนกระทั่งต่อมาในปี 2486 ได้ยกระดับเป็นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จึงได้ส่งทีมเข้าแข่งขันในระดับมหาวิทยาลัยกับทีมสโมสรอื่นๆ เช่น ราชนกรีฑา ราชตะกุนามัยสโมสร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง⁷³

สำหรับประเพณี “ชาวเรือ – ชาวไร่” หรือ “ชาวไร่ – ชาวเรือ” นั้น เริ่มต้นงานประเพณีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2495 ผู้ที่ก่อกำเนิดประเพณีนี้ทางฝ่ายชาวเรือ (โรงเรียนนายเรือ) ก็คือ พลตรีโทลัทธิต ติมิศานนท์ ส่วนฝ่ายชาวไร่ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) คือเสรี ไตรรัตน์ผู้ควบคุมทีมรักบี้ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยความเห็นชอบและการสนับสนุนจาก พลเรือเอกสวัสดี ภูตือนันต์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนนายเรือและหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมรักบี้ฟุตบอลทั้งสองสถาบันมีความเป็นเพื่อนกันทั้งในและนอกสนามแข่งขัน มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย ทั้งยังมุ่งให้มีสัมพันธ์อันดีเพื่อนำมาใช้ในระหว่างที่ปฏิบัติราชการเพื่อสร้างสรรค์สังคมไทยให้ดียิ่งขึ้นต่อไป⁷⁴

⁷² มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, “50 ปีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : เพลียวตุหัตถ์ แลไปข้างหน้า”, (กรุงเทพฯ : สมก, 2537), หน้า 351-355.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 459.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 459.

จุดกำเนิดของงานประเพณีเริ่มต้นเมื่อโรงเรียนนายเรือมาตั้งที่ปากน้ำใน
 ระยะแรกมีการเชิญนักกีฬามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ไปซ้อมรักบี้ฟุตบอลที่ปากน้ำ เมื่อซ้อมกีฬาเสร็จ
 แล้วนั้น ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือใช้มาตรการของกฎอัยการศึกประกาศ CERFEW ทันที ห้าม
 อาจารย์ นิสิต และนักกีฬาออกนอกบริเวณโรงเรียนนายเรือเด็ดขาด ถ้ายามประคูดโรงเรียนนายเรือ
 ปลอ่ยให้ทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ออกนอกประตูไปแม้แต่คนเดียวจะถูกลงโทษทันที แล้ว
 “ชาวเรือ” ก็พา “ชาวไร่” เข้าโรงอาหาร เลี้ยงทั้งอาหาร เครื่องดื่ม และบรรเลงดนตรี โดยปราศจากการ
 เตรียมการใดๆ ล่วงหน้า ต่อมาเมื่อถึงคราวที่นักเรียนนายเรือต้องไปซ้อมกีฬาที่เกษตรศาสตร์บ้าง นิสิต
 เกษตรศาสตร์ก็ใช้มาตรการเดียวกันกับนักเรียนนายเรือ ด้วยการเลี้ยงด้วยเหล้าไวน์ที่ทาง
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จัดมาอย่างมากมาย ต่อมาจึงมีการผลัดกันเลี้ยงไปเลี้ยงมาจนกลายเป็น
 ประเพณีนิยม โดยปกติการเลี้ยงสังสรรค์ไม่ว่าใครจะเป็นเจ้าภาพก็ตาม ทีมเยือนมักจะจัดอาหารมาร่วม
 ด้วยเสมอ ถ้าชาวเรือเป็นเจ้าภาพ จะนำวัวหัน และ One Day Chicken ติดมือมาด้วย ถ้าชาวไร่เป็น
 เจ้าภาพจะนำอาหารทะเลส่งมาร่วมด้วย งานกีฬาประเพณีได้ขยายใหญ่โตขึ้นทุกทีจนกระทั่งไปแข่งขัน
 รักบี้ฟุตบอลกันที่สนามศุภชลาศัยแล้วจัดเก็บเงินทูลเกล้าฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลในปี พ.ศ.2508
 และ 2511⁷⁵

สภาพสังคมชีวิตและกิจกรรมของนิสิตในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ตั้งแต่ช่วง
 พ.ศ. 2486-2500 นั้นจะเห็นได้ว่านิสิตต่างมีความรักและผูกพันต่อกัน ทั้งกับเพื่อน คณาจารย์และ
 สถาบัน การใช้ชีวิตอยู่ในหอพักนิสิตยังคงมีความเป็นอิสระสูง มีระบบการปกครองด้วยระบบ SOTUS
 ทั้งรุ่นพี่รุ่นน้องต่างให้ความเคารพและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นิสิตในระยะแรกมีสภาพชีวิตความ
 เป็นอยู่ที่ค่อนข้างลำบากเนื่องจากงบประมาณของรัฐบาลที่มีอยู่จำกัด การเรียนในมหาวิทยาลัย
 เกษตรศาสตร์ยังเป็นการเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนได้เรียนในภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี แต่ปัญหาที่
 สำคัญคือการคมนาคมสัญจรในมหาวิทยาลัยยังไม่ค่อยสะดวก ส่งผลทำให้นิสิตต้องย้ายสถานที่เรียนใน
 สถานที่ห่างไกลกันโดยการไ้การเดิน ต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงถนนในมหาวิทยาลัยจึงมีการใช้จักรยาน
 มากขึ้น จากการจัดกิจกรรมของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบได้ว่ากิจกรรมของมหาวิทยาลัย
 เกษตรศาสตร์นั้นไม่ได้มีจำกัดอยู่แต่ในมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะเรื่องของกีฬาหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ
 ความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทที่เกี่ยวข้องในการให้บริการแก่สังคมด้วย เช่น การจัดงานเกษตร
 แห่งชาติ การจัดตั้งวง เค.ยู.แบนด์” เป็นต้น

5.2. มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

จากการที่รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช
 2485 ต่อมาได้มีการจัดตั้งกระทรวงการสาธารณสุขขึ้นตามมาตราที่ 4 และมาตราที่ 13 เป็นอำนาจ
 หน้าที่และการแบ่งส่วนราชการของกระทรวงสาธารณสุข พร้อมกันนี้ก็ออกพระราชกฤษฎีกาจัดวาง

75

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, “สูจิบัตรการแข่งขันกีฬาประเพณีชายเรือ-ชาวไร่ 2550”. (กรุงเทพฯ : มปท, 2550), หน้า 5-6”

ระเบียบของส่วนราชการของกระทรวงสาธารณสุข พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พ.ศ. 2485 และพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบการกระทรวงสาธารณสุข ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 16 เล่มที่ 59 วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2485 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์จึงกำเนิดในวันนั้น ต่อมาในวันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ก็มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พันเอกชวง เสงวศักดิ์สงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข พระวาทย์วิธีการเป็นปลัดกระทรวง พระอัภันตราพาณิชกาลเป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เป็นผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ จนกระทั่งในวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2486 รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486 ทำให้เป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์เพราะมีพระราชบัญญัติรองรับ⁷⁶

5.2.1 ปัจจัยที่นำมาสู่การจัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

ปัจจัยที่นำมาสู่การจัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ประกอบด้วยหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน 3 ประการ คือ

5.2.1.1 การสนองตอบนโยบายการสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

นโยบายการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความมุ่งหมายในการสร้างประเทศไทยให้ยิ่งใหญ่และให้คนไทยมีวัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีอนามัยดี มีการแต่งกายเรียบร้อย มีที่พักอาศัย และมีที่ทำมาหากินดี⁷⁷ แม้ว่าชาติไทยเป็นสิ่งที่มียอยู่แล้วแต่สถานะบางอย่างของชาติยังไม่เป็นไปตามความมุ่งหมายของรัฐบาล การสร้างชาติในทัศนะของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงเป็นการสร้างเพิ่มเติม โดยการปรับปรุง พัฒนา แก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิมอย่างน้อยเพื่อให้เสมอกับอารยประเทศ⁷⁸ การส่งเสริมให้ประชกรนั้นมีสุขภาพอนามัยที่ดียอมนำไปสู่การสร้างความยอมรับในการเป็นอารยประเทศจากนานาประเทศว่าบ้านเมืองนั้นมีความเจริญ ไม่ใช่บ้านป่าเมืองเถื่อนพ้นจากความล้าหลัง นอกจากนี้การที่ประเทศมีการสาธารณสุขที่ดีขึ้นนั้นย่อมช่วยทำให้ประชกรมีสุขภาพอนามัยที่ดี นโยบายการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างร่างกายพลเมือง จากการศึกษาของก้องสกุล กวินรวีกุลประกอบด้วยมิติ 4 ด้านที่สำคัญ

ด้านแรก เป็นการสร้างประชกรรุ่นใหม่ โดยเน้นการเพิ่มจำนวนประชกรจากพ่อแม่ที่มีพันธุ์แข็งแรง โดยมีการอ้างถึงหลักการยูจีนิกส์ และการใช้หลักวิชาสถิติ ในการกำหนดลักษณะทางประชกรที่พึงประสงค์

⁷⁶ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, อนุสรณ์ 84 ปี ศิริราช, (กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯ, 2519), หน้า 148.

⁷⁷ กรมโคสนาการ, ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของ พณฯ ท่าน จอมพลหลวงพิบูลสงคราม ฉบับที่ 2, หน้า 3.

⁷⁸ เทียมจันทร์ อ่ำหวง, บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487), หน้า 162.

ด้านที่สอง เป็นการเน้นคุณภาพด้านสุขอนามัยของพลเมือง โดยรณรงค์แบบแผนการบริโภคอาหาร เน้นอาหารโปรตีน รับประทานอาหารเป็นเวลา และการออกกำลังกายโดยการทำกายบริหาร เล่นกีฬา และเดินทางไกล เพื่อสร้างร่างกายที่มีคุณภาพ รวมทั้งมีการสร้างแม่แบบของรูปร่างที่เหมาะสม ด้วยการกำหนดขนาดมาตรฐานของทรวดทรง

ด้านที่สาม เป็นการสร้างวินัย ในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน เด็ก และเยาวชน ได้รับความสนใจมาก มีความพยายามที่จะให้ความรู้ อบรม เลี้ยงดูเด็ก จิตวิทยา และพัฒนาการเด็กและเยาวชน เพื่อสร้างพลเมืองที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ โรงเรียนมีบทบาทสำคัญ ในการสร้างวินัยของเยาวชน นอกจากนั้น มีการรณรงค์จัดความเชื่อมโยงในชีวิตประจำวัน เช่น การสัก หรือการถือฤกษ์ยาม จัดระเบียบการทำงาน การพักผ่อน และใช้เวลาว่าง กลุ่มคนที่ขาดวินัย เช่น เด็กเกเร คนจรจัด จะได้รับการส่งเข้านิคมหรือสถานกักกัน เพื่อบำบัดให้กลายเป็นคนปกติ

ด้านที่สี่ เป็นการเน้นว่า ร่างกายเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นอารยะของจิตใจภายใน และมีการรณรงค์ให้เกิดการตกแต่ง ปรับปรุง ตัดแปลง ร่างกาย ผ่านการแต่งกายและการมีมารยาท เพื่อแสดงถึงความเจริญของจิตใจของพลเมืองไทย⁷⁹

กระบวนการสร้างร่างกายให้มีความเข้มแข็งจึงเป็นการส่งเสริมนโยบายชาตินิยมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีความมุ่งเน้นในการเพิ่มจำนวนประชากร และการจัดตั้งกระทรวงสาธารณสุขเพื่อขึ้นมาทำหน้าที่ดูแลทางด้าน การแพทย์และสาธารณสุขนั้นก็ได้อาศัยความมุ่งหมายดังกล่าวนี้ด้วย ดังเห็นจากหลักฐานในการเตรียมการก่อสร้างกระทรวงสาธารณสุขว่า

“...ด้วยปรากฏมานานแล้วว่า ประชากรของชาติมีอนามัยไม่ดี กับได้รับการรักษาไม่ทั่วถึงและไม่สมบูรณ์เพียงพอ จึงทำให้มีผู้ถึงแก่กรรมในเยาว์วัยมาก ทำให้มีการเพิ่มพลเมืองไม่เป็นไปตามสัดส่วนอันพึงประสงค์ จึงเห็นเป็นการสมควร จะปรับปรุงกิจการของชาติในส่วนนี้ให้รัดกุมยิ่งขึ้น และเหมาะแก่กาลสมัย...”⁸⁰

การส่งเสริมการเพิ่มประชากรให้เพิ่มมากขึ้นประกอบกับการมีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ของประชากร ย่อมทำให้รัฐบาลได้บุคคลที่มีความพร้อมในการเข้าเป็นทหารเพื่อส่งเสริมให้ภาพลักษณ์ของกองทัพมีความแข็งแกร่งและสง่างามยิ่งขึ้นได้อีกทางหนึ่ง รวมทั้งยังเป็นการส่งเสริมการเพิ่มแรงงานที่นำมาสู่กระบวนการเพิ่มผลผลิตของรัฐ ตามหลักการนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมที่ส่งเสริมให้คนไทยประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมให้มากขึ้นส่งผลทำให้รัฐมีรายได้เพิ่มขึ้นอีก

⁷⁹ ก้องสกล กวินวิภูถ, การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2481-2487, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545) หน้า ๖.

⁸⁰ คำสั่งนายกรัฐมนตรี, ที่ 4/2485, เรื่องตั้งกรรมการพิจารณาปรับปรุงการแพทย์ ลง ๗ ธันวาคม ๒๔๘๕, ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485.

ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวารุณี โอสถารมย์ที่กล่าวไว้ว่า มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์จัดตั้งเพื่อตอบสนองนโยบายรัฐบาลที่ต้องการเพิ่มและพัฒนาคุณภาพประชากรโดยขยายการสาธารณสุขและอนามัยให้แก่ราษฎร รัฐบาลได้วางหลักการเพิ่มประชากร ก็เพื่อหวังผลประโยชน์ที่มีต่อการขยายกำลังทางการผลิตในทางเศรษฐกิจและการสร้างความมั่นคงให้แก่กองทัพ⁸¹

5.2.1.2 การจัดตั้งกระทรวงสาธารณสุขเพื่อขยายด้านการแพทย์

ในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเห็นว่างานด้านการแพทย์และสาธารณสุขมีความซ้ำซ้อนและกระจายอยู่ในกระทรวงและกรมหลายแห่ง เช่น กรมสาธารณสุข กรมประชาสงเคราะห์ การสาธารณสุขและการแพทย์ของเทศบาล แผนกอนามัย และสุขาภิบาลของกรมราชทัณฑ์ กองเภสัชกรรมและโรงงานเภสัชกรรมไทยของกรมวิทยาศาสตร์ กระทรวงการเศรษฐกิจ และกิจการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เกี่ยวกับแพทยศาสตร์ เป็นต้น จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาจัดการปรับปรุงเพื่อรวบรวมกิจการแพทย์และสาธารณสุข (ยกเว้นการแพทย์ของทหาร ตำรวจและการรถไฟ) จึงมีมติให้ตั้งกระทรวงสาธารณสุขในปี พ.ศ. 2485 ต่อมาได้มีการรวมกิจการแพทย์และสาธารณสุขให้มารวมอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานเดียวคือกระทรวงสาธารณสุข⁸² ดังปรากฏจากหลักฐานตอนหนึ่งว่า

“...มีความประสงค์จะรวมกิจการแพทย์ทั้งสิ้นเป็นหน่วยเดียวกันเพื่อความสะดวกในการบริหารงาน ฉะนั้นจึงให้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณาจัดการปรับปรุงการแพทย์ให้สมควรประสงค์ดังกล่าวแล้วข้างต้นคณะหนึ่ง...คณะกรรมการคณะนี้ให้มีอำนาจและหน้าที่พิจารณาเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ 1.รวมโรงพยาบาลและสถานที่พยาบาลต่างๆ ที่เป็นของรัฐบาลและเทศบาล มาตั้งเป็นหน่วยการแพทย์ขึ้นจะเป็นกระทรวงหรือทบวงหรือกรมก็แล้วแต่จะพิจารณาเห็นสมควร ถ้าจำเป็นก็แบ่งเป็นกองต่างๆ ด้วยให้คณะกรรมการนี้ดำเนินการประชุมปรึกษากันโดยด่วน”...⁸³

กระทรวงสาธารณสุขเมื่อแรกตั้งมีการแบ่งส่วนราชการดังนี้ 1.สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี 2.สำนักงานปลัดกระทรวง 3.กรมการแพทย์ 4.กรมประชาสงเคราะห์ 5.กรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ 6.กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ 7.กรมสาธารณสุข ในการจัดตั้งกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เกิดจากการโอนการปกครองการศึกษาที่เกี่ยวกับการแพทย์มาตั้งเป็นกรมหนึ่ง คือ โอนคณะแพทยศาสตร์และโรงพยาบาลศิริราช คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ กับ

⁸¹ วารุณี โอสถารมย์, พัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย : การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 60.

⁸² คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, อนุสรณ์ 84 ปี ศิริราช, (กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯ, 2519), หน้า 152.

⁸³ คำสั่งนายกรัฐมนตรี, 4/2485, เรื่องตั้งกรรมการพิจารณาปรับปรุงการแพทย์ ลง ๗ ธันวาคม ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485.

คณะสัตวแพทยศาสตร์ มาตั้งเป็นกองตามลักษณะแห่งการศึกษานั้น ๆ การทำงานด้านการศึกษาแพทย ถูกดึงมาขึ้นกับกระทรวงสาธารณสุขที่จัดขึ้นใหม่ เพราะจะได้ไม่เกิดปัญหากระทรวงมีกรรมน้อยไป⁸⁴

ดังนั้นการจัดตั้งกระทรวงสาธารณสุขจึงเป็นการสร้างเอกภาพในการบริหารงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขให้มีความสะดวก คล่องตัวมากยิ่งขึ้น รวมทั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้ถูกเข้ามารวมเป็นส่วนหนึ่งของกรมในกระทรวงสาธารณสุขนั้น ทำให้การประสานงานกับทางโรงพยาบาลมีความสะดวกรวดเร็วกว่าการขึ้นอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบกับทำให้ฐานะของการศึกษาด้านการแพทย์มีสถานภาพดีขึ้น เพราะได้รับการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาจากทางรัฐบาลได้มากขึ้น เนื่องจากการสังกัดอยู่กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นยังต้องผ่านการแบ่งสรรในการรับงบประมาณจากทางมหาวิทยาลัยอีกทอดหนึ่ง ซึ่งในเวลานั้นงบประมาณของกระทรวงศึกษาธิการยังคงได้รับในสัดส่วนที่น้อยจึงอาจทำให้การศึกษาด้านการแพทย์ยังไม่สามารถเจริญไปได้มากนัก ถ้าหากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

วารุณี โอสถารมย์วิเคราะห์ถึงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทย์ไว้ว่า รัฐบาลดำเนินการโดยยกฐานะกรมสาธารณสุขขึ้นเป็นกระทรวง ด้วยการรวมกิจการแพทย์และพยาบาลทั้งหมดเข้าด้วยกัน โอนย้ายคณะแพทยศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดตั้งเป็นทบวงการเมือง ฐานะเทียบเท่ากรมขึ้นอยู่กับสังกัดกระทรวงสาธารณสุข โดยมีเป้าหมายให้กระทรวงสามารถเพิ่มการผลิตแพทย์ โดยใช้บุคลากรอาจารย์ผู้สอน อุปกรณ์และสถานปฏิบัติการฝึกหัดจากโรงพยาบาล ซึ่งสังกัดกระทรวงเดียวกัน ทั้งนี้มหาวิทยาลัยได้ประสานการรับนักเรียนเตรียมแพทย์จากคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ดังนั้นมหาวิทยาลัยแห่งนี้ จึงสามารถดำเนินการบริหารนโยบายได้อย่างคล่องตัว เพราะสามารถประหยัดงบประมาณดำเนินการและลดต้นทุนการผลิตนักศึกษาเตรียมแพทย์ ซึ่งมีหลักสูตรถึง 2 ปี⁸⁵

5.2.1.3 ผลจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลทำให้ต้องการแพทย์มากขึ้น

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 อุบัติขึ้นมายุโรปในปี พ.ศ.2482 รัฐบาลไทยได้ประกาศยืนยันนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัด เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 กองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกในหลายจังหวัดของภาคกลาง แต่ก็ได้รับการต้านทานอย่างหนักของทหารไทยและยุวชนทหาร ทางด้านรัฐบาลได้รับคำขู่จากอัครราชทูตญี่ปุ่นให้เปิดดินแดน เนื่องจากมองเห็นว่ากองทัพไทยไม่อาจต้านกองทัพญี่ปุ่นไว้ได้นาน จึงยอมยุติการต่อสู้เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม และได้ตกลงลงนามร่วมเป็นพันธมิตรของญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ทางด้านฝ่ายสัมพันธมิตรก็เริ่มเข้ามาทิ้งระเบิด

⁸⁴ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, (กรุงเทพฯ : วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์, 2531), หน้า 183.

⁸⁵ วารุณี โอสถารมย์, พัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย : การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 60.

ภายในกรุงเทพฯ หลังจากนั้นรัฐบาลไทยก็ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ในระหว่างช่วงที่ฝ่ายสัมพันธมิตรได้เข้ามาที่ระเบิดศิริราชต้องรับผู้ป่วยที่ถูกระเบิดจำนวนมาก และศิริราชเองก็ถูกระเบิดด้วยเพราะอยู่ใกล้จุดยุทธศาสตร์คือสถานีรถไฟบางกอกน้อย อีกทั้งต้องรับผู้ป่วยทั้งโรคธรรมดาและผู้ป่วยบาดเจ็บจากสงคราม โรงไฟฟ้าถูกระเบิดกลางคืนต้องใช้ตะเกียง การผ่าตัดในตอนกลางคืนก็ต้องใช้ตะเกียงส่อง แรงระเบิดจากบางกอกน้อยทำให้กระจกห้องผ่าตัดแตก นอกจากนั้นยังมีมือเหวี่ยงโรคระบาด จนน้ำเกลือเกือบไม่มีจะให้ผู้ป่วยเหตุการณ์ตอนท้ายสงครามรุนแรงขึ้นตามลำดับ นอกจากการทิ้งระเบิดที่ขึ้นแล้ว การต่อต้านจากฝ่ายญี่ปุ่นไม่มีเลย (เพราะหมดกำลังทางอากาศแล้ว) เครื่องบิน บี 29 สามารถมาทิ้งระเบิดได้ทั้งกลางวันกลางคืน⁸⁶

ในช่วงระหว่างสงครามได้ทำให้มีผู้คนบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก การรักษาพยาบาลจึงมีความจำเป็นและทวีความสำคัญยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันทางโรงพยาบาลได้รับความเสียหายอย่างหนัก การศึกษาด้านการแพทย์หยุดชะงัก ดิจถูกระเบิดทำลายหลายหลัง อุปกรณ์การสอนสูญหายและไม่ทันสมัย ในขณะที่จำนวนผู้ป่วยเพิ่มขึ้นแต่จำนวนแพทย์และอุปกรณ์การรักษาพยาบาลมีไม่เพียงพอ ส่งผลทำให้ต้องมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยทางการแพทย์โดยเฉพาะขึ้น เพื่อก่อให้เกิดความสะดวกในการฟื้นฟูงานและสามารถผลิตแพทย์ให้มีจำนวนเพิ่มขึ้นทันกับความต้องการในการรักษาผู้ป่วย ด้วยเหตุนี้จึงมีส่วนทำให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ขึ้นมาเพื่อให้ความคล่องตัวในการบริหารด้วยการตราพระราชบัญญัติขึ้นจัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในเวลาต่อมา

5.2.2 ระบบการบริหารงานของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486 อ้างในบททั่วไปให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ขึ้น มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา และส่งเสริมวิชาแพทยศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ เภสัชกรรมศาสตร์ สัตวแพทยศาสตร์ กับวิชาพยาบาล-ผดุงครรภ์และอนามัย จึงให้มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มีคณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มีหน้าที่มีหน้าที่ดำเนินการของโรงพยาบาลศิริราช และมีหน้าที่จัดการศึกษา ในฝ่ายแพทยศาสตร์ และฝ่ายวิชาพยาบาล-ผดุงครรภ์และอนามัย โดยการศึกษาแต่ละฝ่ายมีแผนกวิชาคือ

- ฝ่ายแพทยศาสตร์ มีแผนกกายวิภาควิทยา แผนกสรีระวิทยา แผนกพยาธิวิทยา แผนกอายุรศาสตร์ แผนกศัลยศาสตร์ แผนกสูติศาสตร์ นรีเวชวิทยา และแผนกรังสีวิทยา

- ฝ่ายวิชาพยาบาล – ผดุงครรภ์และอนามัย มีแผนกพยาบาล – ผดุงครรภ์

⁸⁶

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, (กรุงเทพฯ : วิกตอร์เพาเวอร์พอยท์, 2531), หน้า 190.

2. คณะทันตแพทยศาสตร์ มีหน้าที่จัดการศึกษาทันตแพทยศาสตร์ มีแผนกวิชาต่างๆ คือ แผนกทันตวิภาค ทันตจุลวิภาค และทันตพยาธิวิทยา แผนกบักเตรีวิทยา แผนกโสตศอนาสิก แผนกรังสีวิทยา แผนกศัลยศาสตร์ แผนกทันตประดิษฐ์ และแผนกทันตบูรณะ

3. คณะเภสัชกรรมศาสตร์ มีหน้าที่จัดการศึกษาเภสัชกรรมศาสตร์ มีแผนกวิชาต่างๆ คือ แผนกเภสัชกรรม แผนกเภสัชอุตสาหกรรม แผนกเภสัชเคมี แผนกอุตสาหกรรมเคมี แผนกพฤกษศาสตร์ แผนกเภสัชวินิจฉัย แผนกสรีระวิทยา แผนกบักเตรีวิทยา แผนกเภสัชวิทยา และแผนกวิชาอาหาร

4. คณะสัตวแพทย์ มีหน้าที่จัดการศึกษาสัตวแพทยศาสตร์ มีแผนกวิชาต่างๆ คือ แผนกกายวิภาควิทยา แผนกสรีระวิทยา แผนกผสมและบำรุงสัตว์ แผนกพยาธิวิทยา แผนกเภสัชกรรม แผนกอายุรศาสตร์ และแผนกศัลยศาสตร์⁸⁷

การจัดตั้งคณะขึ้นใหม่หรือการเพิ่มแผนกวิชาที่นอกเหนือจากนี้ ให้กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกานอกจากนี้ตามพระราชบัญญัตินี้ได้ให้มหาวิทยาลัยมีสภาพเป็นนิติบุคคล ในด้านการเงินนั้นรายได้มาจากส่วนต่างๆ ประกอบด้วย 3 ชนิด คือ เงินอุดหนุนจากรัฐบาล, เงินค่าเล่าเรียนค่าธรรมเนียมและเงินผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัย, เงินและทรัพย์สินอย่างอื่น ซึ่งบุคคลอุทิศให้แก่มหาวิทยาลัย และภายใต้บังคับแห่งเงื่อนไข ข้อบังคับหรือวัตถุประสงค์ ซึ่งผู้อุทิศทุนกำหนดไว้ให้มหาวิทยาลัยรักษา และจัดการตามที่เห็นสมควรแก่ประโยชน์แห่งมหาวิทยาลัย⁸⁸

ในส่วนธุรการและเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย ให้มหาวิทยาลัยนี้อยู่ในความควบคุมดูแลของคณะกรรมการมหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วย

1. กรรมการโดยตำแหน่ง คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัย และคณบดีต่างๆ ในมหาวิทยาลัย
2. กรรมการที่เลือกตั้งขึ้นจากบรรดาศาสตราจารย์ หรืออาจารย์ผู้เป็นหัวหน้าแผนกวิชาในคณะต่างๆ แล้วแต่คณะกรรมการจะกำหนดจำนวน
3. กรรมการซึ่งจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นโดยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรเป็นจำนวนไม่เกินกึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการประเภทที่ 1 และ 2⁸⁹

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการสาธารณสุข เป็นนายกและให้ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยเป็นอุปนายก และให้คณะกรรมการมหาวิทยาลัยเลือกตั้งผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งมีคุณสมบัติเป็นเลขาธิการคณะกรรมการมหาวิทยาลัย โดยคณะกรรมการมหาวิทยาลัยมีหน้าที่ดังนี้ จัดวางระเบียบและข้อบังคับ

⁸⁷ เสถียร วิชัยลักษณ์, พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486, (กรุงเทพฯ : นิติเวช, 2496) หน้า 2-3.

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

ต่างๆ ของมหาวิทยาลัย พิจารณาและเพื่ออนุมัติหลักสูตรวิชาต่างๆ อนุมัติให้ปริญญา และอนุปริญญา เลือกตั้งหรือถอดถอนคณบดีและหัวหน้าแผนกวิชา พิจารณาการแต่งตั้ง เลื่อนชั้น ถอดถอน และควบคุมศาสตราจารย์ อาจารย์ และเจ้าหน้าที่อื่นๆ จัดหาวิธีการอันจะยังการศึกษาของมหาวิทยาลัยให้เจริญยิ่งขึ้น จัดตั้งงบประมาณของมหาวิทยาลัย จัดวางระเบียบเกี่ยวกับ การเงิน และทรัพย์สิน อื่นๆ ของมหาวิทยาลัย พิจารณาและให้ความเห็นใดๆ อันเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย หรือเรื่องการศึกษา ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข หรือผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยเสนอขึ้นมา⁹⁰

ในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ยังได้บัญญัติให้อธิบดีกรมมหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์เป็นผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยโดยตำแหน่ง และให้มีหน้าที่ควบคุมดูแลการศึกษาและกิจการอื่นๆ ของมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติและตามระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัย รับปรึกษาและให้ความเห็นแก่คณบดี ควบคุมการเงิน การพัสดุ สถานที่ และทรัพย์สินอื่นของ มหาวิทยาลัย รักษาวินัยของมหาวิทยาลัย แต่งตั้ง ถอดถอนพนักงานของมหาวิทยาลัยตามระเบียบ เป็นผู้แทนของมหาวิทยาลัยในกิจการทั่วไป

งานส่วนธุรการและเจ้าหน้าที่ในคณะต่างๆ นั้น มีข้อบัญญัติว่าในคณะหนึ่งๆ ของ มหาวิทยาลัย ให้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของคณบดี ซึ่งคณะกรรมการมหาวิทยาลัยจะได้เลือกตั้งขึ้นจาก หัวหน้าแผนกวิชาในคณะนั้น และดำรงอยู่ในตำแหน่งสี่ปี แต่จะเลือกตั้งให้อยู่ในตำแหน่งนั้นอีกคราวละ สี่ปีก็ได้⁹¹

กิจการในแผนกวิชานั้น ให้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของหัวหน้าแผนกวิชา ซึ่ง คณะกรรมการมหาวิทยาลัยจะได้เลือกตั้งขึ้นจากบรรดาศาสตราจารย์หรืออาจารย์ในแผนกวิชานั้น คณบดีมีหน้าที่บังคับบัญชากิจการทั้งหลายของคณะ ปฏิบัติการตามข้อตกลงของคณะกรรมการประจำ คณะ และข้อบังคับต่างๆ เพื่อให้การสอนและหลักสูตรการสอนดำเนินไปโดยเรียบร้อย รักษาวินัย ภายในคณะ เป็นผู้แทนของคณะ⁹²

เมื่อแยกตัวเป็นอิสระจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว พระอภัยมณีตราพาศิลาได้ เป็นผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ตำแหน่งคณบดีจึงว่างลงหลวงลิขิตธรรมศรีพยัคฆ์ได้เป็น คณบดีแทน หลวงเฉลิมคัมภีร์เวชชีได้รับแต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ หลวงไตรภพศยา นุกการจึงเป็นหัวหน้าแผนกพยาธิวิทยาแทน พระอภัยมณีตราพาศิลา ยังคงดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนก อายุรศาสตร์และกายวิภาคศาสตร์อยู่อีก 2 ตำแหน่ง ในการปกครองโรงพยาบาลศิริราชนั้น พระยาอารี ธรรมพรคเป็นผู้บัญชาการโรงพยาบาล พระประการวุฒิสัทธีเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการ และเมื่อพระยา

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

อารีตรณพรรคเกษียณอายุราชการแล้ว หลวงพิณพากย์พิทยาภทได้เป็นผู้อำนวยการแทน หลังจากนั้น หม่อมเจ้าวัลภากร วรวรรณ ทรงเป็นผู้อำนวยการต่อ ใน พ.ศ.2488 ก็มีการเปลี่ยนแปลง โดยพระ อัมพันตราพาหพิศาลย้ายไปกระทรวงสาธารณสุข แล้วออกจากราชการเพราะรับราชการนาน หลวง เฉลิมคัมภีร์เวชชัยย้ายมาเป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์แทน หลวงลิขรรณศรีพัตต์ย้ายไปเป็นอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ หลวงพิณ พากษ์พิทยาภทเป็นคณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล นายแพทย์สุด แสงวิเชียร เป็นหัวหน้า แผนกกายวิภาคศาสตร์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เป็นหัวหน้าแผนกสรีรวิทยา นายแพทย์ประเสริฐ กังสดาลย์ เป็นหัวหน้าแผนกอายุรศาสตร์ ต่อมาในวันที่ 20 กันยายน พ.ศ.2488 รัฐบาลตราพระราช กฤษฎีกาเพิ่มแผนกวิชาในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ โดยตั้งแผนกกุมารเวชศาสตร์ แผนกจักษุวิทยา และวิทยาโสต นาสิก ลาริงซ์ อาจารย์ที่ทำงานในสาขาดังกล่าวจึงย้ายจากแผนกอายุรศาสตร์และ ศัลยศาสตร์มาสังกัดแผนกใหม่ตามลำดับ นายแพทย์อรุณ เนตรศิริ เป็นหัวหน้าแผนกกุมารเวชศาสตร์ คนแรก นายแพทย์แดง กาญจนารัตน์ เป็นหัวหน้าแผนกจักษุวิทยาและวิทยาโสต นาสิก ลาริงซ์ คน แรก⁹³

5.2.3 ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

ผลจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ความก้าวหน้าต่างๆ ชะงักงัน ดึกถูกระเบิดทำลาย หลายหลัง อุปกรณ์การสอนสูญหายและไม่ทันสมัย ผู้ป่วยเพิ่มขึ้น แต่อุปกรณ์การรักษาพยาบาลมีไม่ เพียงพอ โรงซัฟฟอกถูกระเบิด ทำให้ความสะอาดของเสื้อผ้า ที่นอนผู้ป่วย เลวลงเท่ากับก่อนการ ปรับปรุง ท่อน้ำประปาข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาถูกคนร้ายลักตัดไป ทำให้ขาดน้ำประปา ในช่วงระยะหลัง สงครามนี้เป็นระยะที่มีการขยายตัวของโรงพยาบาลศิริราชเป็นอย่างมาก ใน พ.ศ.2490 รัฐบาลได้เริ่ม เวนคืนที่ดินของราษฎรริมแม่น้ำที่คิไดของหอชายในปัจจุบันลงมาจรดเขตโรงพยาบาล* นอกจากนั้น กรมรถไฟหลวงยังยกที่ดินของรถไฟตรงบริเวณทิศเหนือของโรงพยาบาลศิริราช แต่ยังไม่จรดแนวถนน รถไฟให้อีกด้วย ทำให้ตรอกวังหลังเดิม เข้ามาอยู่ในบริเวณโรงพยาบาลศิริราชทั้งตรอก

ตึกเก่าที่สุด 2 หลังของศิริราช คือ ตึกเสาวภาคย์และตึกวิกตอเรียน ถูกรื้อไปเมื่อ พ.ศ. 2490 ทำให้บริเวณจากตึกอำนวยการถึงตึกรังสีวิทยากลายเป็นสนามกว้าง ศิษย์ศิริราชซึ่งสำนึกในพระ กรุณาธิคุณของสมเด็จพระบรมราชชนกได้พร้อมใจกันสร้างพระบรมรูปขึ้นและประดิษฐานไว้ ณ ที่นี้ แผนกพยาธิวิทยาซึ่งได้รับความเสียหายจากภัยสงครามมากที่สุด เนื่องจากตึกถูกระเบิดทำลายไปทั้ง หลัง จนต้องสร้างเรือนไม้มุงจากเป็นที่เรียน ใน พ.ศ.2498 จึงได้งบประมาณสร้างตึกใหม่เป็น 3 ชั้น

⁹³ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, (กรุงเทพฯ : วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์, 2531), หน้า 184-185.

* ที่ดินบริเวณนี้ ปัจจุบันคือบริเวณหอประชุมราชแพทยาลัย หอสมุดศิริราช สมาคมศิษย์เก่าแพทย์ศิริราช และครึ่งเหนือของตึก ผู้ป่วยนอกเก่า

** คือบริเวณหอหญิง หอประชาธิปไตย และอาคารสรีรศาสตร์

ชั้นล่างเป็นสาขาพยาธิวิทยา ชั้นที่ 2 เป็นสาขาจุลชีววิทยา ชั้นที่ 3 เป็นของสาขาปรสิตวิทยา แผนก
กุมารเวชศาสตร์ได้งบประมาณสร้างตึกกุมารขึ้นแทนที่ตึกพระองค์หญิงซึ่งถูกระเบิด คุณหญิงเพิ่ม
เลาหเศรษฐีบริจาคเงินให้ต่อตึกมันเป็น 2 ชั้น และเปลี่ยนชื่อเป็นตึก มั่น-เพิ่ม เลาหเศรษฐี หอประชุม
ราชแพทยาลัยจัดสร้างขึ้นที่บริเวณริมน้ำซึ่งได้เวนคืนมาใหม่ หอประชุมนี้สร้างเป็นทรงไทย ห้องโถง
ใหญ่เป็นพื้นราบไม่มีฉัฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ
เป็นการใช้งานที่คุ้มค่าที่สุด คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลตั้งชื่อ หอประชุมแพทยาลัย เพื่อเป็น
อนุสรณ์ถึงโรงเรียนแพทยาลัย และเพื่อคงมงคลนามนี้ไว้ในประวัติของศิริราชสืบไป พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดหอประชุม และพระราชทานปริญญาบัตร ณ หอประชุม
นี้เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ.2495⁹⁴

ในระยะหลังสงครามผู้ป่วยของศิริราชเพิ่มขึ้นมากจนแผนกผู้ป่วยนอกที่ชั้นล่างของตึก
อำนวยการไม่พอที่จะรับผู้ป่วย ทางกรมจึงให้งบประมาณสร้างใหม่ที่ริมน้ำ เมื่อ พ.ศ.2496 โดยรื้อตึกชั้น
เดียวริมแม่น้ำและโรงอาหารแพทย์ออกแล้วสร้างตึกรูปตัวแอล ปีกหนึ่งขนานกับถนนจักรพงษ์จากชาย
น้ำเข้ามา และอีกปีกหนึ่งตั้งฉากไปทางทิศเหนือ ชั้นล่างเป็นแผนกเภสัชกรรม ห้องตรวจผู้ป่วยนอก
เวลา ห้องตรวจผู้ป่วยอายุรศาสตร์ ห้องตรวจผู้ป่วยศัลยศาสตร์ และห้องผ่าตัดเล็ก ชั้นที่ 2 เป็นห้อง
ตรวจผู้ป่วยสูติศาสตร์ นรีเวชวิทยา และห้องตรวจผู้ป่วยกุมารเวชศาสตร์ ชั้นที่ 3 เป็นห้องตรวจผู้ป่วย
โสต นาสิก ลาริงซ์วิทยา และห้องเอ็กซเรย์ ตึกตรวจโรคคนอกนี้ใหญ่กว่าเดิมมาก ดังนั้นระยะแรกจึงคู้
กว้างขวาง มีที่เหลื่อมมากจนสามารถใช้ส่วนหนึ่งของชั้น 3 เป็นที่พักแพทย์หญิง แต่ไม่เข้าผู้ป่วยก็มา
ศิริราชมากขึ้นจนแน่นมากขึ้นตามลำดับ

ผู้ป่วยเกือบทุกตึกถูกเสริมเป็น 3 ชั้น คือ ตึกมหิตลบาเพ็ญ ตึกอักษฎางค์ ตึกศัลยกรรม
หญิง ตึกตรีเพชร ตึกจักรุ และตึกอายุรกรรม ตามลำดับ ทำให้รับผู้ป่วยได้มากขึ้น แต่แล้วผู้ป่วยก็กลับ
แน่นเช่นเดิมจนต้องเสริมเตียงแทรก บางตึกต้องกันหน้าต่างที่ระเบียงเพื่อตั้งเตียงผู้ป่วย หอผู้ป่วยซึ่ง
ออกแบบให้รับผู้ป่วย 20 เตียงนั้น ต้องรับผู้ป่วยถึง 45 เตียง แต่การพยาบาลผู้ป่วยก็ยังได้มาตรฐานดี
เพราะแพทย์และพยาบาลรุ่นนั้นเอาใจใส่ผู้ป่วยมาก ตั้งใจทำงานโดยไม่เกี่ยงสถานที่ แต่ในสภาพเช่นนี้
ทำงานลำบากมาก การรักษาความสะอาดทำได้ยาก อากาศร้อนและอึดอัด⁹⁵

แผนกศัลยศาสตร์ได้งบประมาณสร้างศาลาศัลยกรรมใหม่เมื่อ พ.ศ.2498 เป็นตึก 3 ชั้น
ชั้นล่างเป็นห้องผ่าตัด 10 ห้อง ชั้น 2 เป็นห้องบรรยาย ธนาคารเลือด และห้องพักอาจารย์ ชั้น 3 เป็น
สำนักงานแผนกศัลยศาสตร์และห้องพักอาจารย์ แผนกสูติศาสตร์ – นรีเวชวิทยา ได้รับเงินบริจาคจาก

⁹⁴ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, 60 ปี แห่งความร่วมมือระหว่างคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลและมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์,
(กรุงเทพฯ : หน่วยการพิมพ์โรงพยาบาล ศิริราช, 2526), หน้า 26.

⁹⁵ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, 60 ปี แห่งความร่วมมือระหว่างคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลและมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์,
(กรุงเทพฯ : หน่วยการพิมพ์โรงพยาบาล ศิริราช, 2526) หน้า 27.

นายเล็ก เคียงศิริ สร้างตึกผ่าตัดระหว่างตึกตรีเพชรและตึกจุฑาธุช สำหรับห้องผู้ป่วยพิเศษ จอมพลผิน ชุณหะวัณ และญาติมิตรได้บริจาคเงินสร้างตึกวิบูลย์รักษ์ เมื่อ พ.ศ.2499 ส่วนด้านหน้าประปา ได้รับงบประมาณสร้างถึงประปาเมื่อ พ.ศ.2491 และสร้างโรงทำน้ำประปาจากแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อ พ.ศ. 2499⁹⁶

5.2.4 การจัดการเรียนการสอน

ตั้งแต่ พ.ศ.2481-2496 กระทรวงศึกษาธิการเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาของชาติ โดยเลิกชั้นมัธยมปีที่ 7 และปีที่ 8 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยต้องตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาเพื่อสอนนักเรียนในชั้นนี้ โดยรับนักเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 6 เข้ามาเรียนเป็นนักเรียนเตรียมอุดมแทน แบ่งเป็นแผนกเตรียมต่างๆ เช่น เตรียมแพทย์ เตรียมวิศวฯ ฯลฯ เมื่อเรียนที่โรงเรียนเตรียมอุดมแล้ว 2 ปี จึงไปเรียนที่คณะต่างๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ที่จะเรียนแพทย์ก็ไปเป็นนิสิตเตรียมแพทย์ในคณะวิทยาศาสตร์อีก 2 ปี หลักสูตรการศึกษาแพทย์ ประกอบด้วย กายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา เกสัชวิทยา พยาธิวิทยา อายุรศาสตร์ ศัลยศาสตร์ สูติศาสตร์-นรีเวชวิทยา รังสีวิทยา สาธารณสุข จิตเวชศาสตร์ อายุรศาสตร์ทางจิต วิชาที่ตัดไปคือประวัติศาสตร์การแพทย์ และ Meteria Medica เพิ่มวิชาย่อยมากขึ้น⁹⁷

ระยะแรกของสงครามโลกครั้งที่ 2 เหตุการณ์ไม่รุนแรงนัก ต่อมาในภายหลังได้ส่งผลกระทบต่อโดยตรง โรงพยาบาลศิริราชถูกทิ้งระเบิดหลายครั้งเพราะอยู่ใกล้สถานีรถไฟบางกอกน้อยอันเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่ฝ่ายสัมพันธมิตรใช้ในการโจมตีญี่ปุ่นเพื่อขัดขวางการสร้างทางรถไฟไปยังพม่า ฝ่ายสัมพันธมิตรมาทิ้งระเบิดครั้งแรกวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2485 เมื่อฝ่ายญี่ปุ่นเริ่มแพ้ กรุงเทพฯ ถูกโจมตีทั้งกลางวันกลางคืน คนกรุงเทพฯ เริ่มอพยพไปต่างจังหวัด ค่าครองชีพขึ้น สินค้าขาดแคลน ความเป็นอยู่แร้นแค้น จนทำให้รัฐบาลได้สั่งประกาศให้หยุดเรียนถึง 2 ครั้ง คือ เมื่อญี่ปุ่นขึ้นใน พ.ศ.2485 ครั้งหนึ่ง และเมื่อสงครามรุนแรงใน พ.ศ.2487 อีกครั้งหนึ่ง ทำให้นักเรียนแพทย์ปีที่ 1 ของศิริราชเมื่อสงครามเลิกใหม่ๆ มีมากถึง 180 คน ต้องแบ่งเรียนเป็น 3 ผลัด เลิกเรียน 3 ทูม อาจารย์ซึ่งมีอยู่น้อยมาก* ต้องทำการสอนต่อเนื่องตั้งแต่เช้าจนกลางคืน และไม่อาจคุมการปฏิบัติการได้ทั่วถึง นอกจากนี้อาจารย์จำนวนหนึ่งถูกเรียกตัวไปช่วยราชการ แพทย์จบใหม่และนักเรียนปีที่ 4 ก็ถูกเกณฑ์ไปสงคราม⁹⁸

⁹⁶ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, 60 ปี แห่งความร่วมมือระหว่างคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลและมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์. (กรุงเทพฯ : หน่วยการพิมพ์โรงพยาบาล ศิริราช, 2526) หน้า 27.

⁹⁷ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, (กรุงเทพฯ : วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์, 2531), หน้า 200.

* กายวิภาคศาสตร์มีอาจารย์เพียง 5 คน

⁹⁸ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, (กรุงเทพฯ : วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์, 2531), หน้า 190.

ศิริราชถูกระเบิดหลายต่อหลายครั้ง เมื่อศึกพยาธิวิทยาหลังที่ 2 ถูกระเบิดลงกลางตึก พินาศย่อยยับ รุ่งเช้า อาจารย์และนักเรียนต้องมาคู้ซากปรักหักพังเพื่อค้นหาสไลด์ กล้องจุลทรรศน์ และอุปกรณ์การเรียนต่างๆ เก็บรวบรวมไว้เรียนต่อไป หอพักแพทย์ประจำบ้านถูกระเบิดกลางหอ ส่วนนักเรียนที่ถูกระเบิดมีเพียงคนเดียวและเสียชีวิตในเวลาต่อมา ในการสอบไล่ชั้นปีที่ 3 และปีที่ 4 เมื่อนักเรียนเข้าห้องสอบแล้วอาจารย์จะเขียนข้อสอบให้บนกระดานดำ 1 ข้อ เมื่อครบ 30 นาทีจึงจะเขียนข้อสอบข้อที่ 2 ทั้งนี้เพื่อว่าถ้าเครื่องบินมาในขณะที่สอบจะได้เลิกสอบหนีไป และกลับมาทำข้อสอบใหม่ได้โดยข้อสอบไม่เสียเปล่า เมื่อสงครามสงบลงศิริราชพึ่งพินาศจากภัยสงคราม ทุกอย่างเหมือนกับเริ่มต้นใหม่ นักเรียนชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 ส่วนมากกลับมารายงานตัวเพื่อเรียนต่อ

การศึกษาของนักศึกษาแพทย์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในระยะแรกๆ ประสบกับปัญหาหลายด้าน ในด้านคุณภาพการศึกษานั้นพบว่าการที่นักเรียนแพทย์หยุดเรียนไปนาน เมื่อรวบรวมมาเรียนได้ใหม่ปรากฏว่ามีนักเรียนตกค้างมาก ทำให้นักเรียนชั้นปีที่ 1 และ 2 มีมาก จนการสอนไม่ทั่วถึงแม้จะสอน 3 ผลัด จึงมีผู้สอบตกมากกว่าธรรมดา ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเป็นระยะฟื้นฟูมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ทั้งด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล การก่อสร้างอาคารทดแทน ที่ถูกระเบิดและขยายเพื่อรับผู้ป่วยที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมายหลังสงคราม ขนาดของโรงพยาบาลศิริราชขยายจาก 800 เตียง เป็น 1,200 เตียง⁹⁹

เมื่อสิ้นสุดสงครามลงสหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการในด้านต่างๆ แก่ประเทศที่ประสบภัยสงคราม ศิริราชได้รับอุปกรณ์การสอน ยา เวชภัณฑ์ และเครื่องมือการรักษาใหม่ๆ นอกจากนั้นสหรัฐอเมริกา ยังส่งอาจารย์มาช่วยสอนในแผนกวิชาต่างๆ ทุกแผนก ยกเว้นกายวิภาคศาสตร์ อาจารย์อเมริกันในรุ่นนี้บางคนก็ทำประโยชน์ให้มาก เช่น นายแพทย์พอล ดี.โรซาล ซึ่งมาช่วยสอนทางพยาธิวิทยา แต่บางคนก็มาลองวิชา เช่น นายแพทย์เบน โฮล์แมน ซึ่งมาช่วยสอนทางศัลยศาสตร์ ได้ทดลองเอาน้ำมะพร้าวอ่อนฉีดเข้าหลอดเลือดผู้ป่วยแทนการให้น้ำเกลือ ซึ่งเกิดผลร้ายต่อผู้ป่วยและได้รับการคัดค้านอย่างมาก เพราะได้ทำการทดลองในคนไทยโดยไม่เคยทำการทดลองในสัตว์มาก่อน*

ความช่วยเหลือที่ดีที่สุดจากสหรัฐฯ คือทุนการศึกษา สหรัฐฯ ได้ทุนอาจารย์ทุกแผนกวิชาไปศึกษาต่อในสหรัฐฯ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว บางท่านได้ทำการศึกษาระดับปริญญาเอก และหลายท่านได้ฝึกงานในศูนย์การแพทย์ชั้นนำของสหรัฐฯ สหราชอาณาจักรให้ทุนบริติช เคาน์ซิล แก่อาจารย์ไปศึกษาในอังกฤษ นอกจากนี้ยังมีทุนแผนกการโคลัมโบ ให้ไปศึกษาในประเทศเครือจักรภพ

⁹⁹ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, (กรุงเทพฯ : วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์, 2531), หน้า 192.

* เมื่อกลับไปสหรัฐอเมริกาแล้ว นายแพทย์โฮล์แมนยังเขียนบทความลงหนังสือโคโรแนต ยกตัวเองว่าเป็นผู้นำแสงสว่างมาให้การแพทย์ไทย และกล่าวเท็จว่าแพทย์ไทยทำการผ่าตัดไม่ได้แม้แต่การผ่าตัดไส้ติ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไป นายแพทย์เบน โฮล์แมน ผู้นี้กลับเปลี่ยนทัศนคติในทางที่ดีขึ้น ช่วยเหลืออาจารย์ศิริราชที่ไปศึกษาต่อที่สหรัฐอเมริกาเป็นอย่างดี

ด้วย ส่วนประเทศเยอรมนี หลังจากแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 และถูกแยกเป็น 2 ประเทศแล้ว เพียง 5 ปี สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (เยอรมนีตะวันตก) ก็เริ่มให้ทุนอาจารย์ของศิริราชไปศึกษาต่อในเยอรมนี ทางรัฐบาลไทยยังจัดสรรทุน ก.พ.ให้อาจารย์จำนวนหนึ่งไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกาอีกด้วย อาจารย์บางคนได้ไปศึกษาต่อด้วยทุนส่วนตัว โดยไปปฏิบัติงานเป็นแพทย์ฝึกหัดและแพทย์ประจำบ้านในสหรัฐอเมริกา ในช่วงท้ายของระยะนี้งานทางวิชาการของศิริราชจึงดีขึ้น มีงานที่ก้าวหน้าหลายสาขา เช่น โรคเขตร้อนและโลหิตวิทยา มีการผ่าตัดใหญ่ที่ยากๆ การผ่าตัดทำได้ดีขึ้นมาก เพราะหน่วยวิสัญญีวิทยาเจริญก้าวหน้าและถ่ายเลือดทำได้ดี ในระยะที่มีโรคระบาด เช่น อหิวาตกโรคและโปลิโอ ศิริราชก็สามารถให้การรักษาคูแผลผู้ป่วยได้อย่างดี มีอัตราการตายลดน้อยลงมาก

ช่วงหลังสงคราม รัฐบาลเปลี่ยนแผนการศึกษาใหม่ กลับมีมัธยมศึกษาปีที่ 7 และ 8 อีก แต่เรียกว่าเตรียมอุดมศึกษาปีที่ 1 และปีที่ 2 ผู้ที่สอบได้เตรียมอุดมศึกษาปีที่ 2 แผนกวิทยาศาสตร์ ก็ไปสอบเข้าเป็นนิสิตเตรียมแพทย์ในคณะวิทยาศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อสำเร็จปีที่ 2 แล้ว ก็จับฉลากไปเรียนที่ศิริราชหรือจุฬาลงกรณ์ ถึง พ.ศ.2496 คณะวิทยาศาสตร์รวมแผนกเตรียมแพทย์ เตรียมทันตแพทย์ เตรียมเภสัช และเตรียมสัตวแพทย์ เป็นแผนกวิทยาศาสตร์การแพทย์ นิสิตที่สอบชั้นปีที่ 2 ได้แล้วมีสิทธิเลือกไปเรียนคณะต่างๆ โดยมากผู้ที่ได้คะแนนดี 200 คนแรก ก็เลือกมาเรียนแพทย์ แล้วจับฉลากแยกกันระหว่างศิริราชกับจุฬาลงกรณ์ นอกจากนี้ ศิริราชยังรับผู้สำเร็จเภสัชศาสตร์ และทันตแพทย์อีกจำนวนหนึ่งมาเรียนแพทย์ทุกปี¹⁰⁰

ต่อมามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข องค์การ USOM และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดการประชุมอบรมศึกษาแพทยศาสตร์ของไทย ครั้งแรกที่บางแสนเมื่อวันที่ 25 - 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2499 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงการศึกษาแพทย์ของไทยให้ดีขึ้นกว่าเดิม มีข้อสรุปสำคัญคือ

- 1.เพิ่มการศึกษาเตรียมแพทย์เป็น 3 ปี โดยให้อนุปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิตก่อน แต่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนจบวิทยาศาสตร์ปีที่ 2 แล้วมาสอบเข้าเรียนแพทย์ต่อได้
- 2.เพิ่มการสอนวิชาสังคมศาสตร์ในระดับเตรียมแพทย์
- 3.เพิ่มการสอนวิชาจิตเวชศาสตร์ เวชศาสตร์ป้องกันและสังคม และให้ตั้งแผนกวิชาทั้ง 2 ขึ้น ขยายการสอนวิชารังสีวิทยา นิติเวชศาสตร์ และจรรยาแพทย์
- 4.ปรับปรุงการสอนวิชาต่างๆ ให้รัดกุม ลดการซ้ำซ้อน และให้ลดเวลาลงตามสมควร ให้แยกแผนกชีวเคมีและเภสัชวิทยาออกจากสรีรวิทยา แยกแผนกจุลชีววิทยาและปรสิตวิทยาออกจากพยาธิวิทยา
- 5.ให้เพิ่มระบบฝึกอบรมแพทย์ฝึกหัด โดยบังคับให้แพทยศาสตรบัณฑิตทุกคนปฏิบัติงานเป็นแพทย์ฝึกหัดอีก 1 ปี ในโรงพยาบาลที่ได้รับการรับรอง จึงจะได้ใบประกอบโรคศิลป์¹⁰¹

¹⁰⁰ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, (กรุงเทพฯ : วิกตอรีเฟาเวอร์พอยท์, 2531), หน้า 194.

¹⁰¹ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, (กรุงเทพฯ : วิกตอรีเฟาเวอร์พอยท์, 2531), หน้า 205.

นอกจากนี้คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลได้จัดการประชุมวิชาการเพื่อพัฒนาความรู้ทางกสภรแพทย์และสาธารณสุขอยู่เสมอ และจัดการประชุมฟื้นฟูวิชาการประจำปีขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2496 ความก้าวหน้าทางวิชาการที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ สารศิริราช ซึ่งศาสตราจารย์นายแพทย์ อวย เกตุสิงห์ ได้อุตสาหกรรมจัดพิมพ์เป็นผลสำเร็จ พิมพ์ออกเป็นเล่มแรกเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2492 สารศิริราชได้เป็นเวทีสำหรับตีพิมพ์งานวิจัยของอาจารย์ศิริราช

5.2.5 ปัญหาการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

1.เรื่องของชาตินิยมที่ก่อปัญหาให้การศึกษาแพทย์มากที่สุด คือ คำสั่งให้เปลี่ยนอักษรวิธี โดยลดพยัญชนะลงจำนวนหนึ่งและเปลี่ยนวิธีสะกดการันต์ใหม่ และคำสั่งให้ใช้ภาษาไทยในการเรียนการสอน ห้ามใช้ภาษาต่างประเทศ การเขียนรายงานให้ใช้ภาษาไทย แต่การใช้ภาษาไทยนี้เลยไปถึงให้เปลี่ยนศัพท์แพทย์เป็นภาษาไทยด้วย* ศัพท์ที่ตั้งขึ้นใหม่บางครั้งก็เข้าใจยาก ในระยะนั้นตำราภาษาต่างประเทศหายากและราคาแพงมาก¹⁰²

2.การขาดแคลนอุปกรณ์การศึกษาเพราะขาดการติดต่อกับต่างประเทศในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่มีผลกับศิริราชไม่รุนแรงนัก เพราะอุปกรณ์การสอนเพียงพอเพราะอาจารย์จัดหาไว้ เมื่อตีพิมพ์วิทยายุทธกระเป็ด สิ่งที่ขาดแคลนมากที่สุดคือยารักษาโรคซึ่งแพงและหายากมาก ในที่สุดศิริราชก็ต้องช่วยตัวเอง เช่น นำสมุนไพรมาสกัดเอาตัวยาออกมาใช้ เอนุ่นมามาเป็นลำสีเอาเอง นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ได้จัดสร้างเครื่องกลั่นน้ำ คุณภาพดีพอจนสามารถทำน้ำเกลือสำหรับฉีดเข้าหลอดเลือดได้ และเป็นต้นแบบของเครื่องทำน้ำเกลือที่ใช้ในโรงพยาบาลต่างๆ ต่อมา¹⁰³

5.2.6 กิจกรรมของนิสิตแพทย์ในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

หลังสงคราม คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลได้จัดระเบียบการปกครองนักศึกษาให้ดีขึ้น โดยตั้งอาจารย์อาวุโสท่านหนึ่งเป็นอาจารย์ผู้ปกครอง และตั้งอาจารย์อนุสาสน์อีกท่านหนึ่งดูแลหอพักใน พ.ศ.2493 ได้มีระเบียบสโมสรนักศึกษาแพทย์ศิริราช (ส.พ.ศ.) และจดทะเบียนโดยเรียบร้อย นักเรียนปกครองกันเอง โดยมีอาจารย์ผู้ปกครองเป็นที่ปรึกษา กิจกรรมนักศึกษาประสบความสำเร็จทั้งด้านการปกครองและกิจกรรม นักศึกษาแพทย์ศิริราชได้ชื่อว่าเป็นผู้มีระเบียบ มีความ

* นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้เขียนตำรากายวิภาคศาสตร์เป็นภาษาไทยแล้วจัดพิมพ์เอง ขายให้นักเรียนที่ละแผ่นตามแต่จะพิมพ์เสร็จ นักเรียนนำไปเย็บเล่มเอง ตำรากายวิภาคศาสตร์เล่มนี้ เรียบเรียงตามแนวทางของการชำแหละศพตามลำดับ ปัจจุบันยังคงมีที่รวบรวมไว้ 2-3 เล่ม แต่อ่านยากพอกับตำรากายวิภาคศาสตร์ของพระอาชีววิทยาคม เพราะต้องใช้ภาษาไทยยุคภาษาวิบัติ

¹⁰² คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชพยาบาล อนุสรณ์ 72 ปี. (กรุงเทพฯ ๔ : อักษรสัมพันธ์, 2511) หน้า 134.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน หน้า 134.

สามัคคี มีน้ำใจ และเคารพผู้อาวุโส การทักกันด้วยโค้งไต่กลายเป็นสัญลักษณ์ของแพทย์ศิริราช ซึ่งเป็นที่ชื่นชมโดยทั่วไป น้องใหม่จะถูกอบรมให้ยึดมั่นในประเพณีเหล่านี้

ด้านการศึกษา นักศึกษาแพทย์ร่วมงานกับนักศึกษาคณะอื่นในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (ซึ่งมีอยู่ 4 คณะ) จนได้รับความสำเร็จอย่างดีเยี่ยมในกีฬารักบี้ฟุตบอล โดยชนะเลิศประเภทสโมสรได้ด้วย British Council ถึง 2 ปีซ้อน ใน พ.ศ.2489 และ พ.ศ.2490 ต่อมาก็ชนะเลิศประเภทมหาวิทยาลัยอีกถึง 2 ปีซ้อน ใน พ.ศ.2493 และ พ.ศ.2494 ความสำเร็จเหล่านี้มิใช่เป็นเพราะเก่งประการเดียว แต่เพราะได้รับการสนับสนุนทั้งจากอาจารย์ นักศึกษา และศิษย์เก่า* นอกจากนี้นักกีฬาของศิริราชยังได้รับการคัดเลือกให้เล่นในทีมชาติด้วย ทางด้านฟุตบอล ถึงแม้ศิริราชจะไม่ชนะเลิศ แต่นักฟุตบอลหลายคนได้รับเลือกให้เล่นในทีมฟุตบอลประเพณีของจุฬาย ซึ่งในขณะนั้นเป็นการแข่งขันที่สำคัญที่สุด และหลายคนได้เป็นนักกีฬาทิมชาติ กีฬาอีกประเภทหนึ่งที่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ชนะเลิศหลายครั้งคือเทนนิส ซึ่งในระยะนั้นแข่งขันในแบบถ้วยเดวิด ใน พ.ศ.2499 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ชักชวนให้ศิริราชแข่งเรือประเพณี โดยแข่งเรือตั้งเป็นรายการสำคัญ มีเรือกรมเชียงและว่ายน้ำข้ามเจ้าพระยาเป็นรายการประกอบ ปรากฏว่าทีมแพทย์ชนะอย่างงดงาม ในปีต่อมาก็ชนะเลิศหลังจากนั้นการแข่งขันกับธรรมศาสตร์จึงได้งดไป¹⁰⁴

งานวันมหิดลพิธีวันมหิดลนี้เริ่มโดยสโมสรนักศึกษาแพทย์ ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเปิดพระบรมรูปสมเด็จพระราชบิดา เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ.2493 แล้ว ในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ.2493 สโมสรนักศึกษาแพทย์ศิริราช และนักศึกษาพยาบาล โดยการนำของนายบุญเริ่ม สิงหนัตร นายกสโมสรนักศึกษาแพทย์ และนางสาวชายัญ ปรักกะมะกุล หัวหน้านักศึกษาพยาบาล นำนักศึกษาแพทย์และนักศึกษาพยาบาลตั้งแถวตามแนวถนนจักรพงษ์ หน้าพระบรมรูป หัวหน้านักศึกษาวางพวงมาลา แล้วผู้แทนนักศึกษอ่านฉันทน์ "ทูลกระหม่อมสดุดีคือศิริราช" ซึ่งประพันธ์โดยนายภูเกิด วาจานนท์ หลังจากนั้นศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร และศาสตราจารย์นายแพทย์เดิม บุณนาค วางพวงมาลาของคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลแล้ว ผู้ป่วยและประชาชนก็ทยอยกันวางดอกไม้รูปเทียนสักการะ ในปีต่อมาคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลจึงจัดพิธีสักการะพระบรมรูปสมเด็จพระราชบิดาในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ.2494 และเรียกวันนี้ว่าวันมหิดลอย่างเป็นทางการ ในปีถัดไปงานจึงขยายขึ้นโดยมีหน่วยราชการโรงพยาบาลต่างๆ ประชาชนและผู้ป่วยมาร่วมงานมากขึ้น ในปี พ.ศ.2494 นายแพทย์สวัสดิ์ สืบแสง ได้เสนอให้ประกวดเรียงความเฉลิมพระเกียรติในวันมหิดล จึงได้จัดการประกวดติดต่อกันมาหลายปีและมีการตั้งทุนวันมหิดลขึ้นด้วย ใน พ.ศ.2496 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าฯ

* นายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล

¹⁰⁴ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, (กรุงเทพฯ : วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์, 2531), หน้า 216.

พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินมาถวายสักการะพระบรมรูป พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา งานวันมหิดลจึงเป็นพิธีสำคัญในศิริราชแต่นั้นมา¹⁰⁵

ในเวลาต่อมาก็มีงานอื่นๆ ประกอบอีก เช่น ระยะแรกมีการออกรายการสดุดีทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย โดยนักศึกษาแพทย์และแพทย์สมาคมแห่งประเทศไทย มีการทำงานโยธาในวันมหิดล เมื่อมีโทรทัศน์ ก็เริ่มจัดรายการโทรทัศน์ในวันมหิดล ครั้น พ.ศ.2503 สโมสรนักศึกษาแพทย์ได้จัดการจำหน่ายธงวันมหิดล เพื่อนำรายได้มาซื้ออุปกรณ์การรักษายาบาลผู้ป่วยอนาถา การจำหน่ายธงวันมหิดลนี้ทำติดต่อกันตลอดมา (วัน พ.ศ.2505 ซึ่งจัดงานเรียโรสร้างตึก 72 ปี) มีผู้ศรัทธามากขึ้นและเงินบริจาคมากขึ้นตามลำดับ จนถึง พ.ศ.2513 จึงเริ่มรับบริจาคทางโทรศัพท์ เงินจากทุนธงวันมหิดลนี้ได้ช่วยเกื้อกูลและช่วยชีวิตผู้ป่วยอนาถาของศิริราชเป็นจำนวนมาก ผลพลอยได้ที่สำคัญคือ ทำให้ประชาชนทั่วไปรู้จักวันมหิดลและทราบถึงพระเกียรติคุณของสมเด็จพระราชบิดา* มากขึ้น ปัจจุบันพิธีวันมหิดลขยายไปทั่วประเทศ โรงเรียนแพทย์ในต่างจังหวัดทุกแห่งจัดงานวันมหิดล และโรงพยาบาลต่างจังหวัดบางแห่งก็จัดงานวันมหิดลด้วย

สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเมือง มีมูลเหตุจากการเลือกตั้งสกปรกเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 ครั้นวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2500 มีการเดินขบวนต่างๆ ที่มีการประกาศภาวะฉุกเฉิน การประท้วงเริ่มที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อน แล้วจึงเดินขบวนมาที่กระทรวงมหาดไทย นักศึกษาแพทย์ได้เข้าสมทบที่นั่น เมื่อนักศึกษาแพทย์ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่และไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แสดงตนเช่นนั้นทำให้นักศึกษาและประชาชนร่วมใจกันมากขึ้นและเดินขบวนไปพบนายกรัฐมนตรีที่ทำเนียบรัฐบาล ผลต่อมาคือการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง¹⁰⁶

5.3.มหาวิทยาลัยศิลปากร

5.3.1 แนวคิดที่นำมาสู่การสถาปนามหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากรได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2486 อันเป็นผลมาจากพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2486¹⁰⁷ ปัจจัยที่นำมาสู่การสถาปนามหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ดังนี้

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 217.

* สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก เมื่อ พ.ศ.2513

¹⁰⁶ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, (กรุงเทพฯ : วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์, 2531), หน้า 218.

¹⁰⁷ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช 2486 ตราไว้ ณ วันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2486

5.3.1.1 การขยายงานของกรมศิลปากร

ในอดีตรัฐไทยแบบจารีตของไทยได้สร้างสรรค์งานศิลปะขึ้นบนพื้นฐานของแรงบันดาลใจทางศาสนาเน้นไปที่การสร้างวัดเพื่อบุญกุศลสูงสุด ส่วนการสร้างวังก็ล้วนอาศัยคติความเชื่อมาจากศาสนาเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ตอนหนึ่งว่า

“ในสมัยโบราณประเทศไทยนั้นไม่มีประจักษ์การแสดงออกทางศิลปะอย่างอื่น นอกจากเพื่อความมุ่งหมายทางศาสนา”¹⁰⁸

ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาตามแบบตะวันตก เช่น การสร้างทางรถไฟ ถนน โรงพยาบาล โรงเรียน ส่งผลให้มีการก่อสร้างงานขึ้นอย่างมากมาย งานศิลปะจึงทวีความสำคัญขึ้นเพราะถูกนำมาใช้ในการออกแบบทางสถาปัตยกรรม รวมทั้งงานทางด้านประติมากรรมก็ได้รับความนิยมในการตกแต่งงานทางสถาปัตยกรรม ให้มีความสวยงาม อ่อนช้อยยิ่งขึ้น อันมีขอบเขตที่นอกเหนือไปจากการสร้างวัดหรือวัง การออกแบบงานทางศิลปกรรมของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5-7 ได้มีความนิยมในการสร้างสรรค์งานศิลปะแบบตะวันตกเพื่อสร้างภาพแห่งความเป็นอารยะประเทศที่มีความทันสมัยเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ ภาพแห่งความเปลี่ยนแปลงผ่านของสังคมกรุงเทพฯ ได้ถูกสะท้อนในบันทึกของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีได้บันทึกไว้หลายแห่งว่า

“อาคารคอนกรีตก็เข้ามาแทนอาคารไม้ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายก็เปลี่ยนมาเป็นแบบตะวันตก ที่อยู่อาศัย ซึ่งในสมัยอดีตสร้างขึ้นท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของพฤษชาติ ริมแม่น้ำลำคลอง ก็เปลี่ยนมาเป็นตึกแถวเรียงรายไปตามถนน ซึ่งทุกหนทุกแห่งนั้นต้นไม้ก็พยายามที่จะขึ้น เติมเรือแจวเรือพายก็แจวกี่พายกันอย่างธรรมดาไปตามแม่น้ำลำคลอง บัดนี้กลับเปลี่ยนสภาพไป มีแต่เสียงทวนหูของรถยนต์จำนวนนับไม่ถ้วน รบกวนประสาทของผู้คนที่สัญจรไปมาเหลือเกิน ความรวดเร็วเหนือสิ่งอื่นใด เมื่อไม้ก็สลับปีมานี้ชีวิตของคนเราคำเนินไปอย่างเชื่องช้าคล้ายกับพืช จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ชีวิตชีวิตของชาติในปัจจุบันนี้ ถูกนำไปทั้งในทางสร้างและทางทำลายอันเป็นสภาพกระทบกันอยู่ทุกขณะของชีวิตปัจจุบัน ย่อมเป็นจริงว่าไม่มีผู้ใดอาจขัดขวางอารยธรรมปัจจุบันได้ มันเป็นเรื่องก้าวหน้าเกินความต้องการ แต่ก็ไม่มีชาติใดที่จะหลีกเลี่ยงไปจากชะตากรรมแห่งความเจริญของยุคปัจจุบันได้เลย”¹⁰⁹

¹⁰⁸ ศิลป์ พีระศรี, ศิลปร่วมสมัยในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : มปท, 2511), หน้า 28.

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน

ในระยะแรกรัฐได้อาศัยช่างและสถาปนิกที่เป็นชาวต่างชาติ แต่การก่อสร้างนั้นมีจำนวนมากทำให้รัฐบาลต้องการบุคลากรทางด้านศิลปะมากขึ้นเพื่อเข้ารับราชการ ความต้องการบุคลากรทางด้านศิลปะยิ่งทวีความสำคัญยิ่งขึ้น เพราะการสนับสนุนให้คนไทยให้มีช่างไทยมากขึ้นนั้นย่อมประหยัดงบประมาณได้กว่าการจ้างชาวต่างชาติ รวมทั้งยังมีสำนักแห่งความเป็นไทยมากกว่าชาวตะวันตก ต่อมาจึงได้มีการจัดตั้งกรมศิลปากรขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระประสงค์จะหาช่างปั้นมาช่วยปฏิบัติราชการเพื่อฝึกฝนให้คนไทย สามารถปั้นรูปได้อย่างแบบตะวันตกและสามารถมีความรู้ถึงเทคนิคต่างๆ ในงานประติมากรรมด้วย จึงได้ติดต่อกับรัฐบาลอิตาลีขอคัดเลือกนักประติมากรที่ชื่อเสียงเพื่อเข้ามาปฏิบัติราชการกับรัฐบาลไทย ทางรัฐบาลอิตาลีจึงเสนอนายคอร์ราโด เฟโรจี มาพร้อมทั้งคุณวุฒิและผลงาน ซึ่งรัฐบาลไทยก็ยินดีรับเข้าเป็นข้าราชการในตำแหน่งช่างปั้นกรมศิลปากร กระทรวงวัง ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ช่างปั้นหล่อ แผนกศิลปากรสถานแห่งราชบัณฑิตยสภา ต่อมาได้ย้ายมาเป็นช่างปั้น สังกัดอยู่ในกองประณีตศิลปกรรม กรมศิลปากร กระทรวงธรรมการ ท่านได้วางหลักสูตรอบรมกว้างๆ และทำการสอนให้แก่ผู้ที่สนใจในวิชาประติมากรรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติผู้ได้รับการอบรมรุ่นแรก ๆ ส่วนมากสำเร็จการศึกษามาจากโรงเรียนเพาะช่าง¹¹⁰

ภายหลังจากก่อตั้งกรมศิลปากรขึ้นใหม่ เพื่อให้เป็นหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบงานทางด้านศิลปกรรมโดยตรง และแบ่งประเภทงานศิลปกรรมออกเป็น 7 สาขา คือ งานช่างปั้น ช่างเขียน ตรียางคศาสตร์ นาฏศาสตร์ สุทรพจน์ สถาปัตยกรรม และอักษรศาสตร์ ทำให้กรมศิลปากรมีหน้าที่ดูแลงานต่างๆ ขึ้นโดยชัดเจนและงานของกรมศิลปากรมีขอบข่ายที่กว้างขึ้นจึงทำให้มีความจำเป็นในการใช้บุคลากรเพื่อเข้ารับราชการจำนวนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤต) อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น พร้อมด้วย ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ข้าราชการอยู่ในแผนกจิตรกรรม ประติมากรรมและช่างรักกองสถาปัตยกรรมของกรมศิลปากร และคุณพระสาโรช รัตนนิมมานก์ (สาโรช สุขยางค์) สถาปนิกของกรมศิลปากรได้มีความคิดร่วมกัน ในการผลิตบุคลากรเพื่อสนองงานด้านศิลปกรรมของกรมศิลปากร โดยการจัดตั้งโรงเรียนอบรมและสอนวิชาศิลปะให้แก่ข้าราชการและคนไทยอย่างเป็นทางการเป็นขั้นตอน ดังนั้นโรงเรียนประณีตศิลปกรรมจึงถูกจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2477¹¹¹

ในปี พ.ศ. 2477 การเริ่มเปิดสอนศิลปะของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ให้แก่ข้าราชการและคนไทยที่รักทางช่างศิลป์ ภายใต้อำนาจของโรงเรียนประณีตศิลปกรรม เพื่อฝึกอบรมวิชาจิตรกรรมและประติมากรรม การก่อสร้างโรงเรียนดังกล่าวเป็นผลให้ประเทศไทยมีช่างศิลป์ที่สามารถทำงานได้ตามความต้องการของทางราชการตั้งแต่นั้นปี พ.ศ. 2480 เป็นต้นมา และโรงเรียนประณีตศิลปกรรม ต่อมาได้

¹¹⁰ ดำรง วงศ์อุปราช, ความเคลื่อนไหวของศิลปินและศิลปะในยุคของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับพิเศษ 100 ปี (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2536) หน้า 18.

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนศิลปากรแผนกช่าง ในปี พ.ศ. 2485 โดยกรมศิลปากรได้แยกจากกระทรวงศึกษาธิการ ไปขึ้นอยู่กับสำนักนายกรัฐมนตรี ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ยังคงดำรงตำแหน่งอาจารย์ช่างปั้น และเป็นผู้บริหารโรงเรียนศิลปากรแผนกช่าง รัฐบาลไทยในขณะนั้นมี จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาถึงความสำคัญของโรงเรียนแห่งนี้ และมาเยี่ยมชมคู่มือของสถาบันด้วยตัวเอง ผลงานของคณะอาจารย์และศิษย์โรงเรียนสามารถพิสูจน์ให้เห็นถึงความสามารถอยู่บ่อยครั้ง จากการจัดการแสดงครั้งแรกในงานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2480 และการนำงานศิลปะทั้งประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม และส่วนตกแต่งอื่นๆ เข้าไปประกอบกับสถาปัตยกรรม และสิ่งสำคัญที่เห็นได้ชัดเจนในเวลานั้นก็คือการสร้างอนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ¹¹²

การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สังเกตเป็นความเจริญก้าวหน้าของสถานศึกษาแห่งนี้ ประกอบกับได้ตระหนักว่า ศิลปะเป็นวัฒนธรรมสำคัญยิ่งสาขาหนึ่งของชาติ ที่จำเป็นต้องบำรุงรักษา ส่งเสริมให้เจริญก้าวหน้า ให้เพียงพอกับความต้องการของประเทศชาติซึ่งมีความสอดคล้องกับนโยบายการสร้างชาติในเวลานั้น จึงได้มีคำสั่งให้อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้นได้แก่พระยาอนุমানราชชน ดำเนินการร่างพระราชบัญญัติยกฐานะโรงเรียนศิลปากรขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร แม้ว่าจะมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นแล้วในเวลาต่อมาความต้องการบุคลากรในกรมศิลปากรทวีความต้องการยิ่งขึ้นส่งผลทำให้เกิดการจัดตั้งคณะตามมาอีก 3 คณะ ในปี พ.ศ. 2498 คือ คณะโบราณคดี คณะสถาปัตยกรรม และคณะมัณฑนศิลป์ ซึ่งความมุ่งหมายหลักของการจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นเกิดขึ้นเพื่อผลิตบุคคลเข้ารับราชการในกรมศิลปากรนั่นเอง

5.3.1.2 การสนองต่อนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

“ชีวิตสั้น ศิลปะยืนยาว”¹¹³ จากคำกล่าวของศิลป์ พีระศรี สะท้อนให้เห็นได้อย่างเด่นชัดว่าศิลปะเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมยาวนานกว่าชีวิตมนุษย์ ความสำคัญของศิลปะนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสวยงามของรูปลักษณะที่ปรากฏเท่านั้น แต่ยังมีพลังแอบแฝงที่สะท้อนถึงการถ่ายทอดอุดมการณ์ ความคิด และค่านิยมของสังคมในแต่ละช่วงเวลาได้อีกด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของ วารุณี ไอสถารมย์ว่ามหาวิทยาลัยศิลปากรจึงตั้งขึ้นเพื่อต้องการส่งเสริมและสร้างสรรค์สัญลักษณ์ของศิลปะแห่งยุคสมัยของการสร้างชาติขึ้น จอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งพอใจการดำเนินงานของโรงเรียนศิลปากรที่ทำการผลิตช่างศิลป์ในเวลานั้น จึงได้ยกฐานะของโรงเรียนแห่งนี้จัดตั้งเป็นมหาวิทยาลัยขึ้นเพื่อส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาแก่ช่างศิลปะ ให้สามารถได้รับวุฒิการศึกษาระดับศิลปบัณฑิต เป็นการยกวิทยฐานะของวิชาชีพนี้¹¹⁴

¹¹² วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, ชีวิตและผลงานของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี, (กรุงเทพฯ : ชিতก้า, 2536), หน้า 148.

¹¹³ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (บรรณาธิการ), ศิลปวิชาการ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546) หน้า 64.

¹¹⁴ วารุณี ไอสถารมย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (แปลก ชีตตะสังคะ) เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความคิดแบบอำนาจเด็ดขาดที่พัฒนาขึ้นภายในและภายนอกประเทศ ทั้งนี้ สถานการณ์ระหว่างประเทศในเวลานั้น อิตาลี ญี่ปุ่น และเยอรมนีกำลังอยู่ในสมัยการสร้างชาติด้วยระบบฟาสซิสต์ ซึ่งเป็นระบอบที่วางอยู่บนรากฐานของลัทธิชาตินิยมและทหารนิยม แนวคิดดังกล่าว ได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อจอมพล ป.พิบูลสงครามที่จะมุ่งสร้างชาติไทยขึ้นใหม่ ภายใต้ระบอบที่มีผู้นำอันเข้มแข็ง นอกจากนี้บทเรียนแห่งความไร้เสถียรภาพของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาที่ต้องลาออก เพราะแพ้คดีในสภา 3 ครั้ง ได้ส่งผลให้รัฐบาลของหลวงพิบูลสงครามมีแนวโน้มที่จะใช้รูปแบบการบริหารที่โน้มเอียงไปในทางเผด็จการมากยิ่งขึ้น สุชาชัย ยิ้มประเสริฐได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า รูปแบบของระบอบพิบูลสงครามมีทวิลักษณะ ประการแรกยังคงสามารถรักษาระบอบรัฐธรรมนูญอันเป็นเป้าหมายที่คณะราษฎรต้องการสถาปนาขึ้นยังคงอยู่ต่อไปอย่างมีเสถียรภาพ ประการที่สองเป็นการปกครองที่มีแนวโน้มเบ็ดเสร็จนิยมแบบเผด็จการทหาร¹¹⁵ มากไปกว่านั้นในทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่าความตกต่ำของสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นศูนย์รวมใจแห่งการเคารพสักการะของคนไทยมาตั้งแต่อดีต ประกอบกับการที่ประเทศกำลังตกอยู่ภายใต้สภาวะการณ์สงครามยังเป็นปัจจัยเอื้อทำให้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามใช้อำนาจไปในทางเผด็จการได้สะดวกและประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานตอนหนึ่งที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กล่าวไว้ในปี พ.ศ. 2485 ว่า

“ ญี่ปุ่นมีเครื่องยึดมั่นอยู่ คือ พระเจ้าแผ่นดินของเขา ของเราไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดแน่นอน ที่มีอยู่คือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ชาติก็ยังไม่มีตัวตน ศาสนาก็ไม่ทำให้คนเลื่อมใสถึงยึดมั่น พระมหากษัตริย์ก็ยังเป็นเด็กเห็นแต่รูป รัฐธรรมนูญก็เป็นสมุดหนังสือ เวลาบ้านเมืองคับขันจะเอาอะไรเป็นเครื่องยึดไม่ได้ ผมจึงให้ตามนายกรัฐมนตรี¹¹⁶

ด้วยเหตุนี้นโยบายการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้กำหนดมาตรการหลายอย่างเพื่อปลูกเร้าสำนึกของประชาชนด้วยภายใต้กรอบแนวคิด 3 ประการหลัก คือ ลัทธิผู้นำนิยม ลัทธิชาตินิยมหรือลัทธิชูชาติ สิริวิรัตน์ เรื่องวงษ์วารได้นิยามถึงความหมายของลัทธิทั้ง 3 ไว้อย่างชัดเจน

ลัทธิผู้นำนิยม หมายถึง การยึดถือตัวนายกรัฐมนตรีเป็นหลัก โดยการเชื่อฟังและปฏิบัติตามนโยบายของ “ท่านผู้นำ” อย่างเคร่งครัด เพราะเป็นจุดศูนย์รวมเพื่อสร้างความร่วมมือร่วมใจจากประชาชนเพื่อชาติ ลัทธิผู้นำนิยมนี้ได้กระทำโดยการเชิญชวนให้ประชาชนติดภาพของท่านผู้นำตามสถานที่ราชการและเคหะสถาน การใช้เพลงสดุดีพิบูลสงครามในเวลากล่าวคำปราศรัยหรือใช้

¹¹⁵ สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย, (กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2533), หน้า 22-23.

¹¹⁶ อ่างไว้ในชาตวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, หน้า187.

บรรเลงในขณะที่มหรสพจะเริ่มการแสดง การใช้วิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการเผยแพร่ลัทธิผู้นำนิยม รวมทั้งการใช้หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งเผยแพร่นโยบายและแนวปฏิบัติ ตีพิมพ์คำขวัญ คำปราศรัยสุนทรพจน์ บทความต่าง ๆ หากไม่ให้ความร่วมมืออาจถูกสั่งปิดโดยไม่มีกำหนด การใช้คำขวัญของหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ได้เป็นเครื่องมือปลุกใจให้เชื่อผู้นำที่สำคัญอย่างหนึ่งของรัฐบาล เช่น ศรีกรุงใช้คำขวัญว่า “เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกสลาย” , ประมวลวัน- “เชื่อผู้นำทำให้ชาติพ้นภัย” , ไทยราษฎร์- “เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกสลาย” เป็นต้น

ลัทธิชาตินิยม หมายถึง การปลุกเร้าสำนึกของคนไทยให้เกิดความรู้สึกรักชาติทั้งความรู้สึกชาตินิยมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่และก้าวหน้า ลัทธิชาตินิยมได้กระทำโดยการเสริมสร้างความรู้สึกว่าคนไทยทุกคนเป็นคนชาติเดียวกัน ไม่มีการแยกเป็นไทยเหนือ ไทยอีสาน และไทยอิสลาม, การนำประวัติศาสตร์ชาติไทยมาใช้ในการปลุกเร้าชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของชาติไทยในอดีตโดยผ่านการนำเสนอด้วยภาพยนตร์ บทละคร บทเพลงปลุกใจ ตามสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ, การสร้างแบบเรียนที่มีเนื้อหาสัจธรรมของบรรพบุรุษผู้กล้าหาญในประวัติศาสตร์, การจัดกิจกรรมเสริมกำลังใจให้เยาวชนมีความเข้มแข็งกล้าหาญ เช่น นักเรียนระดับชั้นมัธยมปลาย (ม.7-8) ถึงการศึกษาของนิสิตนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยต้องฝึกวิชาทหาร โดยนักเรียนนิสิตชายฝึกการเป็น “ยุวชนทหาร” ส่วนนักเรียนนิสิตนักศึกษาหญิง “ฝึกการเป็นยุวนารี” มีการจัดตั้งกรมยุวชนทหารคล้ายกับประเทศเยอรมนี เป็นต้น ส่วนในทางเศรษฐกิจรัฐบาลได้เน้นนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชาตินิยมแบบทุนนิยมโดยรัฐ ในทางวัฒนธรรมเน้นถึงการพัฒนาคุณภาพประชากร การเพิ่มประชากร การพัฒนาคุณภาพด้านสาธารณสุข การอนามัยและการศึกษา ตลอดจนการแสวงหาเอกลักษณ์ใหม่ ที่เป็นรูปแบบของวัฒนธรรมเฉพาะของคนไทยสมัยใหม่ ส่วนในทางการเมืองใช้วิธีการปลุกเร้าความรู้สึกแบบทหารนิยม และระบบความเชื่อผู้นำแบบเบ็ดเสร็จ¹¹⁷

การปฏิวัติวัฒนธรรม หมายถึง การปรับปรุงวัฒนธรรมไทยให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนอารยประเทศ พร้อมกับยังคงเน้นเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยไว้ด้วย และจะเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาติอย่างมีขั้นตอนตามแนวทางที่รัฐบาลเป็นผู้กำหนด เช่น การประกาศปรับปรุงตัวอักษรไทย, การกำหนดนิสัยประจำชาติของชาวไทยซึ่งเรียกว่า “วีรธรรม 14 ข้อของชาติไทย”, แนวปฏิบัติเรื่องกิริยามารยาท, การเปลี่ยนแปลงการแต่งกายแบบสากลนิยม เป็นต้น¹¹⁸

จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ ได้วิเคราะห์ถึงเหตุผลของนโยบายการสร้างชาติด้วยวัฒนธรรมจอมพล ป.พิบูลสงคราม นั้นเกิดจากความพยายามในการสร้างเงื่อนไขทางวัฒนธรรมแบบใหม่เพื่อให้คนยอมรับอำนาจทางการเมืองของรัฐ โดยมุ่งที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของคน

¹¹⁷ วาภูมิ โอสถารมย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

¹¹⁸ สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร, ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน, หน้า 152-165.

ไทยให้สอดคล้องกับการสร้างชาติในความหมายใหม่ที่มีลักษณะเป็นอารยะ มีการออกกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ ให้คนไทยปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ สื่อต่างๆ รวมทั้งศิลปะถูกนำมาใช้เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมให้เป็นที่ยอมรับและนิยมในหมู่ประชาชน แนวคิดเรื่องชาตินิยมจึงถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลเรียกร้องให้ประชาชนให้ความร่วมมือแก่รัฐ โดยกระตุ้นให้รู้สึกว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องสร้างความเจริญให้กับชาติด้วยการปฏิบัติตามนโยบายวัฒนธรรม ซึ่งการสร้างแนวคิดชาตินิยมนั้นเป็นจุดเด่นในการรักษาอำนาจของผู้นำรัฐให้คงอยู่ได้อย่างมั่นคงยิ่งขึ้น เพราะการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ. 2475 เป็นเพียงการย้ายศูนย์อำนาจการปกครองแต่ไม่ได้ให้ความสนใจที่จะเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของคนไทย รัฐบาลของคณะราษฎรในช่วงแรกจึงไม่สามารถครอบงำอุดมการณ์ทางวัฒนธรรม ผลก็คือคนไทยส่วนใหญ่ยังคงดำเนินชีวิตตามแบบครรถงเดิมในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และยังเป็นประเพณีที่ให้ความสำคัญกับชาติกำเนิดอันเป็นอุปสรรคต่อการปกครองของผู้นำสามัญชน และสันคลอนเสถียรภาพของอำนาจรัฐใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจึงไม่สามารถให้หลักประกันความมั่นคงได้ จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้ตระหนักถึงเงื่อนไขดังกล่าว นำมาสู่การสร้างวัฒนธรรมแบบใหม่ในเวลาต่อมา¹¹⁹

เบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) เสนอว่าความรู้สึกเรื่องชาตินิยมแท้จริงแล้วนั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหากแต่เป็นประดิษฐกรรมทางวัฒนธรรมชนิดหนึ่ง การกำเนิดของรัฐชาตินั้นเป็นชุมชนในจินตภาพที่ถูกสร้างขึ้นพร้อมๆ กับความรักชาติ โดยผู้นำรัฐมักจะแสวงหาความชอบธรรมในนามของชาติเพื่อผลประโยชน์ในการปกครอง¹²⁰ เอเมส เกลิเนอร์ (Ernest Gellner) กล่าวว่าความเป็นชาตินั้นผูกพันอย่างลึกซึ้งกับวัฒนธรรม แต่ละชาตินั้นมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ต่างกัน ความชอบธรรมของชาติจะต้องปกป้องเอกราชของชาติซึ่งหมายความว่ารวมถึงวัฒนธรรมที่มีศูนย์รวมและมาตรฐานเป็นหนึ่งเดียวกันซึ่งเป็นที่ยอมรับของประชากรทั้งชาติ¹²¹ การถือครองความเป็นใหญ่ได้นั้นต้องสามารถครอบงำอุดมการณ์ของประชาชาติได้ทั้งการเมืองและวัฒนธรรม โดยพยายามสร้างความยินยอมและพร้อมใจและหาเสียงสนับสนุนจากชนชั้นผู้ถูกครอบงำ โดยการสร้างระบบวิธีคิด โลกทัศน์ ความเชื่อ และค่านิยมในหมู่ชนชั้นผู้ถูกปกครองให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐซึ่งถือว่าการปฏิบัติทางอุดมการณ์เพื่อสร้างสภาวะการครอบงำอำนาจ การต่อสู้ทางปัญญา จริยธรรม และวัฒนธรรม จึงเป็นการต่อสู้ช่วงชิงให้ได้มาสู่ความเป็นใหญ่เหนือจากการใช้กำลังทางการเมือง¹²² การจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงเป็นเครื่องมือของอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างหนึ่งที่จะเป็นปัจจัยสนับสนุนในการรับใช้ผู้นำรัฐตามนโยบายการสร้างชาติทางวัฒนธรรมได้ในหลายทาง เช่น งานประติมากรรม การแสดงละคร งานศิลปกรรม เป็นต้น

119 จิตรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ "นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม" ใน จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544) หน้า 237-238.

120 Benedict Anderson, Imagined Communities : Reflections on the Origin and the Spread of Nationalism, page 13.

121 Ernest Gellner, Nations and Nationalism, page 55.

122 Gramsci, State and Civil Society, page 210.

นโยบายการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อาศัยงานศิลปะมาเป็นเครื่องมือในการสร้างพื้นที่เพื่อถ่ายทอดทางอุดมการณ์ทางการเมืองภายใต้กรอบนโยบายการสร้างชาติ การสร้างอนุสาวรีย์เป็นสิ่งที่นิยมเป็นอย่างมากในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะอนุสาวรีย์สามารถสะท้อนการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านพื้นที่สาธารณะ บรูโน โทเบียกล่าวว่ อนุสาวรีย์เป็นสัญลักษณ์ในกระบวนการสร้างชาติ¹²³ จอร์จ มอสนุสาวรีย์มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ อนุสาวรีย์ได้รับความนิยมมากขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 โดยเอกลักษณ์ของชาติจะมีความซับซ้อนน้อยลงและเข้ามาแทนที่ของสถาบันกษัตริย์ นอกจากนี้อนุสาวรีย์ยังเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงถึงความเป็นชาติ กระทำเพื่อสรรเสริญชาติ เป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรมแห่งชาติที่นำขึ้นมาใช้อย่างมาก¹²⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์เชื่อว่าอนุสาวรีย์เป็นอดีตร่วมกันชนิดหนึ่งคืออดีตที่ถูกสร้างด้วยรัฐสองชนิด คือ รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์และรัฐชาติ อนุสาวรีย์จะถูกหยิบยกเอาประวัติศาสตร์ส่วนที่รับต้องการใช้ประโยชน์มาสร้างให้เป็นรูปธรรม เข้าถึงได้ง่าย เร้าอารมณ์ได้ดี ทำให้อนุสาวรีย์มีพื้นที่ตั้งอยู่ในที่สาธารณะ¹²⁵ ด้วยเหตุนี้การสร้างอนุสาวรีย์จึงมีความสำคัญในการรองรับอุดมการณ์สร้างชาติของรัฐ การพัฒนางานศิลปะโดยเฉพาะด้านประติมากรรมได้ถูกส่งเสริมเพื่อรองรับต่อการสร้างอนุสาวรีย์เช่นกัน

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงมีส่วนสัมพันธ์กับทางการเมือง จากการที่ศาสตราจารย์ศิลป์ได้แนะนำให้รัฐบาลจัดงานประกวดภาพเขียน ภาพปั้น ส่งเสริมหลักหกประการและความสำคัญของการมีรัฐธรรมนูญแห่งชาติไทย เพราะก่อนการสถาปนามหาวิทยาลัย ศาสตราจารย์ศิลป์และศิษย์ได้พิสูจน์ให้เห็นคุณค่าความสามารถของศิลปินไทย ด้วยผลงานขนาดใหญ่ ทางด้านประติมากรรมสำหรับอนุสาวรีย์ จนเป็นที่ประจักษ์ชัด อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (2477) อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย (2482-2483) อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ รวมทั้งได้มีความคิดที่จะส่งเสริมให้เกิดการตื่นตัวในการศึกษา และนิยมงานศิลปะหมู่ศิลปินและประชาชนทั่วไปโดยการจัดงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติขึ้น ดังนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามชื่นชมผลงานที่แสดงมาก ถึงกับได้สั่งให้พระยาอนุমানราชชนร่วงพระราชบัญญัติจัดตั้งโรงเรียนศิลปากรเป็นมหาวิทยาลัย พระยาอนุমানราชชนได้เสนอร่างพระราชบัญญัติไปตามคำแนะนำของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ใน พ.ศ. 2486 จึงมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรเปิดสอนวิชาจิตรกรรม ประติมากรรมเป็นคณะแรก มีศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีเป็นคณบดี นายกรัฐมนตรีเป็นนายกรัฐมนตรีมหาวิทยาลัย อธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย¹²⁶ ด้วยเหตุนี้การจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงมีส่วนสำคัญในการตอบสนองนโยบาย

¹²³ Tobia, Bruno "Urban Space and Monuments in the "Nationalization of the Masses" (London : Routledge, 1996), page 171.

¹²⁴ Moose, George L. *The Nationalization of the Masses*, (New York : Haward Fertig, 1975) page 58.

¹²⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์*, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546) หน้า 93-94.

¹²⁶ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร. *เอกสารหมายเลข 1*. เรื่องประวัติมหาวิทยาลัยศิลปากรสมัยก่อนก่อตั้งเป็นมหาวิทยาลัย

การสร้างชาติแห่งรัฐได้เป็นอย่างดี การก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรไม่เพียงแต่สนับสนุนการสร้างบุคลากรในประติมากรรมและจิตรกรรมเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงการขยายการเรียนการสอนศิลปกรรมในแขนงอื่นๆ ตามความประสงค์ของรัฐได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย

5.3.1.3 การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่มีมาอยู่แต่เดิมไม่ให้สูญหาย

จากพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช 2486 ได้ระบุถึงวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยว่า

“เพื่อฟื้นฟูศิลปกรรมของชาติให้เจริญรุ่งเรือง และเพาะศิลปินผู้ทรงวิชาคุณให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้นมีหน้าที่จัดการศึกษาวิชาปฏิมากรรม จิตรกรรม ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ วิชาโบราณคดี และวิชาช่างศิลปะอย่างอื่น”¹²⁷

ในขณะที่กระทรวงธรรมการเล็งเห็นความสำคัญของวิชาหัตถกรรม และการสอนศิลปแก่เยาวชนทั่วไปนั้น กระทรวงวังอันมีบทบาทโดยตรงต่องานศิลปกรรมในประเทศซึ่งตั้งแต่โบราณมาแล้วอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เรียกว่า กรมช่างสิบหมู่ (และบางส่วนในกรมช่างโยธาธิการ) กลับมีพัฒนาการที่ลดน้อยลงตามลำดับ เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ประเพณีสร้างวัดประจำรัชกาลที่ยกเลิกไป แบบอย่างอาคารสถาปัตยกรรมตะวันตก สถานะที่ราชการแบบใหม่ทำให้ช่างไทยถูกลดความสำคัญลง ในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงตั้งกรมศิลปากรขึ้นเมื่อ พ.ศ.2454 โดยรวมการช่างโยธาจากกระทรวงโยธาธิการ และกรมพิพิธภัณฑ์ กระทรวงธรรมการเข้าด้วยกัน และต่อมาจะกลายเป็นศิลปากรสถานในราชบัณฑิตสภา (สมัยรัชกาลที่ 7) ยิ่งเป็นเครื่องบ่งชี้หน้าที่ไปในแนวทางอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ยิ่งไปกว่าการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ระหว่างช่วงเวลาแห่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวช่างไทยยังคงรักษาประเพณีการถ่ายทอดความรู้ตามแบบสำนักช่างอยู่เสมอมา ยังสามารถนำเอาครูช่างจากระบบเดิมให้เข้ามามีบทบาทในการส่งต่อประสบการณ์ความรู้แก่คนรุ่นใหม่อย่างไม่ขาดตอน เป็นความก้าวหน้าโดยที่ไม่ได้ห่างเหินจากอดีตของตนเอง ดังคำกล่าวตอนหนึ่งของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีว่า

“เมื่อกล่าวถึงอิทธิพลทางการศึกษาของตะวันตก เราก็ไม่ควรจะวิตก เพราะว่าจิตใจที่งดงาม ย่อมงดงามอยู่เสมอที่จะสร้างงานศิลปะอันวิจิตรได้ อิทธิพลการศึกษาของตะวันตกนั้นมิอยู่ในความรู้ มิใช่อยู่ในจิต..ประโยชน์ของการแลกเปลี่ยนศิลปะระหว่างตะวันตกกับตะวันออกจึงควรที่จะจำกัดแต่เพียงความคิดทางด้านเทคนิค และการใช้วัตถุวัสดุใหม่ๆ เท่านั้น ไม่ควรที่จะอยู่ในด้านวัฒนธรรมและจิตใจ”¹²⁸

¹²⁷ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช 2486 หน้า 1.

¹²⁸ ศิลป์ พีระศรี, ศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : มปท, 2511), หน้า 28.

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2496 ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้รับหน้าที่อันมีเกียรติคือ เป็นประธานกรรมสมาคมศิลปะแห่งชาติซึ่งขึ้นอยู่กับสมาคมศิลปะนานาชาติ (International Association of Art) ในปี พ.ศ. 2497 ได้เป็นผู้แทนศิลปินไทยไปร่วมประชุมศิลปินระหว่างชาติครั้งแรกที่กรุงเวนิส ประเทศอิตาลี และในปี พ.ศ. 2503 การประชุมใหญ่ครั้งที่ 3 ที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรียท่านได้นำเอกสารผลงานศิลปะและบทความศิลปะชื่อศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย (Contemporary Art in Thailand) ไปเผยแพร่ในการประชุมด้วย ทำให้นานาชาติรู้จักประเทศไทยดีขึ้น และนับเป็นคนแรกที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนศิลปะระหว่างศิลปินต่างประเทศขึ้น

5.3.1.4 เพื่อยกระดับมาตรฐานคุณค่าของศิลปะให้เป็นที่ยอมรับ

มหาวิทยาลัยศิลปากรได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ในการเรียนการสอนศิลปะในระดับสูง การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม สถาปนามหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นเพื่อสร้างการยอมรับในความสำคัญของวงการศิลปะที่มีต่อสังคมส่วนรวม และยอมรับต่อระดับความรู้ความสามารถของศิลปินไทยว่าทัดเทียมกับผู้ผ่านการศึกษามาจากต่างประเทศ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับแก่ประชาชนโดยทั่วไป¹²⁹ อย่างไรก็ตามศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีไม่ได้เห็นด้วยกับแนวความคิดดังกล่าวแต่เห็นควรให้ตั้งเป็นวิทยาลัยชั้นสูง ดังความตอนหนึ่งว่า

"สำหรับศูนย์กลางศิลปะนั้น ไม่ควรเรียกว่ามหาวิทยาลัย ควรจะเรียกว่าศิลปะศึกษาสถาน (Academy) วิทยาลัย (College) หรือ สถาบันศิลปะ (Institute of Art) แต่ผู้ที่เข้าใจระบบการศึกษาของไทยเราย่อมจะรู้ว่านักศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยเท่านั้น จึงจะได้รับการยกย่องโดยทั่วไปในยุโรป ในอเมริกา ในประเทศอื่นๆ นักศึกษาของสถาบันการศึกษาศิลปะที่กล่าวมาแล้ว มีสิทธิ์และได้รับการยกย่องนับถือเช่นเดียวกับนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ดังนั้นในต่างประเทศจึงไม่นิยมเรียกศูนย์กลางการศึกษาฝึกฝนศิลปะว่า มหาวิทยาลัย"¹³⁰

อย่างไรก็ตาม การสถาปนามหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นเป็นสถานศึกษาทางด้านศิลปะในระดับมหาวิทยาลัยมีผลสืบเนื่องจากนโยบายการสร้างชาติด้วยวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่การสถาปนาได้เกิดขึ้นท่ามกลางความไม่พร้อมในหลายด้าน ทั้งความจำกัดของสถานที่งบประมาณที่ขาดแคลน การขาดความเอาใจใส่อย่างแท้จริง จึงทำให้ฐานะของมหาวิทยาลัยตั้งแต่

¹²⁹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร. จดหมายจากผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยศิลปากรส่งถึงผู้สังฆราชการแทนนายกรัฐมนตรี ลง ณ วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2487 เรื่องการจัดตั้งสถานศึกษาศิลปะชั้นสูง

¹³⁰ ศิลป์ พีระศรี, สุจิตติการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 11 พ.ศ. 2503, หน้า 1.

ปี พ.ศ. 2486-2500 นั้นอยู่ในฐานะที่ไม่แตกต่างจากโรงเรียนสอนวิชาชั้นสูงโดยทั่วไปที่ดำเนินการเรียนการสอนแบบอัครภาพ จากคำกล่าวของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีในข้างต้นวิเคราะห์ได้ว่าความจำเป็นของการใช้คำนำหน้าว่า “มหาวิทยาลัย” เป็นเพียงการทำตามกระแสค่านิยมทางสังคม ไม่ได้มีความมุ่งหมายในการส่งเสริมให้มีฐานะสมกับเป็นมหาวิทยาลัยอย่างแท้จริง จากการศึกษาพบว่าการพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากรอย่างแท้จริงได้เกิดขึ้นภายหลังจากการกระตุ้นของสื่อมวลชน บุคคลภายใน มหาวิทยาลัย อาจารย์ และนักศึกษา บุคคลเหล่านี้ได้มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องกระตุ้นให้ มหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นได้รับความสนใจจนสามารถพัฒนาขึ้นอย่างสมบูรณ์ภายหลังจากเมื่อได้มีสถานที่ตั้งอันแน่นอนของมหาวิทยาลัยที่วังท่าพระในปี พ.ศ. 2507 จึงทำให้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยก้าวหน้าเรื่อยมาตามลำดับ

5.3.2 ลักษณะทางกายภาพของมหาวิทยาลัยศิลปากร

อาคารสถานที่ในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยศิลปากรในระยะเริ่มต้นนั้น ยังไม่มีความพร้อมมากนัก ต้องอาศัยสถานที่ของโรงเรียนศิลปากรซึ่งเคยใช้อยู่แต่เดิม และใช้ครูอาจารย์จากกรมศิลปากรทำหน้าที่สอนและบริหารการศึกษา เพราะสาเหตุที่อยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นเวลาที่บ้านเมืองตกต่ำทุกด้าน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จึงทำให้ได้รับงบประมาณน้อย และสาเหตุจากการที่ประเทศมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ การเงิน มหาวิทยาลัยศิลปากรเมื่อ พ.ศ. 2486-2500 มหาวิทยาลัยศิลปากรยังไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง สถานที่ตั้งในเวลานั้นอยู่ในวังท่าพระ สถานที่เรียนยังคงอาศัยพื้นที่ส่วนหนึ่งของกรมศิลปากรเป็นสถานที่ทำการ การเรียนของนักศึกษาในสมัยแรกๆ ต้องอาศัยอาคารไม้ซึ่งเป็นโรงเรียนศิลปากรเดิม และโรงเก็บวัสดุของกรมศิลปากรเป็นสถานศึกษา ในตอนแรกได้รับเงินอุดหนุนจากกระทรวงการคลังซึ่งมีจำนวนเพียงปีละเล็กน้อย ดังเช่นนักศึกษาผู้หนึ่งได้บรรยายถึงสภาพของมหาวิทยาลัยศิลปากรในเวลานั้นไว้ว่า

“...สถานศึกษาของมหาวิทยาลัยในสมัยนั้น ก็คือโรงไม้เก่าอยู่แถวๆ บริเวณหลังตึกกรมศิลปากร และห้องแรกที่พวกเราได้เข้าไปนั่งเรียนกันนั้น เป็นโรงไม้เล็กๆ อยู่ตรงบริเวณที่เป็นตึกทำการสำนักงานของคุณเบติในขณะนี้ โรงไม้นี้สร้างแบบยกพื้นสูงมีบันไดขึ้นสองข้าง มีระเบียงอยู่ด้านหน้าพอที่จะใช้เดินติดต่อถึงกันได้ ด้านบนแบ่งออกเป็น 2 ห้องเรียน ห้องเรียนห้องหนึ่งบรรจุนักศึกษาได้ประมาณ 40 คน ภายในห้องเรียนมีกระดานดำแผ่นใหญ่อยู่แผ่นหนึ่ง ไฟฟ้าไม่มี ภายในห้องจึงมืดๆ ทึมๆ สลึมสลือ และยิ่งซ้ำร้ายไปกว่านั้นก็คือสีที่ใช้ทาฝาผนังห้องก็เป็นสีเขียวแก่ ห้องที่มืดอยู่แล้วจึงยิ่งมืดมากขึ้นไปอีก สำหรับห้องเขียนเส้นอยู่ที่ตึกจิตรกรรมปัจจุบัน ห้องสมัยนั้นสร้างเป็นโรงไม้หลังคาสูง เปิดโล่งตลอดเท่ากับบริเวณปัจจุบัน ในระยะแรกนั้น

ห้องเรียนเขียนและระบายสีอยู่ตอนต้น ห้องปั้นอยู่ตอนท้าย อาจารย์เข้ม อาจารย์
แสง และอาจารย์สิทธิเดช ก็ทำงานปั้นกันในห้องนี้...¹³¹

ต่อมาได้รับงบประมาณแผ่นดินแทนเงินอุดหนุนและสามารถขยายงานได้มากขึ้น เริ่ม
ตั้งแต่ พ.ศ.2502 นี้เอง จึงได้พยายามก่อสร้างอาคารเรียนแทนอาคารไม้ ปรับปรุงเนื้อที่ของกรม
ศิลปากรให้เป็นบริเวณมหาวิทยาลัยในเนื้อที่อันจำกัด จัดหาอุปกรณ์การศึกษาเพิ่มขึ้น โดยมีโครงการ
ขยายมหาวิทยาลัยศิลปากรให้มีที่กว้างขวางสำหรับก่อสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติมขึ้นกว่าเดิม ในระยะนี้
มหาวิทยาลัยศิลปากรได้รับการปรับปรุงทั้งสถานศึกษาและหลักสูตรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น จึงทำให้มี
อาคารเรียนเพิ่มขึ้น

“...ต่อมาก็เกิดโรงไม้ขนาดเท่ากัน ตรงตึกจิตรกรรมปัจจุบันอีกหลังหนึ่ง
ห้องใหม่นี้ใช้เป็นห้องเรียนระบายสี ต่อจากห้องนี้ก็มีบรรยายเกิดขึ้นใหม่ตรงบริเวณ
ท้ายสำนักงานคณบดี ห้องใหม่นี้ทำเป็นห้องโถงหลังคาสูง มีที่นั่งยกพื้นเป็น
อัฒจันทร์ มีกระดานดำใหญ่เต็มผนัง พอได้ห้องนี้ก็คู้ค่อน่าเรียนกันหน่อย จาก
ด้านหลังของห้องนี้มีโรงปั้นเกิดขึ้นอีก โรงปั้นแห่งนี้สร้างต่อจากโรงช่างหล่อ ซึ่งอยู่
ตรงบริเวณหลังตึกที่ทำการคณบดีติดต่อไปถึงโรงงานเคลือบ โรงงานหล่อนี้สูงใหญ่
เก่าแก่มาก พอเลยจากโรงหล่อก็ถึงที่เก็บพระเมรุเก่าๆ และเครื่องไม้เศษไม้ของ
โบราณเป็นอันมาก โรงนี้มองดูกรังมีดที่บนากแล้วไม่มีใครกล้ารุกกล้าย่างรายเข้าไป
เลย ตรงด้านหลังโรงนี้มีสนามปูนอยู่นิดหนึ่ง ข้างสนามสุดโรงปั้นเป็นรั้วลวดหนาม
ที่ตรงนี้มีรางทำเป็นอ่างซีเมนต์ขนาดกว้างราวๆ 80 ซม. ยาว 1.50 ม. สูง 80 ซม. ทำ
ติดต่อกันสองช่อง มีฝาไม้ปิดมิดชิดและที่ข้างสนามปูนเป็นห้องสุขาหญิงและชาย มีที่
สุขาประมาณ 4 ห้อง ตรงเขตติดต่อรหว่างสนามกับห้องสุขา เว้นพื้นดินใช้ปลูกต้น
กระถินและต้นมะละกอ โดยเฉพาะต้นมะละกอบริเวณที่ว่ำนั้นนับว่ามีบทบาทสำหรับ
พวกเรามาก เพราะต่อมาก็ไม่นานต้นมะละกอก็มีลูกตก บางวันมะละกอสุกคาต้น
นักศึกษาบางคนก็ห้องแห่งทวีไทย ก็ได้อาศัยมะละกอที่รักเหล่านี้พอช่วยประทัง
ความหิวไปได้”¹³²

จนในปี พ.ศ.2504 สภาการศึกษาแห่งชาติได้อนุมัติหลักสูตรการศึกษาของ
มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกคณะ และทุกสาขาวิชาซึ่งอำนวยความสะดวกให้แก่นักศึกษาที่สำเร็จวิชาศิลป
สาขาต่างๆ ได้มีสิทธิเทียบชั้นอันดับ และชั้นเงินเดือนได้ตามกฎ ก.พ.กำหนดไว้ ต่อมามหาวิทยาลัย
ศิลปากรได้พยายามหาทางขยายสถานศึกษา โดยติดต่อกับพระทายาทของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระยานริศนานุวัตติวงศ์ กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุมัติให้ใช้ที่ดินบริเวณ

131 หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร. เอกสารหมายเลข 7. พูน เกศจำรัส. "ศิลปากร" ไม่มีหมายเลขหน้า

132 หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร. เอกสารหมายเลข 7. พูน เกศจำรัส. "ศิลปากร" ไม่มีหมายเลขหน้า

วังท่าพระ และขอตั้งงบประมาณค่าชุดเซตตอบแทนถวายแด่พระทวยาท ซึ่งในที่สุดได้โปรดเกล้าฯ พระราชทาน และรัฐบาลก็ได้กรุณาอนุมัติงบประมาณค่าชุดเซตให้ในระยะ 2 ปี ซึ่งได้รับส่งมอบสถานที่กันเรียบร้อยเมื่อปลายเดือนกรกฎาคม 2507¹³³

5.3.3 ระบบการบริหารของมหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากรเมื่อแรกตั้งนั้นสังกัดอยู่ในสำนักนายกรัฐมนตรี อาจารย์และผู้สอนให้การศึกษาเป็นข้าราชการและลูกจ้างสังกัดกรมศิลปากร ในด้านงานธุรการมีเลขาธิการมหาวิทยาลัยเป็นผู้บังคับบัญชา ในสำนักงานเลขาธิการมหาวิทยาลัยซึ่งแบ่งเป็นแผนกกลาง มีหน้าที่โต้ตอบหนังสือและทำหน้าที่เลขานุการทั่วไป

ส่วนเรื่องการเงินนั้น คงอยู่กับแผนกคลัง กรมศิลปากร ของพระราชบัญญัติให้มหาวิทยาลัยเป็นนิติบุคคลส่วนการเงินนั้นอาจมีรายได้ต่างๆ คือ เงินอุดหนุนจากรัฐบาล, เงินค่าเล่าเรียนและค่าธรรมเนียมของมหาวิทยาลัย, เงินผลประโยชน์ซึ่งเกิดจากกิจการต่างๆ ของมหาวิทยาลัย เงินและทรัพย์สินอย่างอื่นซึ่งมีผู้อุทิศให้แก่มหาวิทยาลัย, เงินและทรัพย์สินที่กล่าวมานี้ให้จัดสรรใช้ในกิจการของมหาวิทยาลัย¹³⁴

สำหรับในส่วนของการบริหารมหาวิทยาลัยอยู่ในความควบคุมดูแลของคณะกรรมการมหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วย

(1) กรรมการโดยตำแหน่ง คือนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและอธิบดีกรมศิลปากร

(2) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นมีจำนวนไม่เกินห้านาย ให้นายกรัฐมนตรีเป็นนายกคณะกรรมการ และให้อธิบดีกรมศิลปากรเป็นอุปนายก กรรมการ ให้อยู่ในตำแหน่งสองปี แต่กรรมการผู้พ้นวาระนั้นอาจรับแต่งตั้งใหม่ได้

คณะกรรมการมหาวิทยาลัยมีหน้าที่ จัดวางระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ของมหาวิทยาลัย พิจารณาเพื่ออนุมัติหลักสูตรวิชาต่างๆ เลือกตั้งหรือถอดถอนคณบดีและหัวหน้าแผนกวิชา พิจารณาแต่งตั้ง เลื่อนชั้น ถอดถอน และควบคุมเจ้าหน้าที่ทางวิชาการ อนุมัติให้ปริญญาและอนุปริญญา จัดตั้งงบประมาณของมหาวิทยาลัย จัดวางระเบียบเกี่ยวกับการเงินและทรัพย์สินอย่างอื่นของมหาวิทยาลัย พิจารณาและให้ความเห็นใดๆ อันเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยหรือเรื่องการศึกษา ซึ่งผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยเสนอมา¹³⁵

¹³³ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร. เอกสารหมายเลข 2. เรื่องประวัติมหาวิทยาลัยศิลปากร

¹³⁴ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช 2486 ตราไว้ ณ วันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2486

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน

ส่วนอธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยโดยตำแหน่งและมีหน้าที่ควบคุมดูแลการศึกษาในมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติและข้อบังคับของมหาวิทยาลัย รับผิดชอบและให้ความเห็นแก่คณบดี ควบคุมการเงิน การพัสดุ สถานที่และทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย รักษาวินัยของมหาวิทยาลัย แต่งตั้ง เลื่อนชั้น ถอดถอนและบังคับบัญชาเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย¹³⁶

ส่วนการบริหารในคณะต่างๆให้มีคณะกรรมการประจำคณะซึ่งประกอบด้วยคณบดีเป็นประธานและผู้แทนแผนกวิชาต่างๆ ในคณะนั้นเท่าที่คณะกรรมการประจำคณะจะได้ตกลงกัน โดยอนุมัติของคณะกรรมการมหาวิทยาลัยแต่งตั้งจากบรรดาหัวหน้าแผนกวิชา ศาสตราจารย์หรืออาจารย์ในแผนกนั้น แต่ต้องจำนวนไม่เกินสองคนต่อหนึ่งแผนก ในแผนกอิสระให้มีคณะกรรมการประจำแผนกซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าแผนกวิชาและอาจารย์¹³⁷ จากตรงนี้จะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อแรกตั้งนั้นระบบการบริหารก็ยังคงให้อำนาจอยู่กับอธิบดีกรมศิลปากรอยู่มากในการจัดการเรื่องภายในจึงส่งผลทำให้การพัฒนาวิทยาลัยศิลปากรในช่วงเริ่มแรกนั้นสามารถพัฒนาไปได้ช้าเป็นอย่างมาก เพราะผู้อำนวยการนั้นไม่ได้มีอำนาจเท่าที่ควรมากนัก

5.3.4 การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยศิลปากร

การจัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยศิลปากรเมื่อแรกตั้งมีเพียงคณะเดียว โดยแบ่งการเรียนการสอนออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกจิตรกรรม และ แผนกประติมากรรมก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2487 โดยมีศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นคณบดีและผู้อำนวยการของมหาวิทยาลัย เป็นหลักสูตรในระดับปริญญาตรีหลักสูตร 5 ปี ผู้ที่สอบผ่าน 3 ปีจะได้รับอนุปริญญา นักศึกษาคนใดสอบไล่ตก ให้เรียนซ้ำชั้นได้ 1 ปี ถ้าตกอีกต้องออก นี่เป็นหลักสูตรย่อยซึ่งประกาศไว้ในระเบียบเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากร ประกาศ ณ วันที่ 9 เมษายน 2496¹³⁸ ในส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาศิลปะของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีได้เป็นผู้ร่างหลักสูตรโดยมีหลักสำคัญไว้ 3 ประการคือ เป็นแบบอย่างศิลปะของประเทศ, ความนิยมของศิลปะ, ความแพร่หลายของศิลปะสมัยใหม่แบบสากล, ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ได้ทำการก่อตั้งขึ้นอีก 3 คณะคือ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะโบราณคดีขึ้น และคณะมัณฑนศิลป์ขึ้น ดังนี้

- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ เปิดทำการสอนวิชาสถาปัตยกรรม เมื่อเดือนมิถุนายน 2498 สังกัดในกรมศิลปากร มีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรมของไทย และได้สอนให้เข้าใจลึกซึ้งถึงสถาปัตยกรรมร่วมสมัยพร้อมไปด้วย

¹³⁶ เรื่องเดียวกัน

¹³⁷ เรื่องเดียวกัน

¹³⁸ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร. เอกสารหมายเลข 2. เรื่องประวัติมหาวิทยาลัยศิลปากร

- คณะมัณฑนศิลป์ ตั้งขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2498 การศึกษาแบ่งแผนกวิชาออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกศิลปการออกแบบตกแต่ง แผนกศิลปวิทยา แผนกวัสดุและการตกแต่ง กำหนดการศึกษา 3 ปี ได้อนุปริญญาศิลปบัณฑิต 4 ปี ได้รับปริญญาศิลปบัณฑิต¹³⁹

- คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2598 จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อสนับสนุนให้ผู้สนใจและมีสติปัญญาสูง ก้าวหน้าขึ้นไปเป็นนักปราชญ์ทางด้านโบราณคดี รวมทั้งการผลิตนักศึกษาเพื่อเข้ารับราชการในกองโบราณคดี กรมศิลปากร และผู้ที่willออกไปเป็นอาจารย์หรือทำงานในตำแหน่งหน้าที่อื่นๆ เกี่ยวกับด้านโบราณคดี ความมุ่งหมายในการตั้งคณะโบราณคดีดังกล่าวแล้วนั้น เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่มีโบราณวัตถุสถานอยู่เป็นจำนวนมาก โบราณวัตถุสถานเหล่านี้ย่อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของชาติ เป็นเครื่องผูกพันและช่วยกระตุ้นเตือนให้คนในชาติรู้สึกภาคภูมิใจ ในปีพ.ศ.2496 ทางมหาวิทยาลัยศิลปากรได้เปิดเตรียมคณะโบราณคดีขึ้นอีกแผนกหนึ่งในโรงเรียนศิลปศึกษา (เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร) ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนช่างศิลป์ ในครั้งนั้น โรงเรียนศิลปศึกษาแบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกจิตรกรรม แผนกโบราณคดี และแผนกช่างสิบหมู่ แผนกเตรียมโบราณคดีนี้มีหลักสูตร 3 ปี ผู้ที่เรียนจบชั้นปีที่ 2 ถ้าสอบได้คะแนนถึงตามที่มหาวิทยาลัยได้กำหนดไว้ ก็มีสิทธิที่จะเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยศิลปากรได้เลย สำหรับผู้ที่สอบได้คะแนนไม่ถึงตามที่กำหนดไว้ก็ไม่มีความสามารถที่จะเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย แต่ก็สามารถที่จะผ่านขึ้นไปเรียนในชั้นปีที่ 3 ได้ เมื่อจบหลักสูตร 3 ปี ก็จะได้รับประกาศนียบัตร สถานที่เรียนเมื่อครั้งเป็นโรงเรียนศิลปศึกษานั้นใช้อาคารเก่าของกระทรวงคมนาคม ซึ่งย้ายไปอยู่ที่ถนนราชดำเนินนอกในปัจจุบันนี้ สถานที่เรียนของคณะโบราณคดีได้ย้ายหลายครั้ง บางครั้งได้อาศัยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นที่ทำการชั่วคราวด้วย ต่อมาพ.ศ.2503 คณะโบราณคดีได้ย้ายมาอยู่ในบริเวณเดียวกับมหาวิทยาลัยศิลปากรปัจจุบัน¹⁴⁰

เมื่อปี พ.ศ.2486 ซึ่งเป็นปีแรกที่รัฐบาลได้ประกาศพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้น ในปีนั้นมีนักเรียนกลุ่มหนึ่งที่เรียนจบหลักสูตรประโยคฝึกหัดครูประถมศึกษาจาก ร.ร. เพาะช่างประมาณ 42 คน ได้สมัครเข้ามาเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นรุ่นแรก ส่วนอาจารย์ที่สอนคือข้าราชการของกรมศิลปากรทำหน้าที่บริหารงาน ส่วนมากไม่มีปริญญา แต่มีฝีมือรอบรู้ชำนาญในศิลปและวิชาการและมีความตั้งใจดีที่จะถ่ายทอดวิชาให้กับศิษย์ด้วยใจรัก จึงสามารถผลิตผู้สำเร็จการศึกษาและดำเนินงานอย่างเป็นที่เลื่องลือของมหาวิทยาลัยนี้ด้วยดีตลอดมา นักศึกษาในสมัยการศึกษาแรกๆ ต้องอาศัยอาคารไม้ ซึ่งเป็นโรงเรียนศิลปากรเดิมและโรงเก็บวัสดุของกรมศิลปากรเป็นที่ศึกษา เพราะในตอนแรกนั้นได้รับเป็นเงินอุดหนุนจากกระทรวงการคลังและมีจำนวนเพียงปีละเล็กน้อย มหาวิทยาลัยศิลปากรเพิ่งจะมาได้รับงบประมาณแผ่นดินแทนเงินอุดหนุนและสามารถขยายงานอย่าง

¹³⁹ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 25 ปี มหาวิทยาลัยศิลปากร,

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน

จริงจังได้เริ่มแต่ พ.ศ.2502 นี้เอง จึงได้พยายามก่อสร้างอาคารเรียนแทนอาคารไม้ ปรับปรุงเนื้อที่ของกรมศิลปากรให้เป็นบริเวณมหาวิทยาลัยในเนื้อที่อันจำกัด และจัดหาอุปกรณ์การศึกษาเพิ่มขึ้น โดยมีโครงการขยายบริเวณศิลปากรให้มีที่กว้างขวางสำหรับที่จะก่อสร้างอาคารเรียนเพิ่มขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และในระยะนี้มหาวิทยาลัยศิลปากรได้รับการปรับปรุงทั้งสถานที่ศึกษาและหลักสูตรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น¹⁴¹

วิชาที่สอนประกอบด้วยศิลปะทฤษฎีสี ทฤษฎีเงา ทศนิยมวิทยา เรขาคณิตการช่าง วิจารณ์ศิลปะ สุนทรียภาพ ภาษาอังกฤษ แบบอย่างศิลปะ กายวิภาคศิลป์ไทย วาดเขียน ระบายสี ปั้น และเทคนิคการช่างวิชาที่สอนภาคทฤษฎีประกอบด้วย Projection, Light and Shade, Perspective, Landscape, Anatomy, History of Art, Composition and design, Critic Art, Aesthetic, Ornament, Style of Art, Theory of Colour, Thai Architecture วิชาภาคปฏิบัติสาขาปฏิมากรรม ได้แก่ การปั้นนูนต่ำ ปั้นนูนสูง และปั้นลอยตัว ส่วนสาขาจิตรกรรม แบ่งเป็นเส้นดินสอ เส้นถ่าน การระบายสีน้ำ สีน้ำมัน และสีฝุ่น¹⁴²

การประเมินผลการเรียนการสอนนั้นมีความเคร่งครัดเป็นอย่างมากหลักสูตรปริญญาตรีของคณะจิตรกรรม และประติมากรรมใช้เวลา 5 ปี ผู้ที่เรียน 3 ปีจะได้อนุปริญญา แต่เพื่อรักษามาตรฐานของสถาบัน การคัดเลือกนักศึกษาเพื่อเรียนต่อชั้นปริญญาจึงเข้มงวดอย่างยิ่ง นักศึกษาจะต้องมีคะแนนเฉลี่ย 70% "ต้องเข้าใจว่า หลังจากที่นักศึกษาสำเร็จหลักสูตรสองปีอันเป็นชั้นปริญญาตรีแล้ว นักศึกษาจะเป็นจิตรกรหรือประติมากรที่มีคุณภาพ และต้องสามารถปั้นหรือเขียนได้เป็นอย่างดี สิ่งนี้เป็นการรับผิดชอบของมหาวิทยาลัย งานศิลปะที่มีคุณภาพดีหรือเลวนั้น อาจเห็นได้โดยง่ายเช่นกัน ในกรณีเช่นนี้ นอกจากจะเป็นการเสื่อมเสียเกียรติแก่ศิลปบัณฑิตวิทยาลัยซึ่งเป็นผู้ให้ปริญญาแก่ผู้ที่ไม่สมควรจะได้รับก็ย่อมถูกตำหนิเป็นอย่างมาก จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนั้นมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงรับนักศึกษาโดยจำกัดจำนวน ศาสตราจารย์ศิลป์ีเองก็มีความเข้มงวดมาก ตลอดการทำงานของศาสตราจารย์ศิลป์ีมีผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีออกไปเพียง 36 คน ในขณะที่จบอนุปริญญาถึง 157 คน ดิษย์รุ่นแรกนี้ เมื่อแรกเริ่มมี 42 คน แต่จบการศึกษาเพียง 11 คน จากการศึกษาพบว่า นักศึกษาส่วนมากพึงพอใจต่อความสำเร็จจากการศึกษาในระดับอนุปริญญา เพราะมีค่าบอกล่ากันแพร่หลายว่าเพียงแต่มีโอกาสศึกษากับท่านศาสตราจารย์ 3 ปีนั้น ก็สามารถนำความรู้ไปใช้ได้เป็นอย่างดี นักศึกษาปริญญาตรีคนแรกจึงสำเร็จการศึกษาเมื่อปี 2497 (อาจารย์ชูลุด นิมเสมอ ได้รับเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) และหลังจากนั้นก็เพิ่มมากขึ้น¹⁴³

141 หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร. เอกสารหมายเลข 7. พูน เกศจำรัส. "ศิลปากร" ไม่มีหมายเลขหน้า

142 พิพัฒน์ พงศ์พีระพีพร. โรงเรียนประณีตศิลปกรรม. ใน "รากเหง้ามหาวิทยาลัยศิลปากร" หน้า 17.

143 หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร. เอกสารหมายเลข 7. พูน เกศจำรัส. "ศิลปากร" ไม่มีหมายเลขหน้า

“พอถึงปลายปีที่ 3 เป็นอันว่าเราเรียนจบการศึกษาเบื้องต้นแล้วเขาบอกว่าเรา จบชั้นอนุปริญญาศิลปบัณฑิต ทางมหาวิทยาลัยออกอนุปริญญาบัตรให้ พวกเรามีพิธี รับอนุปริญญาบัตรเหมือนกัน ในสมัยนั้นพระยาอนุমানราชชนเป็นอธิบดี ท่านเจ้าคุณ ใจดีกับพวกเรามาก ท่านเคยมาดูการเรียนการสอนและการสอบอย่างใกล้ชิด บางครั้ง ท่านก็เข้าร่วมการสอบไล่ด้วย การสอบสมัยนั้นถ้าเป็นวิชาทฤษฎีที่อาจารย์ศิลปสอน ท่านจะใช้วิธีสอบสัมภาษณ์ไล่เดี่ยวเรียงตัว ทั้งกลัวทั้งสนุกมันมีรสชาติพิลึกละ ใครไม่ เชี่ยวจริง ๆ เป็นไปไม่รอด อาจจะเป็นด้วยเหตุนี้กระมังที่ทำให้พวกเราจำนวนเริ่มแรก 42 คนจึงเหลือเพียง 11 คน”¹⁴⁴

5.3.5 ปัญหาของมหาวิทยาลัยศิลปากรตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2486-2500

1. การขาดแคลนในด้านปัญหางบประมาณและทรัพยากรในการจัดการศึกษา เช่น ที่ดิน ทุน ทรัพย์สิน ครูอาจารย์ เพราะเนื่องจากมหาวิทยาลัยศิลปากรตั้งแต่เริ่มตั้งมา ยังไม่มีสถานที่ ของตนเองเป็นเอกเทศต้องอาศัยใช้โรงงานของกองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากรเป็นที่ศึกษาเล่าเรียน และฝึกงาน จึงได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยเพราะสถานที่เดียวใช้งานสองอย่าง ปรากฏว่าต่อมาประชาชน สนใจในวิชาประเภทนี้มากกว่าแต่ก่อนจึงมีผู้มาสมัครเข้าศึกษามากขึ้น สถานที่เรียนซึ่งคับแคบอยู่แล้วก็ ยิ่งยัดเยียดยิ่งขึ้น ความขาดแคลนในเรื่องดังกล่าวนี้จนถึงกับมีหนังสือพิมพ์หลายฉบับพยายามลงข่าว ให้รัฐบาลดำเนินการแก้ไขเรื่องความไม่พร้อมนี้เรื่อยมาโดยมีการวิเคราะห์แง่มุมต่าง ๆ ไว้อย่างน่าสนใจ

“.....ศิลปากรกำลังเปนมัจฉาพาด ผู้ใหญ่ในมหาวิทยาลัยศิลปากรหลายท่าน อาทิ เช่นนายอรุณ โลหะจาเยะ ผู้รักษาการในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเตรียม และ ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี คณบดีคณะปฏิมากรรม ได้แสดงความวิตกกังวลต่อเพื่อน หนังสือพิมพ์ของเราฉบับหนึ่งว่า มหาวิทยาลัยแห่งนี้ กำลังประสบความยุ่งยากทาง งบประมาณ โดยนักศึกษาเพิ่มมากขึ้นทุก ๆ ปี แต่จำนวนครูอาจารย์ไม่สามารถจะเพิ่ม ให้สมดุลย์กันได้ เนื่องด้วยทางมหาวิทยาลัยขาดเงิน ถึงกับต้องจ้างอาจารย์มาสอน พิเศษเป็นรายชั่วโมง แต่เนื่องจากงบประมาณหมดอาจารย์พิเศษจึงต้องเลิกจ้าง ทำให้ เปนที่เดือดร้อนแก่นักศึกษามาก ส่วนทางด้านโรงเรียนเตรียมนั้นแล้ว หลักสูตรวิชา สามัญของนักเรียนอ่อนมาก เพราะวางหลักเกณฑ์หนักไปทางการช่าง เมื่อเลื่อนอันดับ เข้ามหาวิทยาลัย วิชาสามัญอันเป็นความรู้ขั้นมูลฐานจึงไม่เพียงพอ ถ้าไม่มีการ ปรับปรุงหลักสูตรเสียใหม่ ก็อาจจะต้องยุบเลิกโรงเรียนเตรียมไป เพราะไม่สามารถจะมี เงินจ้างครูสามัญมาสอนนักเรียนได้ เรื่องมหาวิทยาลัยศิลปากร และโรงเรียนเตรียมนี้ เราได้ทราบมานานแล้วว่า ต้องประสบกับความขลุกขลักทางการเงินมาหลายปีแล้ว เพราะงบประมาณที่ได้รับมีจำนวนกระเบื้องกระเสียนเต็มที ทางมหาวิทยาลัยนั้นไม่มี

¹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน

เงินจ้างอาจารย์ประจำให้เพียงพอแก่จำนวนนักศึกษา ถึงกับต้องหาทางแก้ไข โดยจ้างบุคคลภายนอกที่ทรงคุณวุฒิตมาเป็นอาจารย์พิเศษ เช่น บาดหลวงชาวอิตาลี อาจารย์ฝรั่ง และอาจารย์ไทยเป็นจำนวนหลายคน เมื่องบประมาณหมด ประกอบกับเมื่อเร็ว ๆ นี้ทางมหาวิทยาลัยเกิดกรณีเงินหายอย่างลึกลับไปประมาณสามหมื่นบาท จึงเป็นเหตุให้การเงินรัดตัว จำต้องบอกเลิกจ้างอาจารย์พิเศษทั้งหมดเพราะไม่มีเงินจะจ่ายให้ เพราะหัดที่มีอาจารย์บางคนในจำนวนนั้น ที่ปรารถนาต่อนักศึกษา รับผิดชอบไปให้โดยไม่คิดเงินค่าจ้างจากมหาวิทยาลัยแต่อย่างใด¹⁴⁵

นอกจากนี้ยังมีหนังสือพิมพ์อีกตอนหนึ่งที่กล่าวในเชิงประชดประชันในเรื่องดังกล่าวด้วย

“ศิลปะตะกอน มหาวิทยาลัยศิลปะกำลังเผชิญปัญหาหนักเนื่องจากขาดเงินงบประมาณที่จ้างครูถึงกับพิจารณาที่จะปิดมหาวิทยาลัยเพื่อรอนงบประมาณปีต่อไป หรืออาจจะต้องยุบมหาวิทยาลัยแห่งนี้เสียเลย นี่เป็นวิกฤตการณ์ในวงการศึกษานักเรียนชาติซึ่งจะนำความสนใจมาสู่ชาวไทยทุกคน รัฐบาลจะต้องยอมรับว่า นี่เป็นความผิดพลาดอย่างน่าอัศจรรย์อีกเรื่องหนึ่ง ความผิดพลาดครั้งนี้ได้มีผู้ชี้ให้เห็นมานานแล้ว สาเหตุเกิดจากการทุ่มเทงบประมาณ ไปในทางเตรียมสงครามและหว่านโปรยเพื่อแก่การป้องกันแก้อภัยของรัฐบาลโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียของประชาชน เมื่อต้นปีการศึกษานี้เอง เยาวชนไทยจำนวนหมื่น ๆ คน ไม่มีที่เรียน ส่วนหนึ่งของเยาวชนเหล่านั้นเปิดการประชุมสาธารณะ และเปล่งเสียงประณามนโยบายการศึกษาของรัฐบาลเสริมหนักศิลปะอย่างกึกก้องที่สนามหลวง และในกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมา นิสิตแผนกสัตวแพทย์ต้องอาศัยกระต๊อบผ้าใบ ต่ออาคารเล่าเรียนมหาชนชาวไทย รับทราบข่าวนี้ด้วยความสลดหดหู่ใจ แต่ในขณะเดียวกัน รัฐบาลเสริมหนักศิลปะกลับเร่งกำลังปราบปรามประชาชนผู้รักหนักมือยิ่งขึ้น นายกรัฐมนตรีวัย 60 ได้รับการยกย่องจากผู้ใกล้ชิดของเขาว่า เป็นประจักษ์บุรุษยอร์จ วอชิงตัน แห่งสหรัฐฯ และวิลเลียม พิต แห่งอังกฤษ แต่มหาชนชาวไทยกลับอับอายแทนการเปรียบเทียบกับนั้น ในขณะที่มหาวิทยาลัยศิลปะเป็นประจักษ์คนใช้หนัก รัฐบาลทำอะไรอยู่?” รัฐบาลคิดอ่านตอบโต้ฝ่ายค้าน ทุกทางแม้กระทั่งการที่เงินงบประมาณ จากกระทรวงการคลัง 10 ล้านบาทมาออกหนังสือพิมพ์สนับสนุนตน รัฐบาลวิงวอนเพื่อประมูล สส.ทาสให้เข้าพรรคสนับสนุน นายกรัฐมนตรีจะได้ของขวัญวันเกิดครบ 60 ปี เป็นรถไฟขบวนพิเศษ เฉพาะตัว สภาเสริมหนักศิลปะออกบัตรข้อเสนอของฝ่ายค้าน ที่เสนอให้ยกเลิกกฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ และกฎหมายที่กีดขี่เสรีภาพ จังหวัดที่ภรรยานายกรัฐมนตรี ได้รับ

145 สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศร.0701.32/27. บทความเรื่อง “ศิลปะกำลังเป็นอัมพาต” หน้า 2.

เลือกเป็นผู้แทนจะได้วิทยาลัยทันสมัย แต่มหาวิทยาลัยศิลปากรจะต้องยุบเพราะไม่มีเงิน ! นี่หรือคือสรรพภาพ ของรัฐบาลเสริมนังคศิลา ?”¹⁴⁶

2. ปัญหาด้านการบริหารที่ต้องขึ้นกับกรมศิลปากร มาจากพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากรที่ยังคงมีลักษณะของการผูกขาดอำนาจ เช่น การกำหนดให้อธิบดีเป็นผู้อำนวยการโดยตำแหน่งเป็นการผูกมัดมหาวิทยาลัยให้มีอิสระเสรี อยู่ในภาวะจำยอมจะต้องรับเอาข้าราชการพวกฟ้องอธิบดีเข้ามาอยู่ในสถาบัน กรรมการมหาวิทยาลัยประกอบด้วยบุคคลภายนอกที่ห่างเหินกับกิจการภายในเป็นส่วนใหญ่ คณะนี้ก็ถูกตัดสิทธิ ไม่มีโอกาสร่วมในการบริหารมหาวิทยาลัยขั้นสูงสุดเช่นที่อื่น ล้วนเป็นแผนจำกัดความเจริญของมหาวิทยาลัยไว้ล่วงหน้าทั้งสิ้น ทั้งเป็นการบังคับให้มหาวิทยาลัยต้องตกเป็นเบี้ยล่างของกรมศิลปากร เช่น ในทางบริหารถูกทอดทิ้งละเลยไม่ได้ดำเนินการแบ่งส่วนราชการมหาวิทยาลัยตั้งแต่แรกเริ่มหรือทันทีเมื่อมหาวิทยาลัยโอนไปสังกัดสำนักนายก จึงทำให้ฐานะของอาจารย์ประจำและข้าราชการเป็นเพียงลูกจ้างไม่อาจบรรจุผู้มีวุฒิเหมาะสมมาปฏิบัติหน้าที่ กรมฯ ไม่อนุมัติงบประมาณให้เป็นอาจารย์ประจำให้เงินอุดหนุนจำนวนเล็กน้อย จำต้องอาศัยข้าราชการกรมศิลปากรที่ขาดคุณสมบัติเหมาะสม ล้วนแต่มีงานประจำทางกรมฯ ที่ล้นมืออยู่แล้ว กรมฯ บริหารคณะต่างๆ ในมหาวิทยาลัยราวกับว่าเป็นแผนกเล็กๆ ไม่ส่งเสริมให้มีแม้แต่หน่วยธุรการที่สมบูรณ์ ขาดแคลนอุปกรณ์เจ้าหน้าที่ อาจารย์¹⁴⁷

ผลงานจากการจัดการศึกษาพบว่านักศึกษาในช่วงนี้มหาวิทยาลัยศิลปากรกำลังอยู่ในการก่อร่างสร้างตัว แม้สถานที่เรียนก็ยังไม่ได้มีการจัดตั้งอยู่ในวังท่าพระ โดยมีที่ทำการอยู่ในกรมศิลปากรเท่านั้น ประกอบกับการเรียนการสอนนั้นอาจารย์ผู้สอนต่างมีความเคร่งครัดเป็นอย่างมาก จนนักศึกษาที่ไม่มีความสามารถอย่างเพียงพอจะได้รับประกาศนียบัตร จึงทำให้ผู้เรียนถึงขั้นระดับปริญญาตรียังมีเป็นจำนวนน้อยมาก โดยมีผู้สำเร็จการศึกษาครั้งแรกในปี พ.ศ. 2497 ถึงปีการศึกษา 2506 โดยรับพระราชทานปริญญาบัตรจากกระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากคำรายงานกราบบังคมทูลพบว่า มีผู้สำเร็จทางด้านจิตรกรรมเพียง 22 คน ชาย 20 หญิง 2 คน และทางด้านประติมากรรม มีผู้สำเร็จ 14 คน ชาย 13 คน หญิง 1 คน รวมทั้งสิ้น 34 คน¹⁴⁸

¹⁴⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.0701.32/27. บทความเรื่อง "ศิลปากรกำลังเป็นอัมพาต" (บทความจากหนังสือพิมพ์สารเสรี เรื่องศิลปปะทอน วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2500)

¹⁴⁷ แฟ้มเดียวกัน(ข่าวจากหนังสือพิมพ์ "สยามนิกร" ฉบับประจำวันวันที่ 11 กรกฎาคม 2503)

¹⁴⁸ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร. คำกราบบังคมทูลของผู้อำนวยการของมหาวิทยาลัยศิลปากรในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ วันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2507.

5.3.4 สภาพสังคมในมหาวิทยาลัยศิลปากร

จากการศึกษาพบว่าผู้เรียนในเวลานั้นมีความขยันตั้งใจจริง ประกอบกับอาจารย์ที่สอนก็มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดี นักศึกษามีความเคารพเทิดทูนและชื่นชมในฝีมือการสอนของอาจารย์ที่มาสอนทุกท่าน ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาและนักศึกษาด้วยกันเป็นไปด้วยดี เพราะเนื่องจากมีความใกล้ชิดสนิทสนมและให้ความเป็นกันเองอย่างดี เพราะยังมีผู้เรียนจำนวนน้อย กิจกรรมส่วนมากก็มักจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเรียนในทางด้านงานศิลปะ มีการจัดงานนิทรรศการเพื่อแสดงผลงานของนักศึกษาให้กับประชาชนโดยทั่วไปได้ดูได้ชม นอกจากนั้นบรรยากาศของการเรียนในช่วงเวลาเริ่มต้นนั้นอยู่ในภาวะสงครามโลกดังนั้นบรรยากาศของการเรียนจึงมีการหลบระเบิดระหว่างเรียนด้วย เช่น คำบรรยายของนักศึกษาดอนหนึ่งซึ่งบรรยายถึงบรรยากาศในการเรียนตอนนั้นได้เป็นอย่างดีว่า

“พูดถึงการเรียนในสมัยก่อน พวกเราขยันกันอย่างหาตัวจับได้ยาก แต่ความขยันของพวกเราขยันกันอย่างแกล้งๆ ไม่มีจุดหมายปลายทาง เรียนกันด้วยใจรัก อยากจะเรียนกันให้เก่ง เรียนแล้วจะจบชั้นอะไร ปัญญาอะไรหวังไม่ได้เพราะครูคลอนแคลนไม่แน่นอน ถ้าคิดขึ้นครั้งใดหัวใจหดหู่ จะไม่หดหู่ได้อย่างไร เพราะความตั้งใจครั้งแรกพวกเรที่ตั้งใจมาเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร พอเรียนไปสักหน่อยก็พลันได้ข่าวว่าเขาจะยุบ เพราะเขาอ้างว่าไม่เห็นมีตัวอย่างที่ไหนไม่มีประเทศใดที่เขาตั้งโรงเรียนศิลปะเป็นมหาวิทยาลัย ที่ต่างประเทศเขาก็มีเพียงวิทยาลัยหรือคาเดมีเท่านั้นประเทศไทยเขายกออกไป พอฟังเรื่องนี้บางที่เราก็อ้อ บางคนใจน้อยเลยพลอยเลิกเรียนไปเฉยๆ ก็เริ่มมีกันแล้ว จำนวนนักศึกษาที่มีมากแต่แรกๆ ก็เริ่มลดลงแล้ว”¹⁴⁹

สำหรับความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีกับลูกศิษย์ในเวลานั้น ถือว่ามีความสนิทสนมและให้ความรักความสนใจนักศึกษาเป็นอย่างดี มุ่งเน้นในการอบรมบ่มนิสัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาถึงกับได้เปรียบอาจารย์เหมือนกับพ่อ

“...ส่วนศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี วิธีการสอนของท่านอาจถือเป็นเคล็ดลับของความสำเร็จอย่างแท้จริง โดยการศึกษาอุปนิสัยของศิษย์อย่างใกล้ชิด ท่านสามารถดึงเอาธรรมชาติอันพิเศษของแต่ละบุคคลออกมาเป็นลักษณะเฉพาะคน “อยู่กับอาจารย์เหมือนกับเราอยู่บ้าน...อาจารย์ก็เหมือนพ่อ พวกผมก็เหมือนลูกของท่าน...อาจารย์ไม่ได้สอนเฉพาะวิชา แต่ท่านให้วิชาที่ยิ่งใหญ่ ก็คือชีวิต ชีวิตที่สามารถรักษาวิชา เป็นผู้มีจิตวิทยาสูงในการสร้างคน...ท่านติดตามดูอุปนิสัย เอาใจใส่ลูกศิษย์ตลอดเวลา ถ้าเห็นว่าไม่ไหว ก็จะไปเรียกผู้ปกครองมาให้ไปหาที่เรียนใหม่ที่ถูกต้องกับนิสัยต่อไป...วิธีการ

149

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร. เอกสารหมายเลข 7. พูน เกศจำรัส. “ศิลปากร” ไม่มีหมายเลขหน้า

สอนของอาจารย์ศิลปินั้น ลึกซึ้งมาก คือ ท่านไม่ได้สอนเฉพาะวิชาเท่านั้น แต่ท่านยังสอนความเป็นคนด้วย เวลาสอน ท่านจะดูคนด้วยว่าใครเป็นอย่างไร ชอบหรือถนัดด้านไหน ท่านก็จะชี้แนะไปด้านนั้น อย่างผม อาจารย์ศิลปินจะไม่ให้ปั้นรูปผู้หญิงเลย พวกหนุ่มๆ อ่อนหวานก็ไม่ให้ปั้น เพราะท่านเห็นว่าผมชอบพวกทหาร พวกคุๆ แร่ๆ ก็เลยให้ปั้นเฉพาะผู้ชาย ซึ่งอันนี้ท่านถือเอาความชอบของผมเป็นแนวทางของการสอน...”¹⁵⁰

และในขณะที่เดียวกันนอกจากที่อาจารย์จะมีความทุ่มเทในด้านการเรียนการสอนแล้วยังมีการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับนักศึกษาเป็นอย่างดี รวมทั้งสร้างความสนุกสนานอีกด้วยดังความตอนหนึ่งว่า

“.....ขณะที่กำลังมีภัยทางอากาศ ใดๆ ต่างพากันหลบภัยกันจ้าละหวั่น แต่ท่านอาจารย์ศิลปินยังคงทำงานเป็นปกติอยู่ในห้อง ท่านบอกว่าท่านต้องเร่งทำตำราเรียนเป็น 2 ชุด เพราะถ้าชุดหนึ่งถูกระเบิดเสียหาย ถ้าโชคดีอาจจะยังเหลืออยู่อีกชุดหนึ่ง ตำราที่ท่านลอกด้วยวิธีเขียนด้วยมือของท่านเองในบางเวลาที่พวกเราลงหลุมหลบภัย อาจารย์ศิลปินจะปลีกเวลาเดินตรวจนักศึกษา บางที่ท่านเกิดนึกสนุกอยากจะช่วยสถานการณ์ที่เคร่งเครียดให้ผ่อนคลายลงบ้าง ท่านเคยเดินกระที่บเท้าหนักๆ ไปแถวบริเวณหลุมหลบภัยแล้วพูดต้งๆ ว่าระเบิดมาแล้วๆ พอเห็นนักศึกษาค่อยยิ้มหัวเราะกันได้บ้าง ท่านก็แก้งพูดยั่วว่า “ต้องส่งข้าวส่งน้ำใหม่” พวกเขาก็เลยกำลังใจดีขึ้นเล็กน้อย พวกขึ้นจากหลุมมาเข้าห้องเรียนทำงานต่อไปได้ตามปกติ...”¹⁵¹

การแต่งกายตั้งแต่สมัยแรกนั้นยังไม่มีเครื่องแบบแต่งตามสบาย สำหรับนักศึกษาชายแต่งได้ทั้งกางเกงขาสั้นขายาว บางคนนั่งกางเกงขาสั้น ใส่เสื้อคอกลมใช้ชุดเดียวตลอดสัปดาห์ โดยนักศึกษาในช่วงเวลานั้นได้บรรยายว่าส่วนมากนักศึกษาแต่งตัวกันมอมแมม ยกเว้นบางคนที่มีฐานะทางบ้านดีก็จะเปลี่ยนชุดใหม่สะอาดแจ่มใสทุกวัน ดังคำบรรยายตอนหนึ่งว่า

“.... เรื่องเกี่ยวกับการแต่งการที่มอมแมมแบบนี้มีอยู่คราวหนึ่ง ผู้เล่ากับเพื่อนแต่งตัวเหม็นสาปพอๆ กัน หลังจากรับประทานอาหารกลางวันแล้วจากร้านหาบเร่แถวๆ สนามหลวง ก็พากันเดินเข้าประตูหน้ากรมศิลปากร ขณะนั้นนึกใจกล้าเดินขึ้นไปบนกรมศิลปากร พออย่างก้าวเข้าไปก็พลันได้เห็นภาพเขียนสวยๆ แขนงอยู่ตามข้างฝา เรา 2 คนเดินดูกันจนเพลินจนเลยชั้นบนบันไดชั้นบน ขณะนั้นท่านผู้ใหญ่ของกรมศิลปากรท่านหนึ่งมองเห็นความมอมแมมของเราเข้า นับตั้งแต่นั้นมาท่านก็ออกคำสั่ง

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน

เป็นหนังสือราชการส่งมายังครูอาจารย์ในมหาวิทยาลัยศิลปากรห้ามไม่ให้นักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นไปบนกรมศิลปากรเด็ดขาด พวกเราก็เลยอดดูภาพกันไป ..¹⁵²

5.3.7 กิจกรรมของมหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากรเมื่อแรกตั้งยังมีจำนวนนักศึกษาค่อนข้างน้อย พื้นที่ของมหาวิทยาลัยมีความจำกัดคับแคบ จึงไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมของนักศึกษา ประกอบกับการที่นักศึกษาต้องใช้เวลาหลังเลิกเรียนในการทำงานทางศิลปะส่งอาจารย์ ทำให้ผู้เรียนใช้เวลาส่วนมากอยู่กับการทำงานศิลปะ การเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยไม่ได้มีระบบหอพักทำให้ผู้เรียนต้องเดินทางไปกลับ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการทำกิจกรรม ส่งผลทำให้มีมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงมีกิจกรรมที่สำคัญเด่นชัดเพียงอย่างเดียวคืองานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ

การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติเป็นกิจกรรมที่มีบทบาทอย่างสำคัญทั้งในด้านการเผยแพร่ศิลปะไปสู่ประชาชน และยกฐานะของศิลปินร่วมสมัยของไทยให้ได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น เฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรียังมีชีวิตอยู่นั้น การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติได้รับการยอมรับจากศิลปินว่า เป็นการแสดงศิลปะที่มีมาตรฐานสูง แต่หลังจากที่ศาสตราจารย์ศิลป์ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ.2505 แล้ว สถานภาพและการยอมรับการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติในวงการศิลปะลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ เพราะขาดผู้นำที่เป็นหลักในการคัดเลือกตัดสินให้รางวัลที่ทุกคนทุกฝ่ายยอมรับในความรู้ความสามารถ และความยุติธรรม การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ เริ่มขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2492 ณ กรมศิลปากร โดยการริเริ่มของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ร่วมกับกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อนำผลงานศิลปกรรมของศิลปินเสนอต่อประชาชน ซึ่งมีทั้งผลงานที่จัดแสดงให้ประชาชนชมและผลงานศิลปกรรมที่ได้รับการตัดสินให้รางวัลจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะ การตัดสินให้รางวัลนั้น นอกจากจะเป็นการให้กำลังใจแก่ศิลปินแล้ว ยังเป็นการชี้ให้เห็นคุณค่าที่แตกต่างกันของผลงานศิลปกรรมด้วย เท่ากับเป็นการให้การศึกษาด้านศิลปะแก่ประชาชนไปพร้อมๆ กัน¹⁵³

การให้รางวัลในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ แบ่งออกเป็น รางวัลเกียรติยศนิยมนอันดับหนึ่ง เหรียญทอง รางวัลเกียรติยศนิยมนอันดับสอง เหรียญเงิน และรางวัลเกียรติยศนิยมนอันดับสาม เหรียญทองแดง รางวัลดังกล่าวจะมอบให้แก่ศิลปินที่มีผลงานดีเด่นประเภทต่างๆ ในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่หนึ่งได้แบ่งประเภทของงานศิลปะออกเป็น ประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปะประยุกต์และมัณฑนศิลป์ และศิลปะเด็ก การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติเป็นเวทีการประกวดและ

¹⁵² เรื่องเดียวกัน

¹⁵³ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, ชีวิตและผลงานของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี, (กรุงเทพฯ : ชีทแก้ว, 2536), หน้า 162.

การแสดงศิลปกรรมร่วมสมัยยุคบุกเบิกของวงการศิลปะของไทย เป็นวัฒนธรรมใหม่ในสังคมไทยในช่วงเวลานั้น นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสให้ ศิลปินได้นำผลงานศิลปกรรมของตนเสนอต่อประชาชน และศิลปินยังมีโอกาสได้รับรางวัลเป็นเกียรติ ทำให้เกิดกำลังใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะต่อไป นอกจากนี้การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติยังช่วยยกระดับความสำคัญของวิชาชีพประเภทนี้ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น ผลงานศิลปกรรมที่ศิลปินนำเสนอต่อสาธารณชนนั้นสะท้อนให้เห็นความรู้สึกนึกคิดและความสามารถของศิลปินในแต่ละช่วงเวลาด้วย

นอกเหนือจากการจัดแสดงผลงานศิลปะให้ประชาชนโดยตรงแล้ว ในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติแต่ละครั้ง ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ยังได้เขียนบทความแนะนำศิลปินและแนะนำผลงานศิลปกรรมที่ได้รับรางวัลและศิลปินที่มีผลงานดีเด่นด้วย เป็นการช่วยขยายขอบข่ายความเข้าใจศิลปะของผู้ที่ต้องการจะชื่นชมผลงานศิลปกรรมได้ดียิ่งขึ้นอีกทางหนึ่ง ดังกล่าวแล้วจะเห็นว่า ประเด็นที่เป็นวัตถุประสงค์หลักของการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติที่ศาสตราจารย์ศิลป์กล่าวถึงเสมอคือ คุณภาพของผลงานศิลปะ เพื่อยกระดับรสนิยมทางศิลปะของประชาชน เพื่อให้งานศิลปะที่จะเสนอต่อประชาชนนั้นอยู่ในขั้นดีจริงๆ¹⁵⁴

5.4 พัฒนาการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.4.1 พัฒนาการด้านการเรียนการสอน

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สถานการณ์ของโลกเกิดความเปลี่ยนแปลงอยู่ภายใต้ภาวะสงครามเย็นอันเป็นการเผชิญหน้ากันระหว่างลัทธิเสรีนิยมประชาธิปไตย กับลัทธิสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ ทั้งสองลัทธิต่างแสวงหาแย่งชิงพื้นที่อุดมการณ์ทางการเมืองด้วยการแข่งขันโฆษณาชวนเชื่อในทุกวิถีทางเพื่อหาแนวร่วมกับฝ่ายตนและสกัดกันแนวคิดของอีกฝ่ายหนึ่ง ทำนองเดียวกับประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากสหรัฐอเมริกาที่ให้ความช่วยเหลือในการบูรณะฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดขึ้นจากภัยสงคราม ส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็วในสังคมไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยสหรัฐอเมริกามีวัตถุประสงค์ในการใช้ประเทศไทยเป็นฐานที่มั่นในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าเศรษฐกิจไทยให้เข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกตั้งแต่ทศวรรษ 2490 ต่อเนื่องมาถึงทศวรรษ 2510 ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการเข้าร่วมทุนในรูปแบบของบรรษัทข้ามชาติ การค้าขาย อุตสาหกรรม การบริการ การให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาการศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้เศรษฐกิจไทยต้องอิงอยู่กับสหรัฐมากขึ้น การ

¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164.

ร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจกับสหรัฐส่งผลทำให้เศรษฐกิจไทยโตขึ้นและมาเน้นทางด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น ส่งผลทำให้แรงงานภาคเกษตรส่วนหนึ่งอพยพเข้าเมืองเพื่อเป็นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมโดยได้รับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ส่งผลทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความแตกต่างในความเจริญระหว่างเมืองและชนบท¹⁵⁵ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่เริ่มปรากฏขึ้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2

การจัดการศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตั้งแต่ พ.ศ. 2485-2500 ประกอบด้วย 9 คณะ โดยเป็นคณะที่จัดตั้งขึ้นใหม่ถึงจำนวน 5 คณะ นับว่าการเรียนการสอนของไทยได้มีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนได้ครอบคลุมหลายสาขาวิชายิ่งขึ้น ดังนี้

กลุ่มทางด้านการแพทย์ ได้มีการเปิดการเรียนการสอนในคณะทันตแพทยศาสตร์ (2490) คณะแพทยศาสตร์ (2491) คณะสัตวแพทยศาสตร์ (2497) เนื่องจากได้รับความร่วมมือจากสหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมงานด้านสาธารณสุขให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยได้รับความร่วมมือจากองค์การ USOM

การจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์นั้นมีสาเหตุเพื่อสนองตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในการเสด็จมาพระราชทานปริญญาบัตร และทรงมีพระราชวินิจฉัยเห็นควรให้จัดตั้งคณะแพทยศาสตร์ขึ้นใหม่อีกแห่งหนึ่ง ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ของสภาอากาศ เพราะทรงเห็นว่าแพทย์ในเวลานั้นมีจำนวนน้อยไม่พอเพียงต่อความต้องการ ในขณะที่รัฐมีนโยบายในการส่งเสริมการเพิ่มประชากร แต่ไม่ได้มีจัดตั้งสถาบันการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อผลิตแพทย์ ส่งผลทำให้แพทย์ขาดแคลน ต่อมาเมื่อไทยได้ทำการร่วมมือจากสหรัฐอเมริการส่งผลทำให้การเรียนการสอนทางด้านการแพทย์และสาธารณสุขเพิ่มขึ้นในเวลาต่อมา ในการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์ใหม่นี้ ระยะแรกมีอาจารย์จำนวนหนึ่งของคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลย้ายไปเป็นอาจารย์ และได้รับแพทย์ที่จบใหม่เข้ารับราชการในคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์จำนวนมาก เพื่อฝึกฝนเป็นอาจารย์ต่อไป นอกจากนี้ ในบางแผนกวิชาอาจารย์ของศิริราชก็ไปช่วยทำการสอน เช่น พยาธิวิทยา รังสีวิทยา และกุมารศาสตร์ เป็นต้น¹⁵⁶

คณะวิศวกรรมศาสตร์ ในช่วง พ.ศ. 2485-2500 คณะวิศวกรรมเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนใน 5 สาขา คือ โยธา(2457) ไฟฟ้า(2457) เครื่องกล(2457) เหมืองแร่(2482) อุตสาหการ (2485) ส่วนวิศวกรรมช่างอากาศ(2474) ได้ถูกยุบเลิกไปตั้งแต่ พ.ศ. 2482 เพราะกองทัพอากาศสามารถผลิตบุคลากรได้แล้วที่นายเรืออากาศ) การเรียนการสอนของคณะวิศวกรรมศาสตร์เพิ่งเริ่มมีนิสิตหญิงมาเรียนครั้งแรกในปี พ.ศ.2492 การเรียนการสอนในคณะวิศวกรรมศาสตร์ในยุคนี้มีจุดเด่น

¹⁵⁵ คณินันต์ย์ ตั้งใจตรง, ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนิสิตนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ.2516-2519 : ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 31-33.

¹⁵⁶ คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี, หน้า136.

เรียกว่า “ยุคสไลด์รูล” ซึ่งเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในทางวิศวกรรมมีรูปร่างเป็นไม้บรรทัดมหัศจรรย์ที่สามารถคำนวณได้สารพัดประโยชน์เป็นเครื่องมือคล้ายกับเครื่องคำนวณอิเล็กทรอนิกส์ในปัจจุบัน¹⁵⁷

แม้ว่าคณะวิศวกรรมจะเปิดมาเป็นระยะเวลาอันตั้งแต่เริ่มสถาปนามหาวิทยาลัย แต่การที่มีผู้หญิงมาเรียนกันน้อยเพราะนิสิตทั้งคณะเป็นผู้ชาย รวมทั้งจะต้องมีการออกไปทำงานในตามต่างจังหวัดและสถานที่ต่างๆ จึงยังไม่เหมาะสมกับผู้หญิงในเวลานั้น การจัดการเรียนการสอนของคณะวิศวกรรมศาสตร์ได้มีการคำนึงถึงความต้องการของตลาดเป็นสำคัญ ในช่วงปี พ.ศ. 2485-2500 ปรากฏว่าได้มีการจัดตั้งภาควิชาอุตสาหกรรมขึ้นเพียงแผนกเดียว เพราะในเวลานั้นเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจตามนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ได้มีการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจหรือในรูปบริษัทของรัฐขึ้นหลายแห่ง โดยบริษัทเหล่านี้อยู่ภายใต้การควบคุมของสมาชิกภายในคณะราษฎรโดยมีความมุ่งหมายเพื่อกำจัดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของต่างชาติ จึงมีความต้องการวิศวกรไปทำหน้าที่ในโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐมีลักษณะคล้ายกับวิศวกรเคมี¹⁵⁸ นอกจากนี้บุคคลที่สำเร็จการศึกษาในคณะวิศวกรรมก็ยังคงเข้ารับราชการตามกรมกองต่างๆ และหน่วยงานของเอกชนได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับบันทึกตอนหนึ่งว่า

“ได้กล่าวมาแล้วว่าคณะวิศวกรรมศาสตร์เปิดสอนสาขาวิชาต่างๆ ตามความต้องการของตลาด ดังนั้นในปี พ.ศ. 2485 คณะฯ ได้เปิดวิศวกรรมอุตสาหกรรมขึ้น เพราะตลาดต้องการวิศวกรไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเริ่มมากขึ้นทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน หลังปี พ.ศ. 2480 มีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมาก เช่น โรงงานน้ำตาล โรงงานทอผ้า โรงงานผลิตปูนซีเมนต์ โรงงานกระดาษ เป็นต้น วิศวกรที่จะไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมจะต้องมีความรู้เฉพาะ คือ ต้องรู้กรรมวิธีการผลิต รู้จักเครื่องจักรเครื่องกล รู้เรื่องการบริหารการผลิต เรื่องคุณภาพ ฯลฯ”¹⁵⁹

ในเวลาต่อมาภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางคณะวิศวกรรมศาสตร์ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาโดยการทำสัญญากับองค์การ USOM เพื่อแลกเปลี่ยนอาจารย์มาสอนที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ และส่งอาจารย์จากคณะไปศึกษาต่อที่สหรัฐอเมริกา ทางคณะวิศวกรรมศาสตร์ได้รับการบริจาคอุปกรณ์เพื่อใช้ในการเรียนการสอน

¹⁵⁷ จววย บุญยุบล, ความทรงจำเกี่ยวกับคณะวิศวกรรมศาสตร์ในช่วงปี พ.ศ. 2496-2538, ใน คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 90 ปีวิศวะ จุฬฯ 9 รอบคุณพระเจริญฯ, กรุงเทพฯ : มปท, 2547) หน้า 73.

¹⁵⁸ วินเลิศ ภาวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, “คณะวิศวกรรมศาสตร์สมัยศาสตราจารย์พิเศษ บัณฑิตพงศ์”, ใน คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 90 ปีวิศวะ จุฬฯ 9 รอบคุณพระเจริญฯ, กรุงเทพฯ : มปท, 2547) หน้า 50.

¹⁵⁹ สมชาย พวงเพ็ชร์, เก้าทศวรรษ วิศวะ จุฬฯ, ใน คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 90 ปีวิศวะ จุฬฯ 9 รอบคุณพระเจริญฯ, กรุงเทพฯ : มปท, 2547) หน้า 41-42.

คณะวิทยาศาสตร์ ได้แยกออกมาจากคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2491 ในช่วง พ.ศ. 2485-2500 คณะวิทยาศาสตร์เปิดหลักสูตรการเรียนการสอนใน 5 สาขา คือ เคมี (2460) ชีววิทยา(2460) ฟิสิกส์ (2476) คณิตศาสตร์(2494) พฤกษศาสตร์(2499) สาเหตุที่คณะวิทยาศาสตร์จะต้องมีการแยกออกมาจากคณะอักษรศาสตร์ เพราะต้องการถ่ายทอดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสมัยปรับตัว เพื่อให้การเรียนการสอนของไทยมีมาตรฐานยิ่งขึ้น ในปี พ.ศ. 2494 ประเทศไทยได้เริ่มมีการนำระบบโทรทัศนมาใช้ ส่งผลทำให้ต้องเร่งมีการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพราะในเวลานั้นการเรียนการสอนของคณะวิทยาศาสตร์นั้นอยู่ในสภาพที่ล้าหลังมาก ดังนั้นทางคณะวิทยาศาสตร์จึงให้รัฐบาลสนับสนุนวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์ เพื่อพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ให้มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจที่ขยายตัวมากขึ้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงส่งผลทำให้การเรียนการสอนของคณะวิทยาศาสตร์จึงต้องเร่งปรับตัวโดยในเวลาต่อมาทางคณะวิทยาศาสตร์ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา โดยมูลนิธิรีออคกีเฟลเลอร์ให้ทุนสนับสนุนในการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ให้ได้มาตรฐาน ซึ่งในเวลาต่อมาได้เป็นต้นกำเนิดของมหาวิทยาลัยมหิดล¹⁶⁰

คณะรัฐศาสตร์ ได้ก่อตั้งขึ้นใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2491 หลังจากที่คณะรัฐประศาสนศาสตร์ถูกย้ายไปรวมเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อแรกตั้งมีการเรียนการสอนใน 4 แผนก คือ แผนกปกครอง การทูตและต่างประเทศ, การคลัง, สังคม, และนิติศาสตร์ สาเหตุที่นำมาสู่การจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์อีกครั้งเพราะนิสิตเก่าจำนวนหนึ่งรู้สึกว่าการเรียนเก่าถูกยุบไป การเรียนการสอนในคณะรัฐศาสตร์ยังคงมีความมุ่งหมายหลักในการผลิตบุคคลเข้าสู่ราชการ โดยในช่วงแรกเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย ต่อมาจึงแพร่หลายไปสู่กระทรวงต่างๆ มากขึ้น¹⁶¹

คณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์ หลังจากที่คณะวิทยาศาสตร์ได้แยกออกจากคณะอักษรศาสตร์แล้ว คณะอักษรศาสตร์จึงได้มีการเปลี่ยนชื่อมาเป็นคณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์ในปี พ.ศ. 2491 โดยจัดการเรียนการสอนใน 4 แผนก คือ แผนกวิชาภาษาไทยและโบราณคดีแผนกวิชาภาษาปัจจุบัน แผนกวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ และแผนกวิชาครุศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายในการผลิตครูเพื่อเข้ารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก เนื่องจากหลังการร่วมมือกับประเทศสหรัฐอเมริกาแล้วทำให้การเรียนการสอนในระดับประถมและมัธยมขยายตัวออกไปได้กว้างมากขึ้นกว่าเดิม¹⁶²

¹⁶⁰ ไพเราะ ทิพย์ทัศน์, วิวัฒนาการถ่ายทอดความรู้วิทยาศาสตร์ในสังคมไทย, ใน คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 50 ปี คณะวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพฯ : มปท, 2520), หน้า 200.

¹⁶¹ พันิช อนันตพงษ์, "กำเนิดรัฐศาสตร์จุฬาฯ ยุคใหม่" ใน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, งานกึ่งศตวรรษ รัฐศาสตร์ จุฬาฯ, (กรุงเทพฯ : มปท, 2541) หน้า 14-36.

¹⁶² วิลาสว่างค์ พงคะบุตรและชัชสุนิ์ สินธุสิงห์, แปรทศวรรษคณะอักษรศาสตร์, ใน คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 60 วัน อักษรศาสตร์มหามันต์ ปีการศึกษา 2538, (กรุงเทพฯ : มปท, 2539), หน้า 5.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ในระยะก่อตั้ง 2486-2500 ได้มีการแบ่งการเรียนการสอนไว้ 2 แผนกคือ แผนกวิชาศิลปกรรม แผนกวิชาผังเมือง โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเข้ารับราชการ¹⁶³

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2486 สาเหตุที่มีการจัดตั้งคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีขึ้นมาเพื่อรองรับพระราชบัญญัติการบัญชี พ.ศ. 2482 เพื่อออกมาบังคับใช้ให้ร้านค้าและโรงงานอุตสาหกรรมต้องจัดทำบัญชีตามที่กฎหมายบัญญัติ¹⁶⁴ การจัดตั้งคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีมีผลนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลทำให้การค้ามีการขยายตัวมากขึ้น และการที่รัฐได้มีการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจเป็นจำนวนมากส่งผลทำให้ต้องมีการทำบัญชีให้เป็นระบบ

การผลิตบัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในช่วงปี พ.ศ.2485-2500 พบว่า มีการผลิตบุคคลเพื่อสนองตอบแรงงานใน 3 แหล่งคือ การเข้ารับราชการ การเข้าทำงานในรัฐวิสาหกิจ และการเข้าทำงานในบริษัทเอกชน โดยตลาดราชการยังเป็นแหล่งงานหลักที่รองรับบุคคลที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเข้าทำงาน สาเหตุที่บุคคลเข้ารับราชการเป็นจำนวนมากเพราะมาจากค่านิยมของสังคมว่าเป็นงานที่มีเกียรติยศ มีความมั่นคง ประกอบกับมีสวัสดิการที่ดี การที่บัณฑิตเข้าไปทำงานในบริษัทเอกชนเป็นจำนวนน้อย เพราะมาจากนโยบายของรัฐบาลกีดกันชาวต่างประเทศภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจแบบชาตินิยมส่งผลทำให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษากลุ่มหนึ่งมาเข้าทำงานในรัฐวิสาหกิจแทน เพราะมีความมั่นคงและมีรายได้มากกว่างานราชการโดยทั่วไป หลังจากทืออเมริกาได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้น ทำให้อเมริกาไม่พอใจนโยบายเชิงผูกขาดทางเศรษฐกิจของรัฐ ส่งผลทำให้เกิดการจัดตั้งบริษัทเอกชนขึ้นมาเป็นจำนวนมากภายหลังการขึ้นดำรงตำแหน่งของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ซึ่งเริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 ส่งผลทำให้บัณฑิตจำนวนมากในเวลาต่อมาหลังไหลเข้าสู่ตลาดแรงงานในภาคเอกชนมากยิ่งขึ้น

จากข้อสรุปข้างต้นมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของวารุณี โอสถารมย์ว่า จุฬาย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแบบตลาดวิชาที่ประกอบด้วยคณะวิชาที่หลากหลายมากกว่ามหาวิทยาลัยอื่น โดยผลิตกำลังคนด้านวิศวกรจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ ผลิตครุภัณฑ์จากคณะอักษรศาสตร์ และคณะวิทยาศาสตร์ และได้จัดตั้งคณะบัญชี โดยขยายงานจากคณะอักษรฯ เพื่อผลิตนักบัญชีขึ้นสำหรับหน่วยราชการฝ่ายบัญชีและการคลังที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น เพื่อควบคุมกิจการรัฐวิสาหกิจ และระบบราชการที่ขยายตัวอันเนื่องมาจากนโยบายฟื้นฟูประเทศด้วยนโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมโดยรัฐในช่วงนี้ หน่วยงานเหล่านี้เป็นต้นว่า สำนักงานตรวจสอบบัญชีกรมการค้าภายใน และบริษัทรัฐวิสาหกิจอื่นๆ นอกจากนี้ยัง

¹⁶³ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, จุฬานันต์ 2490, (กรุงเทพฯ : มปท, 2491) , ไม่มีหมายเลขหน้า.

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, ไม่มีหมายเลขหน้า.

ได้จัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ เพื่อผลิตข้าราชการให้กับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย¹⁶⁵ กล่าวโดยสรุปในสภาพนี้เท่ากับว่ารัฐบาลเพียงแต่ให้มหาวิทยาลัยสามารถดำเนินการภายใต้ศักยภาพที่เป็นอยู่ เพื่อจะตอบสนองนโยบายหลักในการพัฒนากำลังคนให้กับระบบราชการ ซึ่งเป็นตลาดงานเพียงแหล่งเดียวของมหาวิทยาลัย¹⁶⁶

5.4.2 พัฒนาการทางกายภาพ

ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของมหาวิทยาลัยในทศวรรษนี้ มีการก่อสร้างอาคารเรียนและหอพักนิสิตใหม่ รวมทั้งมีการปรับปรุงต่อเติมอาคารบางหลังเพื่อรองรับการเรียนการสอนและกิจกรรมนิสิตที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีการเริ่มการวางผังหาแนวทางกำหนดเขตผลประโยชน์และเขตการศึกษาของมหาวิทยาลัย จนกระทั่งใน พ.ศ.2499 จึงเริ่มการเวนคืนที่ดิน

เมื่อ พ.ศ.2490 “คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์” ได้เริ่มก่อตั้งขึ้น (ในขณะนั้น “คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์” ยังไม่ได้โอนมาสังกัดอยู่กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) และได้มีการสร้างตึกใหม่ 3 หลัง คือ ตึกกายวิภาคศาสตร์ ตึกพยาธิวิทยา และตึกสรีรวิทยา¹⁶⁷

ส่วนคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ซึ่งได้รับการเลื่อนฐานะขึ้นเป็นคณะใน พ.ศ. 2486 ได้เปิดใช้อาคารเรียนใหม่ของคณะ เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2491 โดยมีจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นประธานเปิดอาคาร อาคารหลังนี้มีชื่ออาคารเกตราทิพย์ (ภายหลังตึกคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีหลังนี้ คือ อาคารอักษรศาสตร์ 3 ซึ่งในปัจจุบันได้ถูกรื้อถอนแล้ว)

ต่อมาคณะรัฐศาสตร์ซึ่งได้รับการก่อตั้งขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ.2491 ก็ได้เริ่มก่อสร้างอาคารเรียนหลังแรกของคณะเมื่อ พ.ศ.2494 ชื่ออาคารสำราญราษฎร์ บริรักษ์ ซึ่งแล้วเสร็จในปีต่อมา ใน พ.ศ.2495 ในระหว่างนั้นคณะอักษรศาสตร์ กำลังจะเริ่มสร้างอาคารเรียนหลังที่สองของคณะ คือ ตึกอักษรศาสตร์ 2 หรือ อาคารมหาวชิราวุธ ซึ่งแล้วเสร็จในราว พ.ศ.2499

สำหรับแผนกสัตวแพทยศาสตร์ คณะสัตวแพทยศาสตร์นั้น ได้รับตึกเรียนที่ถนนพญาไทซึ่งถูกทหารญี่ปุ่นยึดไปช่วงสงครามโลกคืนใน พ.ศ.2490 คณะฯ จึงได้ดำเนินการซ่อมแซมปรับปรุงและย้ายการเรียนการสอนที่เคยนำไปฝากไว้ที่คณะเภสัชศาสตร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 กลับไปที่

¹⁶⁵ วาภูมิ โอสถารมย์, รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 59.

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

¹⁶⁷ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 9 ทศวรรษ, พัฒนาการทางกายภาพของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 81.

ดึกเรียนเดิม ต่อมาใน พ.ศ.2493 จอมพลแปลก พิบูลสงคราม มีดำริให้พื้นที่ตั้งสถานศึกษาแห่งนี้เป็น ศูนย์กลางทางการแพทย์และเริ่มก่อสร้างโรงพยาบาลหญิง ซึ่งในเวลาต่อมาโรงพยาบาลแห่งนี้มีการ ขยายตัวเกิดขึ้นโดยรอบดึกเรียนสัตวแพทยศาสตร์ จนกระทั่งใน พ.ศ.2494 คณะสัตวแพทยศาสตร์จึง ได้รับแบ่งพื้นที่ดินจากคณะทันตแพทยศาสตร์ โดยศาสตราจารย์ พ.อ.หลวงวาจวิทยาวัฒน์ ดำรง ตำแหน่งคณบดีคณะทันตแพทยศาสตร์ ในขณะนั้น ได้มอบพื้นที่ดินบริเวณ จุฬาย ซอย 12 ถนน อังรีตุนังต์ (จุฬาย ซอย 62 ในปัจจุบัน) ให้คณะสัตวแพทยศาสตร์ปลูกสร้างโรงพยาบาลสัตว์และอาคาร เรียนใหม่ คือ อาคารสัตวแพทย์เก่าและพยาธิวิทยา 1 ดังนั้นตั้งแต่ พ.ศ.2495 เป็นต้นมา คณะสัตว แพทย์ฯ จึงได้ย้ายสถานศึกษามายังพื้นที่แห่งใหม่นี้ ต่อมาเมื่อคณะสัตวแพทยศาสตร์ ได้ถูกย้ายไปรวม เป็นคณะหนึ่งของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กระทรวงเกษตร ตามพระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ฉบับที่ 5 พ.ศ.2497 ดังกล่าว ส่วนปรีคลินิกและคลินิก ยังคงตั้งอยู่ ณ อาคารที่จุฬาย ซอย 12 ถนนอังรีตุนังต์ตามเดิม¹⁶⁸

คณะทันตแพทยศาสตร์มีการย้ายและปลูกสร้างอาคารต่างๆ ขึ้นในทศวรรษนี้ คือ ในปี การศึกษา 2493 คณะทันตแพทยศาสตร์ ได้ย้ายสถานศึกษา สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 จากอาคาร 5 ถนนราชดำเนิน มารวมกับชั้นที่ 1 และ 2 ณ ดึกทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ ซอย 11 ส่วนอาคาร 5 ถนนราชดำเนิน ได้จัดเป็นคลินิกทันตกรรม เพื่อให้บริการแก่ประชาชน นอกจากนี้ใน พ.ศ.2496 คณะทันตแพทยศาสตร์ ได้รับงบประมาณในการก่อสร้างอาคารต่างๆ เพิ่มเติมอีก ประกอบด้วยดึกทันตกรรม 1 หอพักนิสิตหญิง และสโมสรนิสิต (หรืออาคารทันตกรรม 11) โดยมีพิธี เปิดอาคารทั้งสองเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2498 อาคารทันตกรรม 1 ใช้เป็นสถานที่ฝึกการปฏิบัติงาน ทางคลินิกของแผนกต่างๆ คือ แผนกทันตกรรมประดิษฐ์ แผนกทันตกรรมหัตถการ แผนกรังสีวิทยา แผนกศัลยศาสตร์ และแผนกทันตกรรมจัดฟัน จนกระทั่งในปีสุดท้ายของทศวรรษนี้จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยได้ก่อตั้ง โรงพยาบาลทันตกรรม หรือโรงพยาบาลโรคฟัน ขึ้นเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2499¹⁶⁹

ในตอนปลายทศวรรษนี้ คณะวิทยาศาสตร์มีการก่อสร้างอาคารเรียนเพิ่มขึ้น คือ อาคาร คณิตศาสตร์ ออกแบบโดย อาจารย์เฉลิม รัตนทัศนีย์ อาคารหลังนี้สร้างเสร็จใน พ.ศ.2497 คณะ วิศวกรรมศาสตร์มีการก่อสร้างอาคารแล้วเสร็จในตอนปลายนี้หลายหลังด้วยกัน ประกอบด้วย อาคาร ปฏิบัติการภาควิชาวิศวกรรมแวดล้อม(2498) อาคารอรุณ สรเทศน์ หรืออาคารสมาคมนิสิตเก่า(2499) อาคารซารล เอมสัน เกวอร์ต หรือ อาคารทดลองเครื่องกลไฟฟ้า (2499) ที่พักอาจารย์ภาคไฟฟ้า (2499) ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์

สำหรับดึกที่สร้างขึ้นในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นจะมีความแตกต่างจาก ลักษณะอาคารในสมัยการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่จะนิยมอาคารแบบหลังคาตัด เป็น

¹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน

¹⁶⁹ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 9 ทศวรรษ, พัฒนาการทางกายภาพของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 83.

รูปทรงเรขาคณิตที่เรียบง่ายหรือที่ว่าทึบขมบึ้ง การก่อสร้างตึกตั้งแต่หลัง พ.ศ.2490 เป็นต้นมา รูปแบบจะมีความคล้ายคลึงกันในการออกแบบแนวสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวขนานกับถนน โดยมักจะมีมุขของอาคารยื่นมาตรงกลางของผังอาคาร 1 มุข เป็นมุขทางเข้าหลักของอาคารหรือไม่ก็ยื่นมา 3 มุข ในส่วนองค์ประกอบอื่นก็จะนำองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบยุคจารีตมาประยุกต์ใช้ การออกแบบไทยประยุกต์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นไม่ได้มีความสวยงามเท่ากับการออกแบบในยุคจารีต การสร้างงานในยุคนี้มีการสถาปัตยกรรมแบบจารีตโดยใช้รูปแบบที่ย้อนยุคมากขึ้น เพราะนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเปลี่ยนแปลงไป เพราะหลังจากสงครามโลกสงบลงไทยไม่ได้มีความจำเป็นอีกต่อไปในการสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่ แต่หันกลับมาอนุรักษ์ความเป็นไทยมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการปฏิวัติ 2490 นั้นเกิดจากกลุ่มอนุรักษ์นิยม จึงทำให้ไทยมีการปรับรูปแบบการก่อสร้างของสถาปัตยกรรมไทยให้เข้ากับสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก¹⁷⁰

5.4.3 สภาพสังคมนิสิต ชีวิต และกิจกรรมภายจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลักษณะของบรรยากาศการเปลี่ยนแปลงสังคมทั่วไปมีลักษณะสำคัญดังนี้

1.เกิดความขัดแย้งทางความคิดในอุดมการณ์ทางการเมืองของนิสิต

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในกระแสสังคมโลก ย่อมส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงในกลุ่มนิสิตซึ่งถือว่าเป็นระดับปัญญาชนของสังคม กระแสทุนนิยมเสรีนั้นเข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย จึงทำให้นิสิตบางคนหรือบางกลุ่มไม่รู้สึกเห็นด้วยกับการเข้ามาของกระแสทุนนิยมเสรี เพราะนำมาสู่การสร้างปัญหาสังคมในอีกหลายด้าน รวมทั้งการกระทำของรัฐบาลในเวลานั้นที่มีความโน้มเอียงกับกระแสวัตถุนิยมมากเกินไปส่งผลทำให้ศีลธรรมของบุคคลในสังคมเสื่อมถอยไป ในขณะที่บุคคลกลุ่มนี้จึงมีความชื่นชอบในอุดมการณ์ของฝ่ายสังคมนิยมมากกว่าที่มีลักษณะตรงข้ามขัดแย้งกับฝ่ายทุนนิยม กล่าวคืออุดมการณ์ของฝ่ายสังคมนิยมนั้นคือการมุ่งสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม อันมีความแตกต่างกับทุนนิยมเสรีที่เกิดปัญหาความเลื่อมล้ำและปัญหาช่องว่างระหว่างชนชั้นทางสังคม จึงทำให้ปัญญาชนกลุ่มหนึ่งจึงรู้สึกตื่นตัวต้องการแสดงความคิดเห็นคัดค้านด้านกระแสหลักของสังคมในเวลานั้น แต่ในขณะเดียวกันนิสิตในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยบางกลุ่มก็ยังไม่เห็นด้วยกับการต่อต้านทุนนิยม ดังนั้นกลุ่มนิสิตในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจากการศึกษาพบว่าประกอบด้วย 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มสังคมนิยม และ กลุ่มอนุรักษ์นิยม ลักษณะของนิสิตทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน

- **กลุ่มอนุรักษ์นิยม** คือ กลุ่มนิสิตที่ไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่มีความสนใจติดตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ถ้ามีความจำเป็นก็พร้อมเข้าร่วมทางการเมือง

¹⁷⁰

ชาติรี ประภิตนนทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2547), หน้า 461.

มีความต้องการรักษาแบบแผนประเพณีทางสังคมไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดที่รุนแรง มีความมุ่งหมายในการชีวิตเพื่อการศึกษาเป็นหลัก กิจกรรมที่เข้าร่วมจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางด้านสติปัญญา หรือวิชาการ กีฬา และความบันเทิง มีความสนใจกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยมากกว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม ซึ่งนิสิตในช่วงตั้งแต่ พ.ศ.2485-2500 ส่วนมากจัดอยู่ในกลุ่มนี้

“...ภาพพจน์ของนิสิตจุฬาย ในปี 2500 นั้น แตกต่างจากนิสิตปัจจุบันนี้อยู่มากทีเดียว เพราะสภาพเหตุการณ์ต่างๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมได้เข้ามาบีบคั้นทำให้ภาพพจน์ของนิสิตเมื่ออีก 30 ปี ต่อมาได้พัฒนาไปอย่างมากภายในหลายๆ ด้าน เมื่อยุคสมัยของพวกเขา นั้น นิสิตจุฬาย ในสายตาของประชาชน เราคือผู้บริสุทธิ ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด รู้หน้าที่ของตนดีว่า เราเข้ามาใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยเพื่อการศึกษา พวกเราไม่สนใจหรือประสีประสาในเรื่องการเมือง มีความยึดมั่นเทอดทูนและจงรักภักดีอย่างเหนียวแน่นต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ถัดจากนั้นคือสถาบันของตนเอง คือ จุฬาย ซึ่งพวกเรา มีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน ดังนั้นนิสิตจุฬาย จึงต่างมุ่งมั่นมาหาความรู้ เพื่อที่จะได้นำเอาวิชาความรู้ เพื่อที่จะได้นำเอาวิชาความรู้ที่ได้รับนี้ออกไปปรับใช้ประเทศชาติบ้านเมือง นี้คือจุดมุ่งมั่น หรือจุดยืนของนิสิตจุฬาย ในปี 2500 และที่สำคัญที่สุด คือ พวกเราไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง จะติดตามข่าวสารด้านนี้ก็เพื่อระดับความรู้ แต่ไม่เอาตัวเองเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์วุ่นวายต่างๆ ที่เกิดขึ้นนอกรั้วมหาวิทยาลัย พวกเราพยายามที่จะทำตนเป็นพลเมืองดี เป็นนักแสวงหาวิชาความรู้อย่างจริงจัง อาจจะเป็นเพราะสิ่งนี้ได้ทำให้ข้าราชการและประชาชนทั่วไปคิดว่า ถ้าจุฬาย มีการเคลื่อนไหว นั้นย่อมหมายถึงว่า เขาทนไม่ไหวแล้ว จะต้องมီးอะไรที่เหลืองออกอย่างแน่”¹⁷¹

- **กลุ่มสังคมนิยม** เป็นกลุ่มนิสิตที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง สนใจการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีแนวความคิดที่จะต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม มีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคม ต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกัน

ในกรณีของ จิตร ภูมิศักดิ์ นับเป็นความเปลี่ยนแปลงของนิสิตที่เกี่ยวข้องกับการเมืองจากกรณี โยนบก เมื่อครั้งที่เขาเป็นสาราณียากร ให้กับหนังสือประจำปี ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2496. ในครั้งนั้นเขาได้เปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ “ซ้ำ ๆ ซาก ๆ” ของหนังสือประจำปี โดยลงบทความในหนังสือ “23 ตุลาคม” จำนวน 3 เรื่องสะท้อนปัญหาสังคม¹⁷² ประณามผู้เอา

¹⁷¹ ประสิทธิ์ ณรงค์เดช, ปราศรัย ทรงสุวเวทย์ และอารีย์ ศรีบูรพธรรม. 70 ปี จุฬาย : รำลึกอดีต, หน้า 294 – 298.

¹⁷² เรื่องแรก คือ บทวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหาสังคมตามพุทธปรัชญา และวิจารณ์บุคคลที่หากินโดยใช้ศาสนาบังหน้าในนาม “ผีตองเหลือง” เป็นการวิจารณ์การทำบุญแบบไม่จำเป็นและวิจารณ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระบางประเภท ตลอดจนวิจารณ์วิธีแก้ปัญหาแบบลัทธิปฏิรูปของพุทธศาสนา

เรื่องที่สอง คือ “ขวัญเมือง” เป็นนิยายสันทางการเมือง สะท้อนภาพผู้หญิงที่มีคุณสมบัติสำคัญคือ ถือเอาภาระหน้าที่ทางการเมือง

วัดเอาเปรียบในสังคม ซึ่งรวมถึงรัฐบาลด้วย รวมทั้งชี้ให้เห็นค่านิยมอันไม่ถูกต้อง ซึ่งผู้คนนับถือกันมานาน โดยบทความเหล่านั้น มีทั้งที่จิตรเขียนเอง ร่วมแก้ไข หรือเพื่อน ๆ คนอื่นเขียน. ผลก็คือ ระหว่างการพิมพ์หนังสือได้ถูกตำรวจสันติบาลอายัด และมีการ "สอบสวน" จิตรที่หอประชุมใหญ่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเหตุการณ์นั้น จิตรถูกกลุ่มนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ตั้งศาลเตี้ยจับ "โยนบก" ลงจากเวทีหอประชุม ทำให้จิตรได้รับบาดเจ็บต้องเข้าโรงพยาบาลและพักรักษาตัวอยู่หลายวัน. ต่อมาทางมหาวิทยาลัยได้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาโทษและมีมติให้จิตร ภูมิศักดิ์ถูกพักการเรียนเป็นเวลา 1 ปี คือในปี พ.ศ. 2497¹⁷³

2. กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยเริ่มมีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองมากขึ้น

จากกระแสความเปลี่ยนแปลงในสังคมจะเห็นได้ว่านิสิตกลุ่มหนึ่งได้เริ่มเข้ามามีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมมากขึ้น ส่งผลทำให้กิจกรรมมีรูปแบบที่แตกต่างกัน 2 ประเภท คือ กิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง และ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

- **กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง** กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยยุคนี้ นิสิตเริ่มเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองมากขึ้น โดยนิสิตเริ่มเข้ามามีบทบาทในเชิงรุกด้วยการเสนอปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองออกสู่สังคม ซึ่งมีความแตกต่างจากรูปแบบเดิมที่นิสิตจะถูกการเมืองดึงเข้าไปมีส่วนร่วมในเชิงรับ

ความเคลื่อนไหวของกิจกรรมเหล่านี้ ได้เกิดมากขึ้นหลังจากที่จิตร ภูมิศักดิ์ กลับเข้าเรียนต่อในชั้นปีที่ 3 ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในช่วงระยะนี้ ในการกลับมาเรียนครั้งใหม่นี้ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้รวมกลุ่มกับเพื่อนนิสิตที่มีแนวคิดก้าวหน้าจากคณะต่างๆ รวมทั้งจากคณะอักษรศาสตร์ด้วย ทำกิจกรรมที่เน้นหนักไปในการศึกษาต่อมาไปสู่การปฏิบัติ ในการศึกษาขั้นต้น ของกลุ่ม

และภาระหน้าที่ทางประวัติศาสตร์เป็นหน้าที่สูงสุดของชีวิต

เรื่องที่สาม คือ กลอนชื่อ "เธอคือหญิงรับจ้างแท้ใช่แม่คน" เป็นกวีวิจารณ์หญิงที่มีลูกขึ้นมาเพราะความนึกอยากสนุกทางเพศส่งผลทำให้เกิดท่าแห่งในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ยังข้อเขียนของบุคคลอื่น ได้แก่ เรื่อง "แปรวิติ" ของศรีวิภา ชูเอนเป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิดของนักปฏิวัติในฝรั่งเศส เช่น วอลแตร์ รุสโซ ซึ่งจิตร ภูมิศักดิ์ได้แก้ไขเพิ่มเติมให้เข้มกว่าต้นฉบับเดิม มีบทแปลของวรรณ นพวงศ์ เป็นการเปิดโปงการค้าฝิ่นและการโกงกินในวงการรัฐบาลไทย ซึ่งหนังสือพิมพ์ ภาษาต่างประเทศนำไปเขียน มีบทความของประวุฒิ ศรีมันตะ เรื่อง "ใครหมั่นใครอยู่ใครเกียจคร้านตายเสีย" เป็นการเขียนได้กรมประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลที่ประณามประชาชนผู้ยากจนว่าเป็น "ผู้เกียจคร้าน" ยกย่องพวกมั่งมี ศรีสุขว่ายัน ชื่อ บทความมาจากโคลงสี่สุภาพ บทสุดท้ายของกรมประชาสัมพันธ์และมีข้อความชักชวนให้นิสิตน้อมรำลึกถึงกรรมกร คนงานที่สร้างตึก จุฬาลงกรณ์ขึ้นมา ให้นักถึงคุณของกรรมกร คนงานและประชาชนผู้เสียภาษีบ้างเมื่อหนังสือได้จัดพิมพ์เรียบร้อยแล้ว แต่ก่อนที่จะเข้าปกเจ้าหน้าที่ของโรงพิมพ์ "ไทยวัฒนาพานิช" อันเป็นแหล่งรับพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ได้นำฉบับส่งหนังสือไปให้ทางตำรวจสันติบาลและทางมหาวิทยาลัย จึงทำให้มีการสั่งอายัดหนังสือเกิดขึ้น (กรณีโยนบก 23 ตุลาคม, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองชัย, 2541) หน้า 7-10.

¹⁷³

จิตร ภูมิศักดิ์ (บรรณาธิการ), กรณีโยนบก 23 ตุลาคม, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองชัย, 2541) หน้า 7-10.

กิจกรรมของจิตร ได้ศึกษา "วัตถุนิยมประวัติศาสตร์" ต่อมาได้มีการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม โดยมีอริคมกรองเกรดเพชร ลงชื่อเป็นผู้แต่ง เป็นเอกสารที่ปูพื้นที่คณะแบบวัตถุนิยมวิภาษและแบบวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ มี การศึกษา "แนวทางมวลชน" ของเหมาเจ๋อตุง โดยคำนึงถึงว่า ถ้าหากใช้แนวทางมวลชนไม่ดีแล้วก็อาจโดดเดี่ยว อาจเคลื่อนไหวอะไรไม่ได้ หรือแม้กระทั่งถูกตีจากพวกปฏิวัติได้ และได้มีการปรึษางานของกลุ่ม ทั้งงานในระดับคณะ งานในระดับมหาวิทยาลัย และงานในระดับขบวนการ นิสิตนักศึกษา ต่อมากลุ่มกิจกรรมของจิตร คนในกลุ่มได้มีตำแหน่งประธานแผนกปาฐกถา และได้คารม ได้ใช้แผนก จัดกิจกรรม รายการ "ศิลปินโซเวียต" โดยมีศิลปินจากรัสเซียมาแสดงเป็นครั้งแรก จัดรายการ "บัวบานบนแผ่นดินแดง" โดยเชิญคณะศิลปินกลุ่มที่กลับจากเมืองจีนของ สุวัฒน์ วรรณดิลงมาแสดง เชิญกมล เกตุศิริ มาบรรยายเรื่อง "ดนตรีไทย" เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกชาตินิยม หวงแหวนวัฒนธรรมของชาติ อันนำไปสู่การคัดค้านวัฒนธรรมอัน น่าเฟะของจักรวรรดินิยม และมีความพยายามผลักดันให้มีสภานิสิตและมีคณะผู้บริหารองค์กรนักศึกษาจากการเลือกตั้งแต่ยังไม่เกิดผล¹⁷⁴

แนวทางในการเคลื่อนไหวของกลุ่มกิจกรรมนิสิตของจิตร ภูมิศักดิ์ ในระหว่างปี พ.ศ.2498 - 2500 นั้น คือ การกระตุ้นให้นิสิตนักศึกษามีความรักชาติและสนใจการเมืองมากขึ้น การคัดค้านวัฒนธรรมของจักรวรรดินิยมอเมริกา คัดค้านความไม่เป็นประชาธิปไตยในมหาวิทยาลัย คัดค้านระบบอาวุโสลัทธินิยมคณะ ลัทธินิยมมหาวิทยาลัย กระตุ้นให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ มีความสามัคคีกัน ตระหนักถึงผลประโยชน์ของชาติบ้านเมือง ตระหนักถึงภัยของจักรวรรดินิยม และได้มีความพยายามให้มือถือการร่วมกัน ซึ่งได้แก่ "สหพันธ์นักเรียนนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย"

- กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและสังคมในระยะปี พ.ศ.2498 - 2500

1. การปลุกฝั่งนิสิตนักศึกษาให้เกิดความรักชาติรักประชาชน มีการรณรงค์ให้นักศึกษาบริจาคเงินและสิ่งของ เพื่อช่วยเหลือผู้ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์เพลิงไหม้ที่พิษณุโลก ปี พ.ศ.2499 ในกรณีการอพยพของชาว อีสานเพื่อเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ เป็นการใหญ่เมื่อ ปี พ.ศ.2500 ชักชวนนิสิตจุฬายออกไปปฏิบัติงานตาม หัวลำโพง ตามกรมแรงงาน กรมประชาสัมพันธ์ในเวลาเย็น นำอาหาร เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ไปแจกจ่าย และหาที่อยู่ตามวัดต่าง ๆ ให้ผู้อพยพชาวอีสาน และสกัดกั้นไม่ให้ชาวอีสานถูกลวงการใช้แรงงาน โดยมีนักศึกษาจาก

¹⁷⁴ คณินันต์ ตั้งใจตรง, ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนิสิตนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ.2516-2519 : ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 41-43.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตร มหาวิทยาลัยศิลปากรเข้าร่วมด้วย¹⁷⁵

2. การพยายามสร้างความสามัคคีระหว่างจุฬาย และธรรมศาสตร์ ซึ่งขณะนั้นบรรยากาศความสามัคคี ด้วยจุฬายถูกธรรมศาสตร์ว่า "มหาวิทยาลัยไพร่" จบออกมาไม่มีงานทำ เป็นตลาดวิชาลูกคาสีตาสากีมาเรียนได้ ด้านธรรมศาสตร์ก็ถูกจุฬาย ว่ามหาวิทยาลัยผู้ดี มีแต่ลูกคนรวยเหยียบขี่ไก่ไม่ฝ่อ และได้มีการประสานกันให้เกิด ความสามัคคี โดยอาศัยรูปการกีฬาเป็นสื่อกลาง ในการแข่งขันฟุตบอลระหว่างมหาวิทยาลัย ทางกลุ่มได้ชูคำขวัญ ที่ก้าวหน้า เพื่อจูงให้นิสิตนักศึกษา จากสองมหาวิทยาลัยลี้ภัยหลวมมหาวิทยาลัย หันมาถือเอาอุดมการณ์รับใช้ ประชาชนร่วมกันแทน ทางกลุ่มได้แต่งเพลง "ธรรมศาสตร์-จุฬายชิงชัย" โดยมีจิตร ภูมิศักดิ์เป็นแกนหลักในการแต่ง

3. การออกหนังสือพิมพ์ในมหาวิทยาลัย ที่ดำเนินการโดยนิสิต ชื่อว่า "เสียง นิสิต" ออกเป็นรายปักษ์ มีคำขวัญว่า "ศึกษาเพื่อรับใช้ประชาคม" ซึ่งออกมาได้ประมาณ 5-6 เดือน จิตร ภูมิศักดิ์มีข้อเขียนในหนังสือนี้ด้วย

4. การร่วมคัดค้านการเลือกตั้งที่สกปรก เมื่อปี พ.ศ.2500 นิสิตจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยได้มีร่วมการชุมนุมและเดินขบวนประท้วงการเลือกตั้งสกปรก และลดธงลงครึ่งเสาเพื่อเป็นการประท้วงด้วย ดังเห็นได้จากหลักฐานตอนหนึ่ง เช่น

"...คำแถลงการณ์ฉบับที่ 1 ไม่สามารถที่จะรักษาความสงบได้ ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2500 เวลา 9.00 น. นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจำนวนนับพันได้ชุมนุมกันที่เสาธงใหญ่หน้า หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและได้ชักธงลงครึ่งเสา เพื่อเป็นการประท้วงการเลือกตั้ง สกปรกและไว้อาลัยแก่ระบอบประชาธิปไตย เพื่อระงับเหตุการณ์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก พร้อมด้วยพลโทถนอม กิตติขจร และพลตรี ประภาส จารุเสถียร ได้ไปปราศรัยแก่นิสิตที่หอประชุมมหาวิทยาลัยชี้แจงให้ช่วยกันรักษาความ สงบ และก็เป็นที่น่าพอใจแก่นิสิตซึ่งได้แยกย้ายกันออกจากหอประชุมมหาวิทยาลัยกลับไปยังคณะ ของตน..."¹⁷⁶

¹⁷⁵ คณิงนิตย์ ตั้งใจตรง, ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนิสิตนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ.2516-2519 : ศึกษา กรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 41-43.

¹⁷⁶ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 333 - 334.

4. การร่วมคัดค้านการเลือกตั้งที่สกปรก เมื่อปี พ.ศ.2500 นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้มีร่วมการชุมนุมและเดินขบวนประท้วงการเลือกตั้งสกปรก และลดธงลงครึ่งเสาเพื่อเป็นการประท้วงด้วย ดังเห็นได้จากหลักฐานตอนหนึ่ง เช่น

“...คำแถลงการณ์ฉบับที่ 1 ไม่สามารถที่จะรักษาความสงบได้ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2500 เวลา 9.00 น. นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจำนวนนับพันได้ชุมนุมกันที่เสาธงใหญ่หน้าหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและได้ชักธงลงครึ่งเสา เพื่อเป็นการประท้วงการเลือกตั้งสกปรกและไว้อาลัยแก่ระบอบประชาธิปไตย เพื่อระงับเหตุการณ์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก พร้อมด้วยพลโทถนอม กิตติขจร และพลตรีประภาส จารุเสถียร ได้ไปปราศรัยแก่นิสิตที่หอประชุมมหาวิทยาลัยซึ่งแจ้งให้ช่วยกันรักษาความสงบ และก็เป็นที่น่าพอใจแก่นิสิตซึ่งได้แยกย้ายกันออกจากหอประชุมมหาวิทยาลัยกลับไปยังคณะของตน...”¹⁷⁸

- **กิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับทางการเมือง** มีกิจกรรมสองประเภทที่ได้รับ การสนับสนุนอย่างเต็มที่จากมหาวิทยาลัยคือกิจกรรมเพื่อความบันเทิงประเภทหนึ่ง กับกิจกรรมกีฬาอีกประเภทหนึ่ง ในปีหนึ่งๆ จะมีการจัดกิจกรรมประเภทนี้ตลอดทั้งปี ตั้งแต่งานรับน้องใหม่ งานกีฬาและงานลอยกระทง งานบอล การจัดดนตรีหรือภาพยนตร์เพื่อหาเงินเข้าชุมนุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานฟุตบอลประเพณี จุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ เป็นต้น¹⁷⁹

5.6 พัฒนาการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2477 – 2500

สำหรับภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่สำคัญมีดังนี้

1. การแบ่งการศึกษาเป็นสี่คณะ (2492) ด้วยคณะกรรมการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเห็นเป็นการสมควรปรับปรุงการศึกษาของมหาวิทยาลัยเพื่อให้เหมาะสมแก่ความต้องการตามกาลสมัย จึงตราข้อบังคับแบ่งการศึกษาออกเป็นสี่คณะ ข้อบังคับนี้ประกาศ ณ วันที่ 14 มิถุนายน 2482 การศึกษาของมหาวิทยาลัยจึงเปลี่ยนหลักสูตรปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตเป็น

¹⁷⁸ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 333 – 334.

¹⁷⁹ คณิศร์ ตั้งใจตรง, ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนิสิตนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ.2516-2519 : ศึกษากรณี ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 42.

พิบูลสงคราม เป็นตัวประกัน จากผลการยึดครองคราวนี้ทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมืองไม่มีที่เรียนประมาณ 4 เดือน มหาวิทยาลัยต้องขอยืมอาคารโรงอาหารของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาและอาคารของเนติบัณฑิตยสภาเป็นสถานที่เรียนชั่วคราว ในวันที่ 14 สิงหาคม 2494 พลโท สวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติ รักษาการแทนผู้ประศาสน์การ มีคำสั่งห้ามนักศึกษา 9 คนซึ่งเกี่ยวข้องกับ ขบวนการสันติภาพเข้าฟังคำบรรยายเป็นเวลา 1 ปี คือ นายอาทิต พุทธิสมบุรณ์ นายทวีป วรดิลก นาย ประจวบ อัมพะเสวต นายปริญญา ลีละสร นายมารุต บุณนาค นายไวฑูรย์ สินธุวณิช นายลิวละล่อง บุณนาค นายอารีย์ อิมสมบัติ และนายพรชัย แสงซัจจ ต่อมาวันที่ 8 กันยายน 2494 พลโทสวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติ รักษาการแทนผู้ประศาสน์การ มีคำสั่งให้ลบชื่อนักศึกษา 5 คนออกจากทะเบียน ฐานยุยงนักศึกษาให้กระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล คือ นายอาทิต พุทธิสมบุรณ์ นายทวีป วรดิลก นาย ประจวบ อัมพะเสวต นายปริญญา ลีละสร และนายลิวละล่อง บุณนาค แต่ทั้ง 5 คน ฟ้องร้องต่อศาล ว่า พลโทสวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติ ใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ศาลยกฟ้อง ในวันที่ 28 กันยายน 2494 กองทัพบกเสนอขอซื้อมหาวิทยาลัยในวงเงิน 5 ล้านบาท เพื่อใช้เป็นที่ตั้งของหน่วยทหาร ทำให้ในวันที่ 11 ตุลาคม 2494 นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเดินขบวนไปรัฐสภาเพื่อ เรียกร้องมหาวิทยาลัยคืนจากการยึดครองของทหาร โดยใช้คำขวัญว่า “รวมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย” ซึ่งต่อมาในวันที่ 5 พฤศจิกายน 2494 นักศึกษาราว 3,000 คน บุกยึดมหาวิทยาลัยคืน ภายหลังเรียก วันนี้ว่า “วันธรรมศาสตร์สามัคคี” หรือ “วันคืนสู่เหย้า” ในวันที่ 13 มีนาคม 2495 คณะรัฐมนตรีมีมติ เห็นชอบร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2495 ตามที่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เสนอ โดยหลักการใหญ่ของร่างพระราชบัญญัตินี้คือ 1.เปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยโดยตัดคำว่า “การเมือง” ออกไป เพื่อมิให้นักศึกษาฝักใฝ่การเมือง และ 2.ยุบเลิกตำแหน่งผู้ประศาสน์การ กำหนดให้ตำแหน่ง อธิการบดีเป็นผู้บริหารสูงสุดของมหาวิทยาลัย¹⁷⁹

3. การเปิดหลักสูตรเพิ่มเติม เนื่องจากในระยะสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การ ดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ได้เจริญก้าวหน้าไปเป็นอันมาก กิจกรรมที่ดำเนินอยู่ภายในประเทศได้ เปลี่ยนแปลงไปเป็นกิจกรรมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในงานทางด้านการศึกษาสังคมสงเคราะห์ ประเทศ ทั้งหลายในโลกต่างก็ตระหนักถึงความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งองค์การสหประชาชาติก็ได้ ยอมรับในเรื่องนี้ ดังจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของคณะมนตรีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม แห่งสหประชาชาติหรือองค์การแรงงานระหว่างประเทศ หรือองค์การอนามัยโลก หรือองค์การระหว่าง ประเทศอื่นๆ ต่างก็มุ่งหมายที่จะส่งเสริมสวัสดิภาพและความอยู่ดีกินดีพลเมืองในโลกนี้ทั้งสิ้น เมื่อการ สงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันได้คลี่คลายเป็นลำดับมาจนถึงเพียงนี้ และได้เล็งเห็นถึง ประโยชน์และความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์ ประกอบกับในระยะนั้นรัฐบาลกำลังเร่งรัดและ พัฒนางานสังคมสงเคราะห์เพื่อสวัสดิภาพของสังคม จึงได้มีการส่งเสริมวิชาการที่เกี่ยวกับการสังคม สงเคราะห์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยได้จัดตั้งขึ้นเป็นคณะใหม่เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2497 ตามพระ ราชกฤษฎีกาจัดตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2497 เพื่อ

¹⁷⁹ มารุต บุณนาค, 70 ปีธรรมศาสตร์ประกาศนาม, หน้า 127-130.

ดำเนินการสอนในด้านการสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ให้มีมาตรฐาน เทียบเท่ามหาวิทยาลัยในต่างประเทศ การรับบุคคลเข้าศึกษาในระยะแรกตั้งคณะนั้น รับสมัครจากนักศึกษาซึ่งสำเร็จชั้นปีที่ 2 จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เข้าศึกษาต่ออีก 2 ปี เมื่อสำเร็จแล้วจะได้รับปริญญาตรีสังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิตเปิดแผนกวารสารศาสตร์ พร้อมๆ กับที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดให้มีการสอนด้านสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ขึ้นในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์นั้น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของวิชาวารสารศาสตร์ เช่นเดียวกันว่า ควรที่จะได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้ได้มีการสอนถึงระดับชั้นปริญญาตรี มีมาตรฐาน เทียบเท่ามหาวิทยาลัยในต่างประเทศ ทำนองเดียวกันกับศาสตร์ในสาขาอื่น ๆ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงได้เปิดการศึกษาวิชาวารสารศาสตร์ขึ้นในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เมื่อ ปีพุทธศักราช 2497 ดังได้กล่าวแล้ว โดยในชั้นแรกรับนักศึกษาจากผู้ที่สอบไล่ได้ประโยคเตรียมอุดมศึกษา หรือประโยคอาชีวศึกษาชั้นสูงของกระทรวงศึกษาธิการ หรือประกาศนียบัตรอื่นๆ ที่สภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เทียบเท่า และผ่านการสอบคัดเลือกเข้าเป็นนักศึกษาของแผนกนี้ โดยใช้เวลาในการศึกษาตามหลักสูตร 4 ปี เมื่อสำเร็จแล้วจะได้รับปริญญาตรีวารสารศาสตร์บัณฑิต¹⁸⁰ ดังนั้น คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เมื่อแรกตั้งจึงมี 2 แผนก

การเปิดคณะรัฐประศาสนศาสตร์ (2498) วิชารัฐประศาสนศาสตร์ ได้ทำการสอนในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี 2491 ต่อมาในปี 2497 วิชารัฐประศาสนศาสตร์ได้เพิ่มขึ้นอีกในหลักสูตรชั้นปริญญาโทของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวิชานี้ได้รับความสนใจและปรับปรุงเป็นครั้งใหญ่ในปี 2498 โดยองค์การยูนิเซฟได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาศึกษาการบริหารราชการในประเทศไทย และจัดทำข้อเสนอต่อรัฐบาลให้มีการปรับปรุงและส่งเสริมมาตรฐานการสอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์ขึ้นในคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเจรจาขอรับความช่วยเหลือทางวิชาการจากมหาวิทยาลัยอินเดียนาแห่งสหรัฐอเมริกา การเจรจาเป็นผลสำเร็จ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยอินเดียนาได้เซ็นสัญญาร่วมกันรวม 3 ฉบับ คือ ฉบับที่หนึ่งเริ่มตั้งแต่วันที่ 3 พฤษภาคม 2498 ถึงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2501 รวม 3 ปี ฉบับที่สองต่อจากฉบับที่สองต่อจากฉบับที่หนึ่งตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2501 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2503 ฉบับที่สามตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2503 ถึง 31 ตุลาคม 2504 และอาจจะมีการพิจารณาต่อสัญญาอีกได้ ส่วนการเงินนั้นได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากองค์การ ไอ.ซี.เอ. โดยช่วยเหลือเกี่ยวกับเงินเหรียญอเมริกันและรัฐบาลไทย (ก.ศ.ว.) ส่งเงินทุนสมทบเป็นเงินบาท จุดประสงค์และประโยชน์ของสัญญาคือเพื่อให้คำแนะนำช่วยเหลือในการจัดตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อสอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ในชั้นปริญญาตรี โท และเอก ดำเนินการฝึกอบรมข้าราชการทำการวิจัยด้านสังคมศาสตร์ จัดตั้งห้องสมุดคณะรัฐประศาสนศาสตร์ และทำหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาทางวิชาการแก่รัฐบาล

¹⁸⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ, สำนักนั้นธรรมศาสตร์และการเมือง, หน้า 171.

เพิ่มขึ้นอีกในหลักสูตรชั้นปริญญาโทของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวิชานี้ได้รับความสนใจและปรับปรุงเป็นครั้งใหญ่ในปี 2498 โดยองค์การยูซอมได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาศึกษาการบริหารราชการในประเทศไทย และจัดทำข้อเสนอต่อรัฐบาลให้มีการปรับปรุงและส่งเสริมมาตรฐานการสอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์ขึ้นในคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเจรจาขอรับความช่วยเหลือทางวิชาการจากมหาวิทยาลัยอินเดียนาแห่งสหรัฐอเมริกา การเจรจาเป็นผลสำเร็จ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยอินเดียนาได้เซ็นสัญญาร่วมกันรวม 3 ฉบับ คือ ฉบับที่หนึ่งเริ่มตั้งแต่วันที่ 3 พฤษภาคม 2498 ถึงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2501 รวม 3 ปี ฉบับที่สองต่อจากฉบับที่สองต่อจากฉบับที่หนึ่งตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2501 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2503 ฉบับที่สามตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2503 ถึง 31 ตุลาคม 2504 และอาจจะมีการพิจารณาต่อสัญญาอีกได้ ส่วนการเงินนั้นได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากองค์การ ไอ.ซี.เอ. โดยช่วยเหลือเกี่ยวกับเงินเหรียญอเมริกันและรัฐบาลไทย (ก.ศ.ว.) ส่งเงินทุนสมทบเป็นเงินบาท จุดประสงค์และประโยชน์ของสัญญาคือเพื่อให้คำแนะนำช่วยเหลือในการจัดตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อสอนนิสิตรัฐประศาสนศาสตร์ ในชั้นปริญญาตรี โท และเอก ดำเนินการฝึกอบรมข้าราชการทำการวิจัยด้านสังคมศาสตร์ จัดตั้งห้องสมุดคณะรัฐประศาสนศาสตร์ และทำหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาทางวิชาการแก่รัฐบาล

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ทางมหาวิทยาลัยอินเดียนา ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่อเมริกันทางวิชาการมาช่วยเหลือในการดำเนินงานขั้นต้นของคณะรัฐประศาสนศาสตร์ และในขณะเดียวกันก็ได้พิจารณาร่วมกันคัดเลือกบุคคลส่งไปศึกษาและดูงาน ณ สหรัฐอเมริกา เมื่อสำเร็จกลับมา บุคคลเหล่านี้ก็ได้มาปฏิบัติงานในคณะรัฐประศาสนศาสตร์ โดยรับงานช่วงต่อจากเจ้าหน้าที่อเมริกันที่ทางมหาวิทยาลัยอินเดียนาส่งมาช่วยเหลือตามสัญญา¹⁸³

คณะรัฐประศาสนศาสตร์อยู่ในสังกัดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตลอดมา จนกระทั่งพุทธศักราช 2509 ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ขึ้นเป็นสถาบันชั้นสูงสำหรับศึกษาวิจัย อันจะเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านการบริหารราชการ การบริหารธุรกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจ การสถิติประยุกต์ การฝึกอบรม การวิจัยและการบรรณสารการพัฒนา ฯลฯ ได้เห็นเป็นการสมควรโอนคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ไปขึ้นอยู่กับสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ด้วย ดังนั้น คณะรัฐประศาสนศาสตร์จึงอยู่ในสังกัดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตั้งแต่พุทธศักราช 2498 - 2509 เท่านั้น

การยกฐานะมหาวิทยาลัย (2499) ต่อมาในปี พ.ศ. 2499 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครั้งสำคัญ โดยมีหลักการใหญ่ให้ยกฐานะพนักงานเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ขึ้นเป็นราชการพลเรือน ซึ่งมีผลทำให้ฐานะของมหาวิทยาลัยเปลี่ยนจากองค์การอิสระกลายเป็นหน่วยราชการไปด้วยในตัว เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ พระราชบัญญัติที่ปรับปรุงแก้ไขนี้

¹⁸³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ, สำนักนั้นธรรมศาสตร์และการเมือง, หน้า 172-173

มหาวิทยาลัยต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติค่าเช่าที่ดิน ถึงแม้ว่าสภาพเศรษฐกิจและราคาที่ดินโดยทั่วไปได้เพิ่มสูงขึ้น เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลง¹⁸²

2. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลัง พ.ศ.2495 ตกอยู่ในฐานะที่ตกต่ำมาก เนื่องจากการปรับโครงสร้างมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากความขัดแย้งทางการเมืองของผู้บริหารประเทศระหว่างจอมพล ป. กับปรีดี ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย ทำให้ผลประโยชน์อันเป็นทรัพย์สินของมหาวิทยาลัยที่สำคัญ คือ หุ่นในธนาคารเอเชียฯ ถูกผู้บริหารประเทศบังคับขายให้องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก รายได้ของมหาวิทยาลัยจากผลประโยชน์ส่วนนี้ถูกตัดทอนไปทั้งหมด การจัดตั้งคณะวิชาเพิ่มขึ้น ทำให้มหาวิทยาลัยมีความต้องการอาจารย์ประจำและข้าราชการจำนวนมากขึ้น เพื่อให้เป็นไปตามสัดส่วนที่สอดคล้องกับจำนวนนักศึกษาซึ่งมีอยู่ 20,000 คน เนื่องจากมหาวิทยาลัยยังคงต้องดำเนินการเรียนการสอน แบบมหาวิทยาลัยเปิดเช่นเดิมไปก่อน เมื่อเป็นเช่นนี้มหาวิทยาลัยจึงไม่มีเงินรายได้มากพอที่จะจัดหาอาจารย์ได้เพียงพอ และนอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังต้องดำเนินการปรับเปลี่ยนฐานะอาจารย์และเจ้าหน้าที่ให้เป็นข้าราชการตามระบบโครงสร้างใหม่ ทำให้มหาวิทยาลัยต้องเพิ่มงบประมาณแผ่นดิน สำหรับการจ้างบุคลากรประจำ นอกจากนี้ การแสวงหารายได้จาก การเพิ่มอัตราค่าเล่าเรียนจากนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ก็ทำไม่ได้เพราะรัฐบาลเวลานั้นมีนโยบายต้องการสร้างแรงจูงใจให้นักศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเพิ่มปริมาณมากขึ้น

3. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เนื่องจากเป็นมหาวิทยาลัยที่มีฐานะที่เริ่มจากสุญญากาศ เพราะวิद्याฐานะของโรงเรียนเกษตรในช่วงก่อตั้งนั้นยังไม่สูงพอ นอกจากนี้การที่มหาวิทยาลัยอยู่ในสังกัดกระทรวงที่รัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก บทบาทการบริหารงานของกระทรวงนี้ไม่กว้างขวาง กิจกรรมหลัก คือการควบคุมที่ดินและการควบคุมการชลประทานซึ่งมีอยู่ไม่กี่แห่ง ผลการศึกษาวิจัยการเกษตรที่อยู่ไม่มากนัก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้อาศัยสถานที่ตั้งอยู่บนที่ดินของกระทรวงและประสานงานการบริหารวิชา โดยอาศัยข้าราชการนักวิชาการในกระทรวงซึ่งมีอยู่ไม่มากนักให้มาเป็นอาจารย์สอน โดยถือเป็นการปฏิบัติราชการสองแห่งในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ คือ พื้นฐานหลักสูตรวิทยาศาสตร์ยังไม่ถึงมาตรฐาน ทำให้มาตรฐานวิชาการของมหาวิทยาลัยไม่ถึงระดับ นอกจากนี้ปัญหางบประมาณที่ขาดแคลนทำให้มีปัญหาการจัดหาอุปกรณ์การศึกษา และห้องทดลองปฏิบัติการไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย

4. มหาวิทยาลัยศิลปากร มีหลักสูตรวิชาที่จัดสอนเพียงสองคณะวิชา คือ คณะมัณฑนศิลป์ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จำนวนผู้เรียนและอาจารย์มีอยู่น้อยมาก ถึงแม้ว่าการสอน

182

วารุณี โอสการมย์, รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 82.

ถึงแม้ว่าการสอนศิลปะไม่จำเป็นต้องใช้การลงทุนสูง แต่ภาวะขาดแคลนเงินงบประมาณซึ่งเป็นเงินทุนหลัก ในการบริหารมหาวิทยาลัย ย่อมทำให้มหาวิทยาลัยมีข้อจำกัดในการพัฒนาตนเองด้วย

5.มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ คงเป็นมหาวิทยาลัยเพียงแห่งเดียวที่สามารถดำเนินการบริหารได้คล่องตัวมากที่สุดโดยไม่มีปัญหาด้านบุคลากร สถานศึกษา ห้องทดลอง รวมทั้งอุปกรณ์การศึกษา ทั้งนี้เพราะมหาวิทยาลัยสามารถประสานงานกับกรมกองต่างๆ ในกระทรวงได้อย่างคล่องตัว นอกเหนือไปจากเหตุผลที่สำคัญที่ว่า มหาวิทยาลัยเองก็มีศักยภาพสูงสุดในเวลานั้นในการประสานโครงการความช่วยเหลือจากต่างประเทศได้¹⁸³

ในปี พ.ศ.2491 องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติได้ส่งคณะผู้เชี่ยวชาญมาทำการสำรวจปัญหาเศรษฐกิจ และวางแนวทางปรับปรุงทรัพยากรและป่าไม้ของไทย หลังจากรัฐบาลไทยได้เข้าร่วมเป็นธนาคารโลก จึงได้ทำสัญญาข้อตกลงร่วมกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เพื่อขอความช่วยเหลือด้านการศึกษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจการเกษตรและเทคโนโลยีการเกษตร โครงการพัฒนาเศรษฐกิจนี้ เป็นการปรับปรุงการคมนาคมด้านทางรถไฟ ท่าเรือ และการชลประทาน นอกจากนี้องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้เข้ามาประสานความช่วยเหลือด้านการศึกษากับกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาการประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นหลักความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษาที่สำคัญ คือ พ.ศ.2492 ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาได้เข้ามาสำรวจภาวะการศึกษาในประเทศ ให้ข้อเสนอแนะการปรับปรุงการศึกษาที่มีผลต่อการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2494 และวางโครงการ 10 ปี เพื่อปรับปรุงการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยม (พ.ศ.2494 - 2503) โดยองค์การให้ความช่วยเหลือด้านการจัดหาผู้เชี่ยวชาญ ทุนการศึกษา และอุปกรณ์การศึกษาและประสานงานให้มูลนิธิฟูไลบอร์ท จัดสรรทุนการศึกษาแก่ข้าราชการ และจัดส่งครูมาช่วยการสอน รวมทั้งใน พ.ศ.2495 คณะกรรมการบริหารเทศกิจประเทศไทย (USOM) ได้ช่วยเหลือประสานงานมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา กับมหาวิทยาลัยไทยบางแห่ง เป็นต้นว่า สัญญาช่วยเหลือการพัฒนาโครงการจัดตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สัญญาช่วยเหลือการพัฒนาคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับมหาวิทยาลัยเท็กซัส โครงการพัฒนาการเพื่อหัตถุระหว่างมหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร และคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัย¹⁸⁴

เมื่อองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ UNESCO ซึ่งเข้ามาช่วยเหลือรัฐบาลไทยในการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เพื่อรองรับการพัฒนา

¹⁸³ วาภูมิ โอสถารมย์, รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 82-84.

¹⁸⁴ วาภูมิ โอสถารมย์, รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 82-84.

เศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ.2494 ได้ส่งเซอร์ชาร์ล ดาร์วิน ผู้เชี่ยวชาญด้านการอุดมศึกษาเข้ามาศึกษาเรื่องกิจการทางวิทยาศาสตร์ในประเทศไทย เซอร์ ชาร์ล ดาร์วิน ได้สรุปรายงานฉบับหนึ่งเสนอต่อองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติและรัฐบาลไทย โดยได้วิจารณ์ถึงสภาพโดยทั่วไปของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย และเสนอแนวทางในการปฏิรูปมหาวิทยาลัยให้เป็นแบบมหาวิทยาลัยสากล ทั้งนี้ รายงานดังกล่าวมีอิทธิพลอย่างมากต่อการกำหนดนโยบายอุดมศึกษาของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามในเวลาต่อมา ดังหลักฐานตอนหนึ่งว่า

“...สถานศึกษาที่เรียกกันว่ามหาวิทยาลัยในประเทศไทยนั้นมี 5 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และมหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเท่านั้นที่ควรเรียกว่ามหาวิทยาลัยดังที่เข้าใจกันอยู่ในนานาประเทศ เพราะจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีความกว้างขวางในสาขาวิชา เพราะมีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ ส่วนอีก 4 มหาวิทยาลัย ควรจะเรียกว่า คณะ หรือวิทยาลัย ดังที่เรียกกันอยู่ในนานาประเทศ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พอเทียบได้กับคณะแพทยศาสตร์ของมหาวิทยาลัยลอนดอน มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์มีมาตรฐานสูงในสาขาของตน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีสาขาวิชาที่แคบมาก มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ก็อ่อนแอมาก ไม่เฉพาะสาขาวิชาจะแคบเท่านั้น คณาจารย์ยังมีน้อยมาก คือ มีอาจารย์ประจำ 10 คน ต้องพึ่งอาจารย์พิเศษจำนวนมาก ส่วนมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้น ไม่มีมาตรฐานพอที่จะเรียกว่ามหาวิทยาลัยได้เลย ดังนั้น เพื่อไม่ให้ประเทศไทยเสียหายในเรื่องนี้ ควรจะรวมมหาวิทยาลัยทั้ง 5 แห่งเข้าด้วยกัน อาจเรียกว่ามหาวิทยาลัยแห่งกรุงเทพฯ..การบริหารมหาวิทยาลัยทั้ง 5 แห่งนี้แตกต่างกันออกไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สังกัดกระทรวงเกษตร มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข มหาวิทยาลัยศิลปากร สังกัดกรมวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีธรรมเนียมของตนแตกต่างจากมหาวิทยาลัยอื่น แม้จะคล้ายกับว่าสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ความแตกต่างเหล่านี้ทำให้ยากต่อการบริหาร...”¹⁸⁵

ดาร์วิน ชี้ให้เห็นว่าการแยกกันของนโยบายบริหารมหาวิทยาลัย มีผลให้มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งอยู่ในสถานภาพที่ไม่สามารถพัฒนามาตรฐานทางวิชาการให้สมกับความเป็นมหาวิทยาลัยได้ และที่สำคัญมหาวิทยาลัยยังไม่สามารถสร้างบรรยากาศของการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการหรืออีกนัยหนึ่งคือ ความเป็นเลิศทางวิชาการตามความหมายในปัจจุบัน เพื่อก้าวขึ้นไปสู่การวิจัยขั้นสูงได้ อันเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการสร้างประสิทธิภาพการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศต่อไปข้างหน้าได้ ดาร์วินจึง

185

Sir Charles Darwin, Report to UNESCO on Science in Thailand and notes on university in Thailand 1954 (กรุงเทพฯ : คุรุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มปท.) (อัดสำเนา), ไม่ปรากฏหมายเลขหน้า

เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารมหาวิทยาลัยเป็น 2 ประการ คือ การให้รวมมหาวิทยาลัยเข้าด้วยกันเป็นแห่งเดียว และให้มหาวิทยาลัยแยกกันอยู่ในสภาพเดิมแต่มีองค์กรกลางทำหน้าที่ประสาน¹⁸⁶

ข้อเสนอแนะของเซอร์ ชาร์ลส์ คาร์วิน มีผลต่อการปรับปรุงระบบบริหารอุดมศึกษาไทย ในทศวรรษ 2500 ข้างหน้าต่อมา โดยมหาวิทยาลัยทั้ง 5 แห่งนี้มีการโอนย้ายเข้ามาอยู่ในสังกัดเดียวกัน ภายใต้การบังคับบัญชาของสำนักนายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2499 โดยไม่ได้ยุบรวมเป็นแห่งเดียวกัน โดยมีสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติเป็นองค์กรประสานงานกลางระหว่างมหาวิทยาลัยทั้ง 5 แห่งและประสานงานกับหน่วยงานกับภายนอกไม่ว่าจะเป็นกระทรวงต่างๆ หรือหน่วยงานอื่นๆ เพื่อให้มหาวิทยาลัยมีความร่วมมือกันในการปรับปรุงมาตรฐานทางวิชาการ การแก้ไขปัญหาการบริหารงานให้มีความเป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น อันส่งผลต่อพัฒนาการของมหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา

---

¹⁸⁶

วารุณี โอสถารมย์, รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 93